

VOLUME 7

PAGES 472-606.

- 24.10.60 Incident re adjournment to enable No. 3
to attend Mother's funeral. P.472
- (ctd) Machiel Andries Labuschagne Cross Examination J.M. P.473
Court express condolences to Acc'd No. 3
adjourns till 25.10.60. P.517
- 25.10.60 (ctd) Machiel Andries Labuschagne Cross Examination (ctd) J.M. P.518
Re-Examination P.526.
- Mr Unterhalter indicates to Court that he
proposes to apply for right to re-cross examine
Labuschagne in regard to documents P.528
- Machiel Andries Labuschagne. Examined by Court P.548
- Mr. Unterhalter applies for right to re-cross examine
Labuschagne & for short adjournment to
examine documents to enable him to
conduct re-cross-examination P.549
- Johannes Lodewikus Grobler. Exam. in Chief P.550
- Mr Unterhalter applies for leave to cross-examine
witness after other unrepresented have done so P.586
- (ctd) Johannes Lodewikus Grobler. Cross Examination J.M. P.588

24TH OCTOBER, 1960.

COURT RESUMES : PARTIES AS BEFORE.

BY THE PUBLIC PROSECUTOR:

Your Worship, before the witness is taken under further cross-examination, accused No. 3 informed me this morning that his mother passed away yesterday. I understand that the funeral is at two o'clock this afternoon.

BY THE COURT:

What would accused No. 3 like to be done about it?

BY ACCUSED No. 3:

Your Worship, I am asking if it will not be possible for the Court to release me at twelve o'clock, so that I can attend the funeral.

BY THE COURT:

Yes well, if I do anything I will have to adjourn the proceedings altogether. There is no provision for my releasing one accused from attendance at any time, but what about sitting until about one o'clock and then going on again tomorrow morning?

BY ACCUSED NO. 3:

Your Worship, certain things have to be done before the funeral takes place, and I am asking the Court to release so that I can be there before the time to attend to these matters.

BY THE COURT:

To release you as from when?

BY ACCUSED NO. 3:

From twelve noon.

BY THE COURT:

No. 3 accused, I don't want to interfere with the ceremonies, but we have been losing time on this case already,
and/....

and as far as I am concerned I can sit until one o'clock, and then I will adjourn the proceedings altogether until tomorrow morning. I hope that you will be able to hurry up a little bit with doing the things that you have to do. It will be in the vicinity of one o'clock. It depends on whether we are at the end of a witness' evidence or something like that.

BY ACCUSED NO. 3:

As Your Worship pleases.

ANDRIES ANDRIES LABUSCHAGNE, beëdig verklaar:

KRUISVERHOOR DEUR MNR. UNTERHALTER VERVOLG:

Mr. Labuschagne, at the adjournment had been asking you certain questions? --- Ja.

These had reference to the attitude of the inhabitants of Sharpeville location to the Pass Laws? --- Ja.

I had been suggesting to you that the interest of the people in the days immediately preceding the shooting, was primarily that concerning the Pass Laws? --- Ja.

And I had said to you that this was by far the most important element in their general attitude at that time? --- Ja.

I understood you to say in reply to these suggestions that there had been some talk about wages and you thought that this was an equally important element in those days before the shooting? --- Ja.

And then I had put it to you that I did not think, or I put it to you that you rather should not have thought that 18,000 people approximately had gathered there mere to pretest against wages than to pretest against passes? --- Ja, die Advokaat het.

New/....

... COURT RESUMES : ... BY THE PUBLIC PROSECUTOR ... Your Worship, ... further cross-examination ... morning that the funeral is at ... BY THE COURT: ... What would ... BY ACCUSED NO. 3: ... Your Worship, ... for the Court to release ... can attend the funeral. ... BY THE COURT: ... Yes well, if ... the proceedings ... releasing one accused ... about sitting until about ... tomorrow morning? ... BY ACCUSED NO. 3: ... Your Worship, ... before the funeral takes ... release so that I can be ... these matters. ... BY THE COURT: ... To release you ... BY ACCUSED NO. 3: ... From twelve noon ... BY THE COURT: ... No. 3 accused, ... ceremonies, but we have ...

Now Mr. Labuschagne, before I resume my cross-examination in detail this morning I would like to say something. I want you to understand that it is not any intention of mine to embarrass you, nor do my questions have anything to do with trapping a witness, but I am solely concerned to get at the truth of the matter. ---Dit is al wat ek probeer doen Edelagbare.

And I am inviting you in the search for this truth to co-operate with me in your answers. --- Ek probeer van die begin af nog saamwerk.

Now, it may be that you may have misunderstood or misconstrued some of the questions that I put at the end of a rather tiring day last week? --- Ek was moeg Edelagbare, maar ek het die vrae verstaan.

And now that we are starting a new week - and I hope we are all fresher - I want to put the questions to you perhaps in a slightly different form, in order possibly to save a long and wearisome and unnecessary cross-examination. I want to put it to you that the population of Sharpeville had had their attention concentrated upon the Pass Laws in the days before the shooting? --- In die dae kan ek nie sê nie, maar soos ek reeds gesê het is dit vir my moeilik om te glo. Dit is moeilik om te glo dat 18,000 inwoners daardie dag op die 21ste by die Polisie-stasie gaan protesteer teen die dra van bewysboekies aangesien hulle al die jare in rus en vrede gelewe het, en siende dat tot op die 18de was daar absoluut geen moeilikheid nie, behalwe die paar panflette. Daarom sê ek Edelagbare kan ek nie glo dat dit alleen al rede kan wees. Ek glo - dit is my persoonlike opinie - dat daar mense persone gewees het uit nuuskierigheid, en daar mag persone gewees het was mislei was. Ek mag verkeerd wees, maar dit is maar my persoonlike opinie.

Mr. Labuschagne, I am sorry to notice that you are not co-operating, you are anticipating my questions!

BY THE COURT:

Mr. Unterhalter, because he anticipates your question you are not justified in saying he is not co-operating please. Proceed please.

BY MR. UNTERHALTER:

Your Worship, with respect, if I put a certain question it is my submission that I should have an answer to it.

BY THE COURT:

But he has to do just what you want him to do, otherwise you say he is not co-operating.

BY MR. UNTERHALTER:

Your Worship, I am asking for a reply to a question which I hope has been phrased courteously and which I hope has been phrased logically, and I have not had an answer to the question.

BY THE COURT:

Put your question again; you often have that in cross-examining a witness.

CROSS-EXAMINATION BY MR. UNTERHALTER CONTINUED:

Mr. Labuschagne, I am going to repeat the question; you haven't answered it. I am putting it to you that in the days before the shooting the population of Sharpeville had had their interest and attention concentrated upon the Pass Laws? Is that correct or is it not correct? --- Dit mag dan so wees Edelagbare.

When you say it may be so does it mean you don't know? --- Ek kan nie sê dit was so nie, omrede ek nie seker is dit was so nie.

Were/....

Were there no indications whatsoever in this location that the attention of the population was being directed to the Pass Laws? --- Edelagbare, daar was die pamflette, en tot op die aand van die 18de toe die boekies gebrand was, het ek die eerste teken gesien.

Those were in the days before the shooting, is that not so? --- Die 18de was drie dae voor die skietery.

You will recollect your own evidence that these pamphlets were widely spread throughout the township? --- Ek het gesê op die aand van die 20ste ja.

That was before the shooting? --- Die aand net voor die dag van die skietery.

So that the attention of the population had been directed to these Pass Laws, because that was what was referred to in the pamphlets? --- In die pamflette het hulle ook gehoem van verbeterde salarisse van £35 per maand; nie net alleen die Paswette nie.

But you agree with me that by reasons of these pamphlets the attention of the population was directed to the Pass Laws? --- Ja.

Do you also agree that the principal purpose of this pamphlet was to indicate to the population what was to be done in connection with the passes? --- Ja.

So that you are now really agreeing with the question that I put to you about five minutes ago before I started this cross-examination? --- Ek stem geredelik saam daarmee.

Now that being so, I take it that as a man who has an informed opinion about this matter as the Superintendent of the location, it could be expected that any references to the passes on the day of the 21st March, would attract a crowd to wherever a crowd was going? --- Ja, dit mag wees.

And/....

And whether the rumour was right, or whether the rumour was wrong, if people thought there was going to be some address by an official on the Pass Laws, one would expect them to go to where they were directed? --- Ja.

Now, in your evidence-in-chief you said that certain people may have gone there out of curiosity? --- Ek het; dit mag so wees.

I take it that you will agree with me that it is usual behaviour in the township, as it is anywhere else, that if an assembly of people is seen somewhere, other people will be curious to go along? --- Dit gebeur.

Can you express an opinion about the advent of these aeroplanes that swooped down? Do you think that people seeing these aeroplanes swooping down over the Police Station, might also have been attracted because of what the aeroplanes did? --- Ja, dit het miskien daartoe bygedra.

Mr. Labuschagne, I rather understood from your evidence that the trouble really began on the evening of the 20th March? --- Die eerste moeilikheid was die van die boekies op die aand van die 18de, en daarna die groepies Bantoes op die aand van die 20ste.

The 18th of course, the burning, that was one isolated incident was it not? --- Dit is korrek.

One could not by any stretch of imagination, on the facts as you know them, say that there were wild marching crowds going through the township from the 18th March until the 21st March? --- Daar was nie.

As far as the damage to the telephone cable is concerned, your first experience of communication being cut off was late on the night of the 20th, round about 11 or 11.30? --- Dit is korrek.

Had there been anything such as that earlier than that/....

that you would surely have known about it? --- Ja, ek vermoed so.

And the same thing applies to the burning of the beer halls, or the attempt at burning the beer depot, the intimidation of people? --- Ja.

Assaults and so on? --- Ja, ek sou geweet het.

Now, in so far as the population of Sharpeville is concerned - I don't know if you can give me the answer without reference to any record - but what I want to know is have you an approximate break-down of the male and female population? I don't know if you have it Mr. Labuschagne, and that you can just give it from the witness box? Are you in a position to give us some approximate figure? --- Die vraag was nie duidelik deur die tolk nie.

The total population, how many would you say are adult males, how many are adult females, and how many are children? --- Neen ek kan dit nie uit my kop uit onthou nie.

I believe certain figures were suggested to you at the Commission of Inquiry into the events leading up to the shooting at Sharpeville? --- Ja, ek kan my soiets voorstaan.

Well, I would like to read these to you. Perhaps when they are put to you you might confirm them or otherwise. This was said to you: "I just want to give you the figures given by the Minister of Bantu Administration in Parliament on the 1st April, and ask you if they sound right to you? He says, giving the figures as at the 29th February, 1960, 8655 adult males, 6943 adult females, and 20863 children under the age of 18". --- Ja, ek onthou dit.

And what do you say as to the accuracy of those figures? Would they be correct? --- Dit was min of meer korrek op daardie datum.

It means of course Mr. Labuschagne, that if that is the total population, it would seem that nearly.... well, a very/....

very large proportion of the population was assembled outside the Police Station, on your estimate of 15,000 to 18,000 people being there? --- Ja, as al die persone wat daar teenwoordig was inwoners was.

In the light of what I have just put to you about the total population, do you care to correct your estimate of the number of people who were present? --- Nee, ek het in my getuienis gesê ek het geskat tussen 15,000 en 18,000; dit is maar net 'n skatting.

Now, I accept that that is an estimate Mr. Labuschagne, it can't be other than that, I know that. All I am suggesting to you is that in the light of the total population figures may it not be that you over-estimated and that in fact the crowd was considerably smaller in number? --- Sees ek sê, ek mag hulle miskien oorskakel het, maar dit is my skatting min of meer.

It might have been 10,000? Would you agree with that? ---Nee, ek glo nie dit was so min nie.

You think it must be at least more than 10,000 people? --- Ek glo so.

Have you any reason to believe that there were considerable numbers of strangers to the location there or not? --- Ja, daar was.

What led you to believe that Mr. Labuschagne? --- Edelaagbare, as gevolg van die lys van oorledenes en gewondes wat deur die Polisie aan my oorhandig was kom daar name voor wat nie op die rekords in die kantoor voorkom nie, vreemde persone, en met die rellings van die begrafnis het ons ook vreemde mense daar gehad vir begrafnisse.

Now, at the commencement of your evidence you were speaking about your knowledge of the languages of the African people? ---Ek het.

If/....

If I recollect you said you had a knowledge of Northern Suthu or Sepedi? ---Ja.

But that the population was a Southern Suthu population generally? --- Dit is korrek.

This did not handicap you in your administration? --- Ek kan Suid-Suthu redelik praat en verstaan, maar nie sedat ek sal getuienis in die Hof daaroor gee nie.

You see Mr. Labuschagne, I wonder if you are not perhaps mistaken? The note that I have of what you said in your evidence-in-chief is: "Dat ek baie min van Suid-Suthu verstaan". --- Nee, ek het gesê ek verstaan Noord-Suthu beter.

Well, am I putting it to you incorrectly when I say that the note as I have it is: "Ek verstaan baie min van Suid-Suthu"? Is that wrong? --- Ek kan nie onthou dat ek so gesê het nie, maar ek verstaan hom redelik soos ek gesê het, en ek verstaan Noord-Suthu beter. Ek ondervind moeilikheid met Suid-Suthu.

You see, I will read to you from the typed record Mr. Labuschagne. The question as put to you was as follows: "Kan u enige van die suidelike Sesuthu verstaan?" The answer was: "Ja, maar baie min". --- Ja, ek het gesê ja, ek verstaan dit Edelagbare, maar soos ek sê nie vreeslik baie dat ek sal daaroor getuienis in 'n hof kan gee nie.

So that the record as I now read it to you from the typescript, do you say that that is wrong? --- Nee, dit is korrek, ek het so gesê.

Now, when you said so was that in fact correct, or were you making a mistake when you said in your evidence-in-chief "Ja, maar baie min"? --- Ek het gesê ja, bedoelende dat ek weet iets daarvan, maar nie genoeg nie.

So/....

So really you expressed yourself incorrectly there?
Would that be a fair way of putting it? --- Dit mag so wees.

BY THE COURT:

Mr. Unterhalter, if I take all the notes now, his expressions of opinion, then it is quite clear that he does not understand South Sesuthu well. In evidence-in-chief your note is correct. "Ek verstaan Suid-Suthu, maar baie min". Today he says "Ek verstaan dit nie vreeslik baie nie". "Ek weet iets daarvan maar nie genoeg nie". It is all the same. I mean I can see no material difference between his expression of opinion in evidence-in-chief and as he gives it now.

BY MR. UNTERHALTER:

Well, as I understood it a few minutes ago Your Worship, the suggestion was "Ek verstaan dit redelik goed".

BY THE COURT:

Yes, if you take that with what he has said subsequently, then you are back very much to the position where you were before.

BY MR. UNTERHALTER:

Well, I don't make any issue of it Your Worship.

CROSS-EXAMINATION BY MR. UNTERHALTER CONTINUED:

I am not sure if you answered this question Mr. Labuschagne?

BY THE COURT:

He did say this morning "Ek verstaan dit redelik maar ondervind moeilikheid".

CROSS-EXAMINATION BY MR. UNTERHALTER CONTINUED:

I don't know if you answered the question I put to you as to whether it gave you any difficulty in your administrative duties? --- As ek 'n gesprek voer in die kantoor ondervind ek moeilikheid. Ons maak meeste gebruik van 'n Bantostelk. You said that the income was about
You/....

You are still able, notwithstanding the standard of the language, to form reasonably accurate opinions about what has gone on in your location? --- Ja, ek glo nie die taal sal enigiets daaraan kan doen nie.

Now, fairly early in your examination-in-chief you were asked a question about the reference books of the inhabitants of the location? ---Ja.

I think you said that if they do not have the books they cannot be admitted to the residents in the township? --- Ja.

And it was then suggested to you that all lawful residents there must have their books? ---Ja.

I take it Mr. Labuschagne, that does not mean that at all times you have got knowledge of people who may have lost their books? --- Nie van almal nie, maar indien hulle 'n boekie verloor rapporteer hulle by my en ek verwys hulle na die Bantekommissaris.

But some of them, through carelessness and so on, may lose their books and not report it to you? That could be, is it not so? --- Dit kan gebeur Edelagbare.

Now, you gave a description of the conditions that prevail in Sharpeville location? --- Ja.

You described the housing and the various facilities? --- Ja.

And you said that on the whole the vast majority of people were law abiding? --- Ja, ek het.

I want to put it to you Mr. Labuschagne, that even if this is so, you should agree that the people were nevertheless not completely contented? --- Edelagbare, veer die 18de sal ek glo hulle was. Daar mag uitsendinge gewees het.

I want to tell you why I make this suggestion to you Mr. Labuschagne. You said that the average income was about

£14/....
Now/....

8/336

£14.0.0. per month, i.e. of a family? Is that correct? ---
Dit was 'n paar jaar gelede ja.

Well, I did not understand you to say it was a few years ago in the note that I took of your evidence? --- Edlagbare, as ek reg onthou het ek gesê ek dink 1954 of 1955, of daar rond.

I may be wrong, I may not have it in full. Now, as a person who has had this very close contact with African affairs for all these years, I am sure that you are interested in the standard of living of the African people? --- Ek stel nogal besonder belang.

And that being so you must have made a study of the various investigations in regard to the standard of living of the African people and their requirements? --- Nie juis onderzoek ingestel nie, maar ek stel belang daarin en ek probeer meer informasie inwin.

You are aware of the investigation into the cost of living of an African family into an Urban Area conducted by the Institute of Race Relations? --- Wat gedoen was deur die "Race Relations"? Ek is Edlagbare.

I am not sure of the actual figure, but I think they established that the basic minimum for such a family would be about £25 a month? Am I correct? --- Nee, ek dink hulle het die minimum vasgestel op £22 per maand; ek dink so.

I don't know this myself, but I am given to understand that the latest investigations give a figure of £35 a month? Am I wrong? --- Ek het in die keerante van £35 per maand gelees.

I take it that even though the figure to which you referred of £14 per month is a few years ago, it cannot be said that even today the average wage reaches the level of £22 a month? --- Nee, ek glo nie dit bereik £22 per maand nie.

Now/....

Now, this being so Mr. Labuschagne, you must agree with me that this very small wage must create hardship for the people who earn it? --- Ek stem volkeme saam.

Would you then not agree further that because of this low wage creating this hardship, it must contribute to a measure of discontent among the people who suffer thus? --- Dit nag daartee bydra ja.

So that although we have these very excellent facilities that you described in your evidence-in-chief, we must also bear in mind the difficulty with wages to get a fuller picture? --- Dit is korrek. Dit is waaren ek dit oers geneem het Edelagbare.

As far as the Advisory Board is concerned, does it possess the full confidence of the people in the location? --- Ek sal nie sêhenderd persent nie.

Now, you said that about six months before the incidents on the 21st of March, you had received various complaints about the Pan Africanist Congress? --- Ja.

And you naturally as a responsible official made certain enquiries? --- Ek het ja.

Because this was an important matter upon which you should be informed? --- Edelagbare, ek sal nie sê vreeslik belangrik nie, maar ek was in kennis gestel.

Well, do I understand that you did not regard it as very important then, because there were not any serious developments at that stage? --- Korrek.

Will it be correct then to say that the influence of the Pan Africanist Congress in that location was at that time very small? --- Ja, ek verneem so.

Would you say that in fact that was the position until a few days before the 21st March? --- Ja.

Now, even in the hours immediately preceding the assembling/....

Assembling of these crowds, you did not regard the position as very serious? --- Nee, ek het nie.

Can I assume one of the reasons in support of that is that you did not even bother to carry a fire-arm? --- Ja.

Now, you know the inhabitants of Sharpeville location fairly well by sight? --- Ja, ek ken baie van hulle van sien.

You are on a fairly friendly basis with them would you say? --- Ja, ek dink so.

And as far as you can gather they have always respected you? --- Hulle het nog altyd.

And if you were reasonable in your approach to them, they would listen to you? --- Ja, hulle het ook, en ook by die Polisiestasie die môre het hulle nog na my geluister.

In the past when you have ever had to exercise any influence over people, they have responded by obeying you? --- Ja, hulle het nog altyd na my geluister.

And given the proper opportunity Mr. Labuschagne, even in the dangerous situation on the 21st of March, you could have exercised a good influence even then? as a man whom they respected? --- Soos ek reeds gesê het ek het daar met hulle gepraat, maar ek was nie gevra om met hulle te praat toe Kolonel Pienaar gekom het nie.

We are aware of that Mr. Labuschagne. I know it is a difficult question to answer for a modest man, but if you had been given the opportunity do you think you could have exerted an influence for good to control the people? --- Ja, miskien voor Kolonel Spengler vir beskuldigde nr. 3 ingeneem het, maar daarna glo ek nie hulle sou neer vir my geluister het nie.

In other words, there was a limit that was reached? beyond which the influence of any person could not have operated? Afterwards the influence of no person could have operated/....

operated? --- Ek glo voor die skietery kon niemand hulle beïnvloed nie, nie eers van die beskuldigdes nie.

But that was after the removal of accused Nos. 3 and 4 by Colonel Spengler? --- Ja, dit is korrek.

Now, I had asked you a moment ago if you knew the people fairly well and recognised them, and you said yes? --- Ja, ek sal nie sê ek kan almal uitken nie, maar ek ken hulle redelik goed.

Now, you described various groups whom you met in the dark during the night of the 20th March and the early morning of the 21st March? --- Ek het ja.

These people were shown up if at all in the lights of your motor-car? --- Ja, ons kon ^{die} mooi sien naby, maar 'n bietjie ver weg kon jy hulle nie herken nie.

You were on occasions quite close by to many of them? --- Ja, in die geval van More was ek naby hom gewees.

But not only with More, there must have been people surrounding More who were also close to you? --- Ja.

Now, I take it that you don't recollect the faces or names of any of the other people whom you saw together with More or on other occasions, either late on the 20th March or early in the morning of the 21st March? --- Nee, ek kan nie onthou behalwe die name wat ek reeds genoem het.

I take it the same applies to the groups that you came across in daylight as you moved about the township? --- Nee, in die dag kon ek beter sien, maar ek kan niemand onthou behalwe die name wat ek genoem het nie.

You gave us a description of the events that occurred in Ghabaseane Street? --- Die eerste keer of die tweede keer?

This was at about half past four in the morning? --- Dit is die tweede keer ja.

You/....

You described that a Policeman was walking there in a limping manner? ---Ja.

Mr. Labuschagne, have you got any clear recollection of all those confused events during those hours? --- Ja, ek onthou redelik goed. Dit het vinnig gegaan maar ek onthou dit.

You see I would not criticise you if you did not remember them exactly, because a very great deal happened? --- Daar mag nog ander dinge plaasgevind het wat ek nie raakgesien het nie, maar dit is wat ek van weet.

Would you say that the general description that you have given His Worship of the events that you saw, are more or less correct? --- Ja.

You are quite clear about this Policeman who was limping? --- Ja.

It may have been an oversight on your part, and as I say I am not criticising you for it, but I don't find a reference to this cripple Policeman in the evidence you gave to the Commission--- Dit mag so wees, maar voor die Kommissie het ons nie in besonder getuienis gegee nie.

TEEVERDAGING.

HOF HERVAT:

MACHIEL ANDRIES LABUSCHAGNE, onder sy vorige eed, vervolg:

KRUISVERHOOR DEUR MNR. UNTERHALTER VERVOLG:

Mr. Labuschagne, I think I had been asking you about your recollection of the events, and you said that you had a fairly clear picture of what had happened? --- Ja.

Now, you described to us the absence of African bus drivers on the morning of the 21st March? ---Ja, ek het.

And/white one was sent for? --- Ja.

And when he came in stones were thrown at the bus from/....

from the dark? --- Ja.

So he turned about and refused to go in? ---Ja.

Did you actually see that yourself or are you reporting something that was told to you by someone else?

--- Ons het agter die bus aangery en hy het omgedraai.

You did not actually hear him refuse to go in, you just assumed that he was not going in because he turned back? ---Nee, ek het gehoor. Toe ons terugkom by die kantoor was daar mense van die busmaatskappy saam met my, en hulle het hom gevra sal hy weer ingaan onder begeleiding van die Polisie, en hy het gesê hy sal nie ingaan nie.

Now, as regards the time that Captain Cawood left, I have recorded your having said that when you came to the community hall a Police vehicle came from Vereeniging with Major van Zyl? --- Dit het Majoor van Zyl ingehad, dit is reg.

And that after discussions Captain Cawood went to Vanderbijl? --- Ja, hy het gesê hy gaan na Vanderbijlpark.

And then Major van Zyl said that there was a group in Seeiso Street and he must go there? --- Ja, hy het gesê dat die Polisie moet gaan.

And you then went to the hostel? --- Dit is korrek.

The impression that I got from listening to this evidence was that Captain Cawood had left before the Police went to the hostel? That is upon the arrival of Major van Zyl? Is that not right? --- Ons het seker drie- of vierkeer op en af met Seeisostraat gegaan. Ek kan nie sê of Kaptein Cawood gery het voordat daar mense voor die hostels was, en of hy daarna gery het nie, maar toe ons by die gemeenskapsaal kom is Kaptein Cawood weg.

Does that mean that he left before the teargas bombs were thrown? --- Ja, ek dink so.

I think you may be mistaken there Mr. Labuschagne.

I/....

I want to read to you from page 386 of the evidence that you gave at the Commission. You are describing the throwing of the teargas bombs into the crowd outside the hostel, and this is what you say: „Die traangasbomme het tussen hulle geval. Party het gebreek, party nie, en die Bantoes het tennggeval vir ongeveer 100 tree. Toe het daar meer Bantoes van die lokasie opgedaag van agter. Daar het ek gehoor dat die Majoor instruksies gee aan Kaptein Cawood dat hy na Vanderbijlpark moes gaan en Majoor van Zyl het self oorgeneem". --- Nee, ek kan nie onthou presies nie. Miskien het ek al vergeet, dit was 'n tyd gelede, maar Majoor van Zyl het oorgeneem, daar by die hostels was hy in bevel.

You did say this that I have just read to you? --- Ja, dit moet so wees Edelagbare.

But you may have made a mistake either in giving that evidence, or in giving the evidence now as to the departure of Captain Cawood? ---Ja, miskien het ek daar vergeet, maar ek het my verbeel dit was by die gemeenskaps-saal waar hy gery het.

Now, as I said one cannot expect you to have a completely accurate recollection of everything that took place. --- Nee, dit is onmoontlik; jy kan nie alles onthou nie.

And you may be mistaken in describing certain of the details of what you saw? --- Ja, maar ek glo nie ek het nie.

You described - still dealing with the incidents outside the hostel - the arrival of a group together with No. 1 accused? --- Ja.

This was a group that came out of the hostel? --- Daar was 'n groep wat uit die hostel uitgekem het ja.

And that was the one that marched with No. 1 accused? --- Ja, hy het voor hulle gestaan.

Now/.....

Now, as I have noted the evidence that you gave in chief, you said that they carried no weapons? No. 1 went and stood on a stone in front of the gate, remember? --- Ja, ek het gesê toe hulle uitgekom het het hulle geen wapens gehad nie.

I want to read to you what you said at page 386 of your evidence before the Commission. You are describing the group in the street falling back about 50 paces, and then you say this: "En toe het 'n klomp Banteemans, ongeveer 500 tot 700, uit die hostels gekom, die hek oopgemaak en ookby die groep aangesluit. Hulle het begin skree en lawaai en hulle het hulle nie aan my gesteur nie. Watter klomp was dit? --- Die klomp wat uit die hostels uitgekom het. Was hulle gewapen gewees? --- Ja, party het kieres gehad maar nie soveel as deur die nag nie." --- Ja, dit is heeltemal korrek. Beskuldigde nr. 1 het by die hek uitgekom, die een hek voor die hostels waar die klip is, en toe die skare terugval het daar 'n groot groep by nr. 2 hek uitgegaan en aangesluit by die in die straat. Van hulle het kieres en klippe gehad.

Now, what I have read out to you is what you did say at the Commission? --- Ja.

And it refers to the same group as the group to which you referred in your evidence-in-chief? --- Nee, dit is nie dieselfde groep nie.

Now, what group was it then? --- Dit was 'n ander groep. Die een groep het by die een hek uitgekom en die ander by die ander hek.

Oh, you did not tell us that in your evidence-in-chief you knew? --- Ja, ek het dit nie onthou nie, maar aangesien ek dit lees onthou ek dit.

And you did not tell it to the Commission either? --- U het dit nou van die Kommissierapport gelees.

Ne/....

No, but I only read from the Commission's report that a group came out of the hostel, I have not read to you that two groups came out of the hostel gates. I want to be quite fair to you, I will show you the report....--- Ek ontken dit nie. Soes ek reeds gesê het het ons nie in besonder getuienis gegee voor die Kommissie nie. Ek was daar deur Advokaat Claassen gesê om nie in besonder tegee nie, meer oer die algemeen.

BY THE COURT:

What page were you quoting from Mr. Unterhalter?

BY MR. UNTERHALTER:

Page 386 Your Worship.

BY THE COURT:

The same page as you were quoting now about Captain Gaweod?

BY MR. UNTERHALTER:

Yes Sir.

CROSS-EXAMINATION BY MR. UNTERHALTER CONTINUED:

Well Mr. Labuschagne, I can't say to you that that portion that I have just read is an exhaustive description of what happened, about people coming outside the hostel gates? --- Nee, ditis nie.

And it may be that there is a record around here of this second group emerging? unless you tell us that in fact at the Commission you only described the emergence of one group from the hostel? --- Ek kan nie enthou of ek daar van een groep of meer groepe voor die Kommissie gepraat het nie. Ons was gevra om in kort te rapporteer, en ek het.

Well, as I have said I want to be fair to you, perhaps you could look at it and see, I may be omitting something? --- Ek ontken dit nie Edelaagbare.

You see, the impression that I get from your evidence/....

evidence was that the group that emerged from the hostel had no weapons, as you gave it here in Court? --- Ek het gesê dat die groep wat deur beskuldigde 1 gelei was, toe hulle uitgekom het nie wapens by hulle gehad het nie.

Whereas the evidence that you gave at the Commission, which I assume was describing the same group, described them as carrying weapons? Now, is it again possible ^{that} as a little detail in that very confused pattern, you may have made a mistake? --- Nee, ek het nie 'n fout gemaak nie. Ek het ook nie die naam van beskuldigde 1 voor die Kommissie genoem seker as wat ek kan onthou nie Edelagbare, en seos ek sê ek was nie vir fynere besonderhede gevra nie.

Now, in any event the general position was that there were 15 to 20 Policemen in the street outside the hostel, and there was a very large crowd of Africans facing them? --- Ja.

Some of the Police had revolvers and one had a .303 rifle? --- Ja, ek het een gesien.

They were not drawn up in a line nor were they pointing their arms at the crowd, is that correct? --- As ek reg onthou in my getuienis dink ek ek het gesê Majeer van Zyl het gesê hulle moet inval, of hy het hulle nadergeroep.

He gave that instruction after they came on the scene? Is that right? --- Ja.

And after the arrival of No. 1 accused? --- Ja, dit is moeilik om te sê. Ek kan nie presies onthou of beskuldigde nr. 1 toe al daar was of nie, maar daar was 'n groot groep Bantees voor hem.

But no arms were pointed at the crowd? --- Toe Majeer van Zyl hulle gestorm het ek het gesê hy het af van die teerpas gegaan, na die linkerkant. Toe hy hulle van daardie kant af gestorm het het hulle vuurwapens in hulle hande gehad.

That was the attack at the end? Yes, that was the end/....

end of that incident? Is that right? --- Ek dink so.

Now, what I am discussing with you is what was taking place before that final attack. When they were first told to fall into line can I assume that they did not stand there pointing their revolvers and their rifle at the crowd? --- Dit mag wees.

And you said they waited for a period of about twenty minutes for the arrival of the teargas? --- Ja, die Polisie het 'n hele rukkie gestaan en wag.

And during that period the crowd did not move up to attack the Police? or to try to overwhelm them? --- Nee, hulle het nie, maar ek het gesê dat die jongere Bantoes daar hepies klippe gemaak het terwyl die Polisie gewag het.

They never used them during that period? --- Nee, nie daar nie.

It could have been a very nasty incident if the whole of that huge crowd had suddenly moved on to overwhelm these 15 or 20 Policemen? --- Ja, dit ken.

It did not happen? --- Dit het nie.

And we can assume therefore that generally this crowd was still an orderly crowd? --- Ja, hulle was nie so kwaad soos hier by die Polisiestasie nie.

And then later they were dispersed in the charge that you described in your evidence-in-chief? --- Dit is reg.

Now, you told us that after that you were moving up Secise Street, you on the left of the road and Majer van Zyl on the right? --- Ja.

You were speaking to the people on your side and asking them to go home? --- Ja.

Majer van Zyl was doing something similar on the right side of the road? --- Ja, ek dink so.

People apparently were listening to you or were

showing/....

showing a disposition to listen to you? --- Ja, hulle het teruggedal aan my kant.

I take it Mr. Labuschagne that they did that firstly because they recognised you? Is that right? --- Dit mag wees ja.

Secondly I take it that you spoke to them in a courteous and reasonable manner to persuade them? --- Ek het.

Now, I understood from you that Major van Zyl did not get the same response? --- Sy groep het nie teruggeval nie.

Can you suggest any reason why they should have obeyed you and not obeyed him? --- Dit is moeilik om te sê. Miskien ken hulle hom nie so goed as vir my nie.

Well, did they know him at all Mr. Labuschagne? --- Ek weet gladnie.

You were a person would you say in whom they had confidence, and when they heard you speak they were prepared to co-operate with you? --- Ja, dit het daar gebeur.

You cannot tell this Court that that mob of people knew Major van Zyl personally? --- Nee, ek kan nie.

Is it possible that they resented him as a Policeman as such, and therefore disobeyed him? --- Dit mag wees ja.

And if in stead of your walking on the left side up that street, you say had proceeded up the centre in a car with a loudspeaker and had addressed yourself to the whole crowd, would the left and the righthand side then have obeyed you, since the remarks came from you? Is that possible? --- Dit was moontlik, ek weet nie.

In any event, on every occasion when you tried to exercise your influence to persuade the people to disperse, you got the impression that they were listening to you? --- Ja, die here wat ek met hulle gepraat het het hulle geluister.

But you did not notice when anyone else from the

Police/....

Police Force spoke to them that they listened in the same way or at all? --- Daar was een voorval wat ek kan onthou by die Polisiestasie, waar ek dink Luitenant Visser het met beskuldigde nr. 3 en ook met die mense gepraat, en hulle het opgehou met lawaai en het geluister.

Did he ask them to disperse, go away? --- Ek kon nie hoor wat hy met hulle gepraat het nie, maathy het met hulle gepraat.

You did not see them move away after he had spoken to them? --- Hulle het nie weggegaan het nie, maar hulle het na hom geluister.

Now, you say that while this crowd was still in Seeiso Street No. 8 shouted "Come, let us march to the Police Station?" --- Ja, ek het.

Did he use the English language when he spoke thus? --- Hy het.

He did not use the African language at all? --- Nee.

You say that at that time Seeiso Street was crowded full of people, one block of them, from the area of the schools right down to the community hall? --- Dit is korrek, nadat hulle omgedraai het en beweeg het in die rigting van die Polisiestasie.

To use a simile would you say they were packed in that street like wardines? --- Nee, ek kan dit nie sê nie, nie so dig opgedaag nie.

Were they just thinly spread across the street over all that distance? --- Nie so baie dun nie, daar was baie mense.

Now, the "Saracens" then arrived and they made their way through this crowd along Seeiso Street? Is that right? --- Ja, 'n rukkie later, nie onmiddellik nie. Toehet die "Saracens" opgedaag en hulle is deur die mense na die

Polisiestasie/....

Polisiestasie.

And the people gave way before them? --- Ek was nie by nie. Toe is ek weg daar.

Oh I see, did you not actually witness the "Saracens" moving up Seeiso Street? --- Ek het net gesien toe die "Saracens" by ons verbygaan, en ons is in 'n ander rigting.

Yes, but as they came past you there were lots of other people in the street? --- Ja, aan die voorkant van Seeisostraat; daar was baie mense.

And these people gave way as the "Saracens" came forward? --- Ja.

Then it was quite peaceful? --- Ja, daar was nie moeilikheid sover ek weet nie.

Now, you made your way towards the Police Station? --- Met 'n ompad ja.

And you approached the Police Station from the east along Zwane Street? --- Ja.

When you arrived at the Police Station you saw a crowd outside the Police Station? --- Ja.

I think the exhibit that I would like to see is exhibit 13, Your Worship. Would you look at Exhibit 13 for a moment please? --- Ja.

The crowd as you see it there, had you seen a crowd of such density during your various visits to the Police Station during the early part of the 21st March? --- Nee, toe die voorval by die hostels gebeur het was ek by die hostels, en ek het vir die eerste keer weer die middag met die ompad terug by die Polisiestasie gekom.

You cannot tell us the time when that crowd was assembled outside the Police Station as shown on Exhibit 13? --- Nee, ek kan nie, maar dit moet wees voordat die "Saracens" /

opgedaag/....

opgedaag het want hulle is nie op die kiekie nie.

Now, when you arrived the crowd in Zwane Street, was it any larger than the crowd that you see on the photograph in the foreground? --- Ja, beslis meer.

Would you say very much more or just a little more?
--- Ek sal sê baie meer.

Double? --- Ja, want daar was geen openinge tussen die mense nie, en hier is baie openinge.

Did you arrive in the company of the Police? --- Ja.

You went into the station grounds? --- Nee, ek het gesê ek het eers met 'n ompad na die Polisiestasie gegaan. Ek het buite bly staan by Kaptein Coetsee vir 'n tydjie, en daarna is ek alleen na die Polisiestasie.

In due course you went into the Police Station? ---

Ja.

Captain Coetsee was with a troupe of men, was he?

---Hy was.

Approximately how many? --- Dit is moeilik om te sê. Dit is 'n groep van Johannesburg. Ek sal skat ongeveer 30.

And they were armed? ---Hulle was.

Were they carrying any revolvers? --- Ja.

As far as you know that group remained outside the Police Station grounds until after the firing at least?

---Ja, hulle het daar gebly tot na die skietery.

In Zwane Street to the south of the Police Station?

--- Ja.

Now, you went inside the grounds of the Police Station and you tried to calm the crowd from inside by talking to them? ---Ja, op pad van die Polisie tot by die draad het ek met hulle gepraat.

They were even at that stage I understand from you

reasonably/....

opgedaag het want hulle is nie op die kiekie nie.

Now, when you arrived the crowd in Zwane Street, was it any larger than the crowd that you see on the photograph in the foreground? --- Ja, beslis meer.

Would you say very much more or just a little more?
--- Ek sal sê baie meer.

Double? --- Ja, want daar was geen openinge tussen die mense nie, en hier is baie openinge.

Did you arrive in the company of the Police? --- Ja.

You went into the station grounds? --- Nee, ek het gesê ek het eers met 'n ompad na die Polisiestatie gegaan. Ek het buite bly staan by Kaptein Coetzee vir 'n tydjie, en daarna is ek alleen na die Polisiestatie.

In due course you went into the Police Station? ---

Ja.

Captain Coetzee was with a troupe of men, was he?

---Hy was.

Approximately how many? --- Dit is moeilik om te sê. Dit is 'n groep van Johannesburg. Ek sal skat ongeveer 30.

And they were armed? ---Hulle was.

Were they carrying any revolvers? --- Ja.

As far as you know that group remained outside the Police Station grounds until after the firing at least?
---Ja, hulle het daar gebly tot na die skietery.

In Zwane Street to the south of the Police Station?

--- Ja.

Now, you went inside the grounds of the Police Station and you tried to calm the crowd from inside by talking to them? ---Ja, op pad van die Polisie tot by die draad het ek met hulle gepraat.

They were even at that stage I understand from you

reasonably/....

reasonably calm nevertheless? --- Teenoor my was hulle kalm.

There is one thing I am not quite clear of. I understood you to say in your evidence-in-chief that the crowd surrounded the Police Station on all four sides? --- Met ons aankoms was hulle rondom die Polisiestasie.

Does that mean that they were also on the eastern side of the Police Station? --- Ja, dit is meer aan die noordekant. Daar was Edelagbare.

But on the eastern boundary as such do you now say that there were not people? --- Dit is die kant waar ons was. Daar was mense.

Very many? --- Nie soveel as voor en aan die anderkant nie.

Those people on the east side, were they looking at anybody inside the grounds, or were they just standing there? --- Dit is moeilik om te sê waar hulle heen gekyk het, ek neem aan hulle het in die rigting van die Polisiestasie gekyk.

Were there any Policemen on that eastern portion of the Police Station grounds? --- Ja, ek het by Bantoeconstabels verbygegaan toe ek ingegaan het, maar net Bantoeconstabels.

They were unarmed I take it? --- Ek kan regtig nie onthou nie.

Now, the north side of the Police Station is really an open piece of ground? --- Ja.

Were there very many people on that north side, on the open piece of ground? --- Daar was ook, maar nie soveel as in Zwanestraat nie.

Now, the northern portion of the ground has a west side to it nearer the elinie? --- Ja.

And an eastern portion nearer to that area where you had been? --- Ja.

Now/....

Now can you tell us, as far as the density of the crowd on the north side is concerned, were there more on the western portion of the north side, or more on the eastern portion, or was it equally distributed? --- Nee, die grootste groep was saamgetrek in Zwanestraat, en die straat tussen die Polisiestasie en die kliniek. Aan die agterkant was nie weveel nie.

My question is concerned with the crowd on the northern side of the Police Station. I have divided that northern portion into a western part and an eastern part. By that I don't mean the western street separating the clinic from the gate of the Police Station, I mean that open area to the north of the Police Station. Had you understood me so far? --- Edelagbare, ek volg nie mooi nie. Kan die Advokaat vir my beter net miskien op die portret wys, dan kan ek volg?

Now, I will show you the photo in a moment. You will see a fairly big crowd opposite the main entrance to the Police Station. Now, immediately opposite that, i.e. the line parallel to this crowd at the back of the Police Station, there is a small group of people, relatively small, round about the north-west portion. There is nobody at all on the north-east portion. Now, when you came can you describe what the crowd was like on that northern portion? --- Ja, soos ek reeds gesê het, daar was Bantees aan die agterkant teen die draad, maar daar was meer aan die westekant se hoek dan aan die oostekant.

Well, were there many at all on the eastern portion, i.e. the north-eastern portion? --- Ja, daar was, maar nie vreeslike baie nie.

How many lines would you say they formed from the fence outwards? Two, three, fifty, sixty....? --- Nee, dit is onmoontlik om te sê. Ek het by die oostehek oorgeklim.....

Deur/....

Now can you tell us, as far as the density of the crowd on the north side is concerned, were there more on the western portion of the north side, or more on the eastern portion, or was it equally distributed? --- Nee, die grootste groep was saamgetrek in Zwanestraat, en die straat tussen die Polisiestasie en die kliniek. Aan die agterkant was nie weveel nie.

My question is concerned with the crowd on the northern side of the Police Station. I have divided that northern portion into a western part and an eastern part. By that I don't mean the western street separating the clinic from the gate of the Police Station, I mean that open area to the north of the Police Station. Had you understood me so far? --- Edelagbare, ek volg nie mooi nie. Kan die Advokaat vir my net miskien op die portret wys, dan kan ek ^{beter} volg?

Now, I will show you the photo in a moment. You will see a fairly big crowd opposite the main entrance to the Police Station. Now, immediately opposite that, i.e. the line parallel to this crowd at the back of the Police Station, there is a small group of people, relatively small, round about the north-west portion. There is nobody at all on the north-east portion. Now, when you came can you describe what the crowd was like on that northern portion? --- Ja, soos ek reeds gesê het, daar was Bantees aan die agterkant teen die draad, maar daar was meer aan die westekant se hoek dan aan die oostekant.

Well, were there many at all on the eastern portion, i.e. the north-eastern portion? --- Ja, daar was, maar nie vreeslike baie nie.

How many lines would you say they formed from the fence outwards? Two, three, fifty, sixty....? --- Nee, dit is onmoontlik om te sê. Ek het by die oostehek oorgeklim.....

Deur/....

EUR DIE HOF:

By die noord-oostelike hoek of die suid-oostelike hoek? --- Dit is die suid-oostelike hoek ekskuus Edelagbare. Zwanestraat se hoek? --- Ja, daar het ek oorgeklim, en ek het die mense gesien aan die regterkant en ek het voor om die Polisiestasie geloop. Ek kan nie juis sê hoeveel nie, maar daar was gewees.

CROSS-EXAMINATION BY MR. UNTERHALTER CONTINUED:

I take it that they certainly were not spread over the whole of that open space to the north? --- Die groot gebied?

Yes? --- Daar was enkele Bantoes, maar nie een plek saamemaal nie.

Not a huge mass of them in that area? --- Nee.

Nothing to compare with what was on Zwanestraat and the street between the clinic and the western gate? --- Gladnie.

Now, when you came into the Police grounds at a certain stage you say you saw No. 3 and No. 4 accused on the inside portion of the fence? --- Dit is korrek.

Were there any Police inside the Police grounds at that stage? --- Ja.

European as well as non-European? --- Ja.

Officers as well as constables? --- Ja.

Now, this was before the arrival of Colonel Pienaar, Colonel Prinsloo and Colonel Spengler? --- Ja, dit is korrek.

And I think the "Saracens" had already arrived had they? --- Ja, hulle het.

Now, did nobody do anything in regard to the presence of Nos. 3 and 4 accused in the grounds of the Police Station? --- Ja, 'n persoon - ek dink Luitenant Visser, hy was in privaatklere - het net beskuldigde nr. 3 gepraat.

Did you hear what he said to him? --- Nee.

Would like to ask you, in your opinion Did you

Did you

had/....

Did nobody speak to No. 4 accused? ---Nie wat ek gesien het nie.

They did not arrest No. 3 or No. 4 accused, i.e. Lieutenant Visser or anyone else at that stage? ---Nie die tyd wat ek daar was nie.

Nobody attempted to escort them out of the Police grounds through the gate into the street? ---Nie wat ek gesien het nie.

The gate on the south side leading to the main entrance to the Police Station from Zwane Street, was that closed or locked or anything? --- Nee, ek kan nie onthou nie. Ek het nie na die hek gaan kyk nie, maar ek verbeel my hy het toe gestaan; of hy gesluit was weet ek nie.

Do you say that No. 3 and No. 4 accused in marching up and down the fence as you described, were acting at that stage provocatively? --- Ja, ek dink hulle het die mense opgesweep.

Now, in the light of that can you suggest any reason why none of the Police attempted to remove them and therefore to remove the provocation? I may be wrong, but that is the way I'll put it to you for the moment. --- Nee, ek kan nie sê nie.

Is it possible that the Police thought at that stage that it would be wiser to leave them there, even though they were addressing the crowd, than to remove them, and in removing them to incite the crowd further? --- Dit is moontlik, maar ek weet gladnie wat die Polisie gedink het daar of bedoel het nie.

Now Mr. Labuschagne, you are a man who has to discharge responsibilities yourself, particularly in regard to gatherings of African people from time to time? ---Ja. I would like to ask you, in your opinion if you

had/....

had been entrusted with the control of the situation then, would you have removed them or would you have allowed them to remain there? --- Dit is 'n moeilike vraag om te antwoord. Ek sou miskien probeer het om hulle weg te kry.

Well, do you say that you would have rather done that, than have left them alone? --- Dit is baie moeilik.

I would like an expression of opinion from you? --- Nee, dit is moeilik Edelagbare. Ek sal nie graag my opinie daarentrent wou gee nie.

Have you no opinion at all on the matter? --- Ek kon miskien dink hoe ek sou optree, maar dit is moeilik.

Well, that is what I would like. I would like to know what you would have done in these circumstances? --- Ek sou probeer het om die Bantoes weg te kry van die Polisiestasie.

Now, would you have attempted to do it by way of arresting them, or by talking to them and persuading them to walk with you? --- Ek sou eers 'n poging aangewend het miskien om met hulle te praat.

You would not have grabbed them without trying to reason with them, and just dragged them off? --- Nee, ek sou dit nie gedoen het nie.

It would not have weighed with you that ^{if} in the end you had to take them away by force, you might have been annoying the crowd dangerously? Would that not have influenced you? --- Ja, ek sou seker daareoor gedink het.

And that perhaps might have persuaded you in the end rather to leave them, than to excite the crowd dangerously? --- Dit mag wees ja. Dit is maar net 'n opinie; dit is moeilik.

When you arrived at the Police Station did you make your presence known to the Police officers there, and did they recognise you as having arrived? --- Majeor van Zyl ken my,

Luitenant/....

Luitenant Visser ken my... Dit is al Polisie-offisiere wat ek daar geken het.

And when you came on the scene was Majer van Zyl and Lieutenant Visser already there? --- Hulle was daar. Luitenant Visser het daar gebly, maar ek dink Majeer van Zyl is weer terug.

They did see you there? --- Ja.

Did you go up to them and say anything to them, or did you not? --- Ek het met Luitenant Visser daar gepraat.

Did they invite you to try and calm the crowd, disperse the crowd, or talk to the crowd? --- Nee.

Did you yourself offer your services in that regard? --- Nee.

Now Mr. Labuschagne, in view of the fact that you were one of the people whom many of the crowd knew and respected don't you think that your services should have been made use of, to try to calm and disperse the crowd? --- Ek kan nie sê hulle mees van my gebruik gemaak het nie; hulle ken miskien, maar net na my aankoms 'n rukkie het Kolonel Spengler hulle gekom en hulle het veertgegaan.

In any event, had you been asked to do this you would certainly have done so? --- Ek sou 'n poging aangewend het.

Now, prior to the arrival of the three Colonels, if I may describe them as such, the crowd was still reasonably calm? --- Ja, ek het so gesê.

At that particular stage ^{if} you had been invited to address the crowd, and you had the proper means of having your voice heard, do you think you might have been successful in persuading them to disperse? --- Miskien of miskien nie, dit is moeilik om te sê.

I knew it is very difficult to ask you or to expect an answer from you Mr. Labuschagne, but on balance, bearing in

mind/....

and your experience, the length of time you were there, the respect in which you were held, and your success on previous occasions, do you think that it was at least probable that you might have been able to persuade them to go away? ---Miskien.

You yourself did not offer your services with all these Policemen present? ---Ek het nie.

Now again I am not criticising you for this, but can you give us a reason why you did not volunteer and say "Look, leave it to me. I'll see what I can do".--- Daar was nie veel tyd tussen die tyd wat ek ingekom het en wat die Kolonelle opgedaag het nie, en daarna het dinge baie vinnig gebeur. Daar was nie eintlik tyd vir samesprekings of besprekings nie.

I have read somewhere Mr. Labuschagne - I am not sure if it is in the evidence before the Commission or in your evidence-in-chief - that you went into the Police Station and I think you were seated there, resting I have no doubt after all this long time that you had been about? ---Ja, ek het in my getuienis so gesê.

Well, there was at least that amount of time to make the suggestion was there not? --- Ek was binne. Terwyl ek binne was het die Kolonelle opgedaag, en as gevolg van die lawaai het ek na buite gegaan. As ek geweet het daar sou 'n skietery plaasgevind het kon ek miskien dit gedoen het.

Well then is it fair for me to say that you did not offer your services firstly because you did not expect there would be a shooting, and secondly because the state of the crowd was such that it did not seem to you absolutely essential that you should offer your services? --- Ja.

Now, we then have the position that you were resting when you heard a very loud noise outside, and went out to see what was causing this? --- Ja.

Were/....

Were you an actual witness to the arrest of No. 3 accused by Colonel Spengler? --- Ek sal nie sê gearresteer nie. Toe hy met hom gaan praat het ja.

Well, he in due course removed him from the grounds of the Police Station into the building itself? --- Ja.

Now, did he do that by seizing him and making him go along with him, or in what manner did he make No. 3 accompany him? --- Hy het eers met hom gepraat, en toe het hy hom aan sy bo-arm geneem as ek reg onthou, en hy het hom so getrek na die Polisie-stasie. (Getuie dui aan).

As if he had been arresting him? --- Ja.

Mr. Labuschagne, when you saw this did you form any opinion as to the wisdom of Colonel Spengler acting in that way? --- Ja, ek het gewonder, maar ek het gedink aangesien Kolonel Spengler daar in 'n moeilike posisie is moes hy optree, en hy het seker gevoel hy moet iets doen.

Now, when you said in view of the fact that he found himself in a difficult position, what did you mean by that? To be a little more specific, what did you mean by his being in a difficult position? --- As 'n verantwoordelike Polisie-offisier het hy seker gevoel hy moet daar optree.

You had witnessed earlier a conversation between Lieutenant Visser and one of these accused? --- Ek het dit gesien ja.

As a result of that conversation you saw that nothing happened? They remained inside the Police grounds? --- Ja.

Now, did you form an opinion in regard to Lieutenant Visser, that he would have been better advised to have arrested them, or that it was just as well to have left them, as Lieutenant Visser apparently did? --- Ja, dit is ook moeilik. Luitenant Visser het miskien besluit om hom te los -

ek/....

ek weet nie oor watter rede nie, want Luitenant Visser was ek dink amper al heeldag daar, en Kolonel Spengler het net nuut daar aangekom en gevoel dalk as 'n verantwoordelike offisier moet hy optree.

Well, I want to suggest to you Mr. Labuschagne, that if you thought Colonel Spengler was right, you must have thought Lieutenant Visser was wrong?

BY THE PUBLIC PROSECUTOR:

I would like to object Sir. It must be irrelevant what this man thinks of the actions of Visser or Spengler. I submit that Your Worship will be able to draw your own conclusions, without relying on an irrelevant opinion of a witness, as to whether a man's actions in given circumstances were right or wrong Sir.

BY MR. UNTERHALTER:

Your Worship, I have been at pains before asking these questions, to establish at some length the capabilities of this witness to express an opinion. Your Worship will recollect that he has said he is a person himself in a position of authority, accustomed to face situations involving crowds of Africans, and if any opinion is worth anything at all to Your Worship in my submission it is the opinion of a person such as Mr. Labuschagne. If it were an ordinary bystander, who has no qualifications to assess the wisdom or otherwise of an act, I would agree with my learned friend, but with respect Your Worship not in the case of a person such as the witness.

BY THE COURT:

I am quite prepared to listen to the witness' views as to what he thought should have been done, except that the Prosecutor seems to object to your now wanting him either to condemn one person and uphold another's actions, or the other

way/....

way round. Anyway I am quite prepared to listen to the witness' views as to what was wise and what was not wise. He is an experienced man and he was on the spot.

CROSS-EXAMINATION BY MR. UNTERHALTER CONTINUED:

I think I had just put to you Mr. Labuschagne, that if you thought Colonel Spengler was right, then you must have thought Lieutenant Visser was wrong. Do you want to say anything about that? ---Ja, ek kan nie glo dat altwee dan reg was nie.

DEUR DIE HOF:

Mr. Labuschagne, het jy destyds aan soiets gedink of nie? --- Nee Edelagbare, eerlik ek het nie daaraan gedink nie.

CROSS-EXAMINATION BY MR. UNTERHALTER CONTINUED:

Now, No. 3 having been removed (Colonel Spengler returned to attend to No. 4? --- Ja.

In the meantime as a result of the removal of No. 3, the mood of the crowd had changed? --- Ja.

The crowd was now angry and they showed it? ---Ja. |

Now, in the light of that added factor, the anger of the crowd following the removal of No. 3 accused, when you saw Colonel Spengler moving towards No. 4 accused, or when you saw him arresting him, did you think that that was a wise move? Did you form an opinion about it? --- Nee, ek kan nie sê dit was 'n wyse ding nie. Ek weet gladnie wat hy gedink of wat hy bedoel het nie.

Mr. Labuschagne, I can't expect you and I am not asking you to tell the Court what Colonel Spengler was thinking. What I am asking you is as a person whose opinion in this matter is entitled to some weight and respect, what you thought about it, now that No. 3 is removed, the crowd is

angry/....

angry, and he is moving towards No. 4 or he is taking No. 4 away. What did you think? --- Soos ek sê ek het nie eers op daardie stadium daaraan gedink nie.

Well now, looking back on it in retrospect, what is the opinion you formed? --- Dan weet ek nie of dit die regte ding gewees het nie.

BY MR. UNTERHALTER:

I am not sure Mr. Interpreter if you are being fair to the witness. I don't think you.....

DEUR DIE GETUIE:

Dan glo ek nie dit was die regte ding gewees nie. Ek glo nie.

CROSS-EXAMINATION BY MR. UNTERHALTER CONTINUED:

I want to be quite fair to you Mr. Labuschagne.

Do I understand.....

BY THE COURT:

Mr. Unterhalter, it does not matter. We have got the witness' Afrikaans reply on record and not the Interpreter's.

BY MR. UNTERHALTER:

No, but I want to make sure that I have understood it myself.

BY THE COURT:

Oh, that is right, you can do that.

CROSS-EXAMINATION BY MR. UNTERHALTER CONTINUED:

You do not believe that it was the correct thing to do? --- Ja.

Now, No. 4 accused having been removed, it appears there was somebody else at the gate whom Colonel Spengler thereafter approached? --- Ja.

I take it that with the removal of No. 4 the crowd's mood was even angrier? --- Ja, hulle het toe geweldig baie geraas en te kere gegaan.

Would/.....

Would it be correct to say that this was then an angry and threatening position? --- Ja, die toestand was toe ernstiger as wat dit ooit was.

If it was at all possible in those circumstances to try to calm the crowd or to disperse the crowd non-violently, that was certainly the moment at which to do it? --- Dit mag wees, maar daar ek glo nie sou enigiemand hullemeer kon keër nie.

Well, I have expressly reserved that condition. I am saying that if it were at all possible, if some person with magnetic personality could have done something, that was certainly the time at which to try to do it? --- Miskien, maar soos ek sê ek glo nie iemand kon hulle daar beheer of gekeer het nie.

Mr. Labuschagne, let me put it to you negatively then. It certainly was not the occasion upon which you would do anything to provoke the crowd still further? --- Ja.

Now, Colonel Spengler went towards this third person?

--- Ja.

Will you describe what took place? --- Ek het gesê dat die persoon het probeer om by die hek in te kom, en Kolonel Spengler het hom van voor gevat aan die kraag en hom na vore getrek, en die skare het hom van agter gegryp, die persoon, en hulle het heen-en-weer geruk, en toe was daar net klippe na Kolonel Spengler gegooi. N
383

Now, when Colonel Spengler returned from the Police Station, having escorted No. 4 into the Police Station, or having handed him over to somebody, did you notice what was going on at the gate? --- Nee, onmiddellik daarna kan ek nie enthou nie, maar ek onthou dat ek na hom gekyk het toe hy weer na die hek gegaan het.

Now, as he was going towards the gate did you at the same/....

same time see what was happening at the gate? --- Ja, toe wou die persoon inkom, en daar was 'n klomp mense teen die hek. Dit het gelyk asof hulle wou inkom.

Does this gate open inwards or outwards? --- Ek dink na binne; hy het daardie dag na binne oopgemaak.

Now, if that gate opens inwards, and you have this huge crowd outside, is it not possible that the gate was moving inwards because of the pressure of the crowd upon it? --- Ja, dit mag wees.

So that in fact the opening of the gate may not have been caused by anyone attempting to enter, but through the sheer pressure of the number of people outside? --- Ek het reeds gesê daar was 'n drukking teen die hek, maar dit het vir my gelyk of die persoon wou inkom, die een persoon.

When Colonel Spengler moved towards this gate, or when you saw this opening, the gate opening, was he already moving towards this gate, or was he standing still and did he move upon seeing the gate open? --- Nee, ek kan nie onthou dat ek hom gesien het dat hy stilgestaan het nie. Ek het hom gesien beweeg in die rigting van die hek.

You did not notice any other Police officers or men spring towards the gate together with Colonel Spengler, to prevent this person coming in through the gate? --- Ja, ek dink daar was twee uniformmanne gewees voor die hek.

This of course is a very important aspect of the whole inquiry, is it not? --- Dit mag wees.

Do you remember if you described these other two men being at the gate in the evidence that you gave at the Inquiry? --- Nee, ek glo nie; ek kan nie onthou nie.

But I am not suggesting to you that you did or did not say it, because I have not read that portion of the record myself. --- Ja, maar ek kan nie onthou of ek dit genoem het nie.

Are/....

Are you quite sure that there were these two men at the gate? --- Ek het reeds gesê die Polisie het in 'n lyn ingeval, en daar was ook Polisie voor die hek.

Does that mean in front on the outside or on the inside? --- Aan die binnekant.

Quite well able therefore to take charge of that gate, and put there presumably for that purpose? --- Seker; ek weet nie.

In the light of that is it possible for you to tell us why Colonel Spengler had to add his weight to the two people who were there at the gate? --- Ek kan nie sê hoekom of waarom hy seentoe gegaan het nie, maar dit het vir my gelyk of hy die persoon ook wou inbring.

And did it seem to you that the reason was he wanted to bring him in because this man was apparently trying to force his way through the gate? --- Ja.

You did not hear Colonel Spengler shout any instructions to these men at the gate, either to stop him or to bring him in? --- Ek het nie gehoor nie.

It did not happen did it that Colonel Spengler approached the gate, and as he got to the gate somebody there tried to open it for him to pass through as a kind of courteous gesture to the Colonel? --- Nee, ek glo nie; dan sou Kolonel Spengler nie die man aan sy baadjie gevat het nie.

But you give that answer only because you draw the inference from what Colonel Spengler did? --- Ja.

Now, upon the seizure of this third man I understand well the pot boiled over? Shall I put it that way? --- Toe het dinge vinnig ontwikkel.

It was almost immediately after that that you heard two revolver shots? --- Dit is korrek.

You heard them coming from the south side of the Police/....

Police Station in Zwane Street? --- Ja.

It is possible is it not that the shots may have been fired by one of the Police stationed in Zwane Street in a moment of panic? --- Dit is moontlik, maar ek glo nie.

Now why do you say that although it is possible you do not think that in fact that is what happened? --- Ek het al baie gehoor hoe 'n polisie-rewolwer vuur. Hy maak 'n geweldige slag, en die twee was sag asof dit 'n klein vuurwapen was; nie so hard as 'n polisievuurwapen nie.

Mr. Labuschagne, at that time, if I understand your evidence-in-chief correctly, there was an overwhelming noise and shouting coming from the crowd? --- Ja.

You certainly could not have had your voice communicated to the crowd? --- Nee, ek kon nie.

And I suppose you could hardly talk to one another in the grounds to make yourself heard? --- Ja.

Would you not say then that an ordinary revolver shot might in itself have appeared duller because it had to compete with this huge noise of the crowd? That is why you heard it sound softer? --- Ja, dit mag wees, maar die skote het nie so hard geklap soos die van die Polisie nie.

But it may still have been a Police shot drowned partly by the terrible noise of the crowd? --- Dit mag wees, ek kan nie sê dit is nie.

Well, then the firing took place? --- Ja.

And I understand that when this was realised by you you were tremendously upset? --- Ek was.

And you immediately jumped forward and tried to prevent the two men in front of you from continuing their firing? --- Ek het.

Now, I am sure Mr. Labuschagne, that you reacted in this way first of all because you are a human being? --- Ja.

And/....

And you were appalled at the thought of people being killed? --- Ja, dit is korrek.

I want to suggest to you Mr. Labuschagne that there was also another reason? --- Ja, dit mag wees, ek weet nie wat die rede is wat u mag neem nie.

I want to suggest to you that as you jumped forward to stop these men from firing, the other reason that actuated you was that it was not necessary for them to be firing into that crowd of people? --- Ek het reeds in my getuienis gesê dat ek het gesien die mense spring om, en hulle val be-eer mekaar, en onmiddellik het ek gesien dat die twee persone nog hulle gewere optel, en dit is waarom ek hulle gegryp het, dat hulle nie meer moes skiet nie.

Now, I am putting it to you that even apart from that, the reason that you jumped forward was that it was not necessary to fire?

BY THE COURT:

Are you putting it that it was not necessary to fire at all? or more?

BY MR. UNTERHALTER:

No, at all Your Worship.

DEUR DIE GETUIE:

Ek sal nie se heegenaamd nie nodig was nie, maar ek het gevoel dat hulle het nou geneeg geskiet; die mense hardloop weg.

CROSS-EXAMINATION BY MR. UNTERHALTER CONTINUED:

Well Mr. Labuschagne, let me put it to you this way. Supposing they had not fired any shots at all, and you saw these people, just as these revolver shots went off, raise their rifles and take aim, I put it to you that you would have told them to stop at once? --- Miskien sou ek probeer het, maar toe hulle die klippe gooi het hulle onmiddellik gevuur.

I/....

I know what they did do, but this is what ^{you} say that you would do. Now, just one small point Mr. Labuschagne. There was an enormous confusion at that time? That goes without saying. You must have had your attention completely distracted by what was going on? Anybody would have. --- Ek het na die skare voor my gekyk, en die twee Polisie voor my.

And if I asked you in a very unfair way to give me an exact description of everything that happened there, you would turn round to me and say "You can't expect it, because it was a very difficult position to grasp". ---Ja, ek kon nie alles sien nie, en ek weet nie wat op my linkerkant aangegaan het nie.

You only knew that there was firing, there were these two men in front of you, and at all costs you had to stop them firing? --- Nee, ek sal nie sê dat ek hulle teen alle koste moes verhoed nie, maar ek was net bang dat hulle gaan meer skiet.

But you did notice also the crowd falling? --- Ja.

Now, I want to query something that you have said in your evidence-in-chief about the firing from the "Saracens". As I understood it you were definite that there was no firing from the "Saracens"? --- Ja.

I don't mean by that the firing from the "Saracens" armament itself, but from people who were posted on top of the "Saracens"? --- Ek dink ek het reeds in my getuienis gesê ek het met my rug na die "Saracens" gestaan. Ek kan nie sê of daar persone bo-op die "Saracens" gestaan het nie.

Mr. Labuschagne, what I want to suggest to you - and it is no more than this - is that you cannot be absolutely sure that a shot or shots were not fired from those "Saracens"? --- Ek kan nie met 100% sekerheid sê nie, maar ek glo nie daar was skote van die "Saracens" gevuur nie.

But/....

But it may be that shots were fired, and in the confusion and with all the shooting going on, you were not aware of it? --- Ek het dit nie geheer nie.

But it may have happened? --- Dit mag, maar ek het dit nie geheer nie.

I take it that with the noise of the firing you could not be absolutely sure of any particular spot where firing was taking place or not, because of the general noise?

--- Ja, dit is moentlik; ek kan nie sê presies hier of daar nie, maar die "Saracens" was reg agter my en ek het nie 'n skoot van die "Saracens" geheer nie.

If there were a shot it could have been drowned by the shots coming from other points on the grounds nearby to you? --- Soes ek gesê het, as ek mag verduidelik, ek het amper teen die "Saracens" met my rug gestaan, en as hulle van die "Saracens" gevuur het mees hulle oer my kep gevuur het, en ek kan nie onthou dat ek skete oer my kep geheer het nie.

Now Mr. Labuschagne, these "Saracens" were pointed in a north-westerly direction? --- Ja.

When you had your back to the "Saracens" were you facing in a similar direction? In other words, with your back to the front of the "Saracens", or were you facing in a south-westerly direction? --- Nee, ek het nie in dieselfde rigting gekyk nie; ek was meer in 'n suidelike rigting gekyk, weg van die "Saracens" af.

So that if the shots were fired in a southerly direction, they would have come over your head and you may have heard it? --- Ek het geglo as hulle geskiet het sou ek dit geheer het, maar ek het niks geheer nie, in 'n suidelike rigting nie.

Now, if they were firing in a northerly direction they obviously would not have gone over your head and you would not/....

not have heard them? --- Ja, dit is reg.

And the same thing applies if they had fired in a north-easterly direction, or a north-westerly direction? --- Ja, dit was weg van my aan die anderkant van die "saracens".

As far as this fence is concerned Mr. Labuschagne, you will agree that it was of a height that if anyone wanted to climb over it, and he was assisted by people nearby, could quite easily have jumped over? --- Ja.

In fact, as far as you noticed, nobody attempted to scale that fence? --- Ek kan nie onthou dat een oorgespring het nie.

You gave evidence in regard to the number of stones that were thrown? --- Ja.

You expressed the opinion that a bucket full of stones were thrown before the firing? --- Ek het so geskat ja.

It is the vaguest of estimates, is that not so Mr. Labuschagne? --- Ja, dit is baie moeilik om te sê hoeveel.

I did not hear you say this in your evidence-in-chief, but I take it it is quite clear you heard no command ^{given} to the people to fire? --- Nee, ek het geen bevel gehoor nie.

As far as the fence itself is concerned, you have described its angle, I take it that it had bent inwards, and that was in fact because the crowd was being pressed against the fence by those behind them? --- Ja, dit was oergedruk na binne en die skare het baie teen die heining gedruk.

And if anything this pressure was exaggerated was it not by the people in front pressing against the fence, in order to press backwards against the crowd and protect themselves? --- Dit mag wees. Daar was 'n kwaai drukking van agter gewees.

BY THE COURT:

Mr. Unterhalter, you seem to be near the end of your/....

not have heard them? --- Ja, dit is reg.

And the same thing applies if they had fired in a north-easterly direction, or a north-westerly direction? --- Ja, dit was weg van my aan die anderkant van die "saracens".

As far as this fence is concerned Mr. Labuschagne, you will agree that it was of a height that if anyone wanted to climb over it, and he was assisted by people nearby, could quite easily have jumped over? --- Ja.

In fact, as far as you noticed, nobody attempted to scale that fence? --- Ek kan nie onthou dat een oorgespring het nie.

You gave evidence in regard to the number of stones that were thrown? --- Ja.

You expressed the opinion that a bucket full of stones were thrown before the firing? --- Ek het so geskat ja.

It is the vaguest of estimates, is that not so Mr. Labuschagne? --- Ja, dit is baie moeilik om te sê hoeveel.

I did not hear you say this in your evidence-in-chief, but I take it it is quite clear you heard no command ^{given} to the people to fire? --- Nee, ek het geen bevel gehoor nie.

As far as the fence itself is concerned, you have described its angle, I take it that it had bent inwards, and that was in fact because the crowd was being pressed against the fence by those behind them? --- Ja, dit was oergedruk na binne en die skare het baie teen die heining gedruk.

And if anything this pressure was exaggerated was it not by the people in front pressing against the fence, in order to press backwards against the crowd and protect themselves? --- Dit mag wees. Daar was 'n kwaai drukking van agter gevees.

BY THE COURT:

Mr. Unterhalter, you seem to be near the end of your/....

your cross-examination, and I had better give you the opportunity of considering what further points you want to cross-examine on.

BY MR. UNTERHALTER:

As Your Worship pleases.

BY THE COURT : TO ACCUSED NO. 3:

Accused No. 3, I think I speak on behalf of all the officials present, and perhaps all the accused - I don't know but certainly on behalf of all the officials present, i.e. for both the Crown and the Defence - when we say that we want to extend to you our sincere condolences in this loss that you have suffered.

COURT ADJOURNS UNTIL 25.10.1960.

Handwritten note: The case is closed by the court.

BY THE COURT:

25TH OCTOBER, 1960.

COURT RESUMES: PARTIES AS BEFORE.

MACHIEL ANDRIES LABUSCHAGNE, under his former oath, states:

CROSS-EXAMINATION BY MR. UNTERHALTER CONTINUED:

Mr. Labuschagne, I would like to ask you a few general questions in concluding this cross-examination. Have you some idea of what the area of Sharpeville Location is, and what the area of the site and service place is? --- Ek het dit in die kantoor maar ek ken dit nie uit my kop uit onthou nie.

Just approximately, it need not be very accurately? --- Dit sal moeilik wees om te sê; dan moet ek raai.

Would it be more than a thousand acres, Sharpeville Location alone? --- Ja, ek dink so, want daar is oor die 4,000 huise, so ek dink dit is meer as dit.

And the approximate size of each stand? --- Ek dink dit is ongeveer 70 by 50 voet as ek reg onthou.

And not all the area of course is built on? --- Nee, daar is parke ensovoorts.

Apart from parks as there still undeveloped areas where houses may still be built? --- Daar is nog oop persele, maar ek glo ek nie sal meer huise gebou word nie.

As far as Site and Service is concerned, would you say that is also more than a thousand acres? --- Nee, ek glo nie dit is meer nie.

About a thousand acres? --- Nee, hy is nie die helfte so groot as Sharpeville nie, so ek glo nie dit kan seveel wees nie.

If you in your mind's eye think of the boundaries of Sharpeville, would you say it is about two miles, say along each side? --- Nee, ek sal sê verder.

Even/....

3500 070
14 000000
370

Even more than two miles by two miles? --- Ja, ek dink so.

Any idea how much more? --- Nee, ek het hom nog nooitgemaak van buite nie; ek kan nie sê nie.

During the course of your evidence you estimated that the crowd outside the Police Station I think it was, each carried or every one person in three carried a "kierie"? --- Ek het gesê ongeveer. Ek het in my hoofgetuie nis gesê dit is baie moeilik om te sê, maar ek skat ongeveer een uit elke drie of so.

You might be completely wrong in this too? --- Ek sal nie sê algeheel nie; ek mag my miskien misgis.

I put it to you that you could not see into every corner of this vast crowd that was round the Police Station? --- Ja, ek het dit reeds gesê.

And because of that it may well be that not every third person carried a "kierie"? --- Ja, dit mag so wees.

And that in fact the vast majority of them were unarmed? That could be the case? --- Ja, ek het reeds gesê dit was baie moeilik om te skat, maar baie het gehad en baie het nie gehad nie.

I think in your evidence-in-chief you estimated the period of firing as 15 seconds? --- Ek het gesê ongeveer; ek het nie op die horlosie gekyk nie.

You must understand Mr. Labuschagne, in putting these questions to you, I don't suggest for a moment that you are indicating precise periods of time. --- Dit is waarom ek so sê. Ek kan nie presiese tye gee nie, ek het gesê ek skat min of meer.

So it could of course have lasted up to 30 seconds? --- Dit mag wees maar ek twyfel.

You did give an estimate somewhat larger than 15 seconds/.....

seconds when you gave your evidence at the Inquiry. At page 414 you are reported as follows:- "Hoe lank sou u skat het die skietery aangehou? -- Ek sou glo op die langste tussen 20 en 30 sekondes; dit was 'n kwessie van sekondes gewees". You did say that? -- Ja, ek het.

During the course of your cross-examination by one of the accused you demonstrated the thumbs-up sign that you observed being executed by some of the people there that day? -- Ja, ek het.

Are you able to tell the Court whether this is in fact the sign of the A.N.C.? -- Nee, ek kan nie.

Talking of the A.N.C., do you have any information as to the influence that this body had in your location? -- Nee, ek het nie juis informasie nie, maar ek glo nie veel nie.

Did you form an opinion that they had some kind of a following in your location? -- Ja, daar mag wees.

They have been operating there for at least the period of four years that you have been in that location? -- Ja, soos ek sê daar mag wees; ek weet nie.

You can't say positively that they were so operating? -- Ja, ek dink daar was, maar soos ek gesê het baie min.

Do you know of any other smaller political organisation that may have been at work at Sharpeville? -- Nee.

Did I understand you to say that in terms of the Regulations you have the power of entry into the homes of any of the inhabitants of the location? -- Ja.

And can you come in there at any time of the day or the night? -- Ja.

When you searched the jacket of accused No. 8, did you do that because you similarly have powers to search?

-- Nee, hy het gesê "My boek is hier, soek homself", en daarom/....

daarom het ek dit gedoen.

When he said "My book is here", what did he indicate when he used the word "here"? --- Hy het voor die hangkas gestaan en na die hangkas gewys.

Did you then search the wardrobe? --- Nee, ek het aan die baadjie se sak gevat en gevoel of sy boekie daarin is.

Was the jacket hanging in the wardrobe? --- Ja.

Now, you also gave some evidence about the jurisdiction of an official over the Site and Service area at the location? --- Ja.

I understand from what you said that you have no right to order people out of the Site and Service area? --- Nee, alleen sal ek dit nie kan regkry nie, maar met die Superintendent se hulp daar kan hy verwyder word.

In fact you never enlisted the help of that Superintendent in regard to the accused who were living in Site and Service? --- Ek het nog nooit van sy dienste gebruik gemaak om mense uit te sit nie.

Apart from that have you any powers at all over the Site and Service area? --- Ja, as gemagtigde beampte werk ons naweke al die lokasies, d.i. die persoon wat op diens is.

You are authorised to exercise whatever powers ^{net} you have in that area over weekends? --- Nee/oor die naweke nie. As gemagtigde beampte is jy geregtig om enige perseel binne te gaan.

Well, I don't understand the difference between the authority that gives you power to enter the premises, and the other authority that gives you power to dismiss people from the location. How does it arise? --- Ek kan persone in Sharpeville natuurleedorp, my eie gebied, beveel om uit die gebied uit te gaan.

In terms of Regulations I presume? --- Ja.

And/....

And the visiting of premises in the Site and Service area you may likewise do, in terms of Regulations? --- Ja, ook as 'n gemagtigde beampte.

In terms of Regulations? ---Ja.

Would this authority that you have extend for example to Orlando today? Could you go into Orlando as an authorised officer and also search the premises? ---Nee, ek is nie 'n Lokasiesuperintendent van Orlando of van die munisipaliteit van Johannesburg nie.

Now, you were describing to us what happened as regards Colonel Spengler and the third man at the gate, whom he arrested? Now, what I want to ask you is did you observe in the course of his seizing hold of this man and removing him from the gate into the yard, whether Colonel Spengler assaulted him?

BY THE COURT:

Mr. Unterhalter, would you make it quite clear what you mean by your question as to an assault?

CROSS-EXAMINATION BY MR. UNTERHALTER CONTINUED:

By that I mean that he was struck, or was he struck rather? Let me put it that way. --- Nee, ek het Kolonel Spengler by die hek gesien toe hy die persoon gevat het. Soos ek reeds gesê het was dit 'n heen-en-weer geruk gewees. Kolonel Spengler het die persoon deur die Polisielyn gegrek. Daarna was daar gevuur. Ek weet nie of Kolonel Spengler hom agter in die Polisiestasie geneem het. Vanaf die lyn van die Polisie weet ek gladnie wat hulle gedoen het nie.

He may have assaulted him but you can't say? --- Ek kan nie sê nie. Ek het toe na die lyn Polisie voor my en na die skare gekyk; ek weet gladnie wat aangegaan het nie.

Now, you said that you can't speak to what may have happened after this man was dragged from behind the line of

the/....

the Police - or taken rather? What I want to ask you is this. Between the gate and the line of the Police, in other words, that area in front of the Police, did you observe anywhere in that area that Colonel Spengler may have hit this man? --- Nee, dit is net 'n klein stukkie en dit is waar die rukkery plaasgevind het, en ek het net gesien dat Kolonel Spengler trek hom tussen die Polisie in; toe kom die klippe en toe vuur hulle. Ek weet gladnie wat toe gebeur het nie.

You did not notice him being tripped either? --- Hulle het mekaar daar geruk. Ek kan nie sê of hy gepootjie was nie, maar hulle het heen-en-weer getrek aan die persoon; ek het nie daar gesien dat hy gepootjie was nie.

Now, just a further questions on the shots that you heard fired to the south, which happened before the general firing took place. You are aware of what I am referring to? ---

Ja.

Would you say that those two shots were revolver shots? --- Dit het so gegaan ja.

And then when you saw this firing start and you shouted "Stop! Stop!", I take it you did that immediately the firing started? --- Nee, ek sal nie sê onmiddellik nie, maar ek het gesê toe ek sien dat die skare omspring en op mekaar val, toe het ek "Stop! Stop!" geskree. Daar moes toe al skote gevuur gewees het.

Now, Colonel Pienaar was it, also shouted "Stop!"? --- Ja, ek het dit gehoor.

And you shouted at the same time as he did I presume? --- Ja, dit was ongeveer dieselfde tyd.

I want to read to you what you said at page 407 of the Inquiry, and I want to know from you if you adopt that this morning. "Wat het hy net daardie derde persoon gemaak wat hy daar aan die lapel gevat het? --- Ek weet nie. Hulle het/....

het daar geruk en ek het na vore gegaan toe die Polisie vuur. Kolonel Pienaar het geskree „Stop! Stop!“, en ek het „Stop!“ geskree. Ek dink die ander man wat „Stop!“ geskree het was Kaptein Theron. Ek het gesien die twee Polisiebeamptes voor my het gelyk of hulle wou laai, en ek het hulle so op hulle skouers geslaan en gesê „Stop! Stop!“ — Ja, ek het so gesê.

And of course you also shouted „Stop! Stop!“ because you were alarmed? — Ja, ek was bekommerd; ek het reeds so gesê.

Now, you will remember my putting a question to you yesterday about the people in Seeiso Street, and the density of the crowd? — Ja.

I think I used the phrase „Were they packed like sardines“? — Ja.

And you suggested that that was perhaps too graphic a description? — Ja.

I want to read to you something that you said in connection with that. It is at page 433. „Now, what do you mean when you say the street was full from the school to the hall? Do you mean there were people at various points all along the street? You don't mean that they were solid?“ Then you answered: „Die persoon wat my geroep het het gesê „Meneer, kom kyk hier“, en ek het op die vragmotor geklim en hulle was een swart massa van die skole tot by die saal“. Now, it is for that reason that perhaps in somewhat different language I put my question to you yesterday, to get a description of the crowd. Do you care, in the light of what I have just said to you, to amend your evidence, or do you still stand by what you have said? — Nee, ek glo nie dit is nodig om ^{dit} te wysig nie.

You don't think you might have made a mistake in regard to a detail of observation? — Nee.

Now/....

Now, one last question. I understand from cross-examination of you by accused No. 39 that you did not identify him at an identification parade? --- Nee, ek het nie.

I understood from your evidence-in-chief that you claimed to have seen him among the crowd outside the Police Station on the 21st March? --- Ja.

Now, are you quite sure Mr. Labuschagne as to the accuracy of your observation at the Police Station on that day?

---Ja, ek het se gesê; ek het gedink dit was hy.

You thought it was him? ---Ja.

It might not have been him? ---Nee, ek glo nog dit was hy.

I take it that in that swirling mass of people it would be fairly difficult to identify would it not? --- 'n Mens kon al hulle gesigte mooi sien, en ek het baie gesien wat ek ken.

I also understood you to say that - you must correct me if I am wrong here, this is my understanding of it - that recognising the faces of people in many cases you also have a knowledge of the number of the house in which they live? ---Ja, as gevolg van die endervinding onthou ek dit; sommige van hulle.

And of the many faces that you saw there that day how many of them did you know or in regard to how many of them did you know the addresses? --- Nee, dit is onmoontlik om te sê.

You mean that you don't remember today? --- Ek kan onmoontlik sê hoeveel se adresse ek geken het van daardie duisende.

But did you know the addresses of more than one, i.e. No. 39? ---Van die mense wat by die Polisiestasie was?

Yes? --- Ja.

Thank you Your Worship.

VERHOOR DEUR DIE PUBLIEKE AANKLAER:

Mr. Labuschagne, bewysstuk 13, d.i. die foto van Sharpeville Polisiestasie wat 'n skare mense en die stasie aantoon, kan u miskien sê wanneer dit geneem is, of het u enige voorval gesien wat u die gevolgtrekking laat maak het dat dit is wel geneem op 'n sekere tydstip? — Ek kan nie presies sê wanneer daardie kiekie geneem is nie.

Het u enige vliegtuie gesien wat nie oënskynlik militêre vliegtuie was nie? — Ja, daar was ligte vliegtuie oor ons die hele oggend en ook in die middag, en terwyl ons daar naby die skole gewag het, ongeveer ek dink 11 v.m., het 'n privaat vliegtuig baie laag oor ons gevlieg, na die Polisiestasie en terug, heen-en-weer.

Nou, net voordat ek verder aangaan met hierdie punt, ek merk op dat toe u getuie is gegee het by die Kommissie, die Geregtelike Onderseek, was dit op die 21ste April 1960, d.w.s. 'n maand na die voorval te Sharpeville? — Ja.

En sou dit redelik wees om aan u te stel dat op daardie dag, die 21ste van April, was u geheue baie beter in verband met al die feite miskien as op 'n tydstip van sewe maande daarna of ses maande daarna? — Ja, dit mag wees.

U sien, ek wil net verwys na bladsy 398 van die notule van die ondersoek, waar 'n vraag aan u gestel is deur die Voorsitter: „Min of meer hoe laat was dit, by watter benadering?” Dit was in verband met vliegtuie. Dan sê u: „Dit was ongeveer twaalfuur. Net voor ons uitmekaar is het daar 'n vliegtuig oor ons gekom wat kiekies geneem het. Dit was tussen elfuur en elf-dertig.” En dan hervat Mr. Claassen met sy verhoer: „Net een vliegtuig?” Dan sê u: „Net een vliegtuig, 'n klein vliegtuigie”. Die volgende vraag: „Hoe kom jy sien dat dit kiekies neem?” — Dit het baie laag oor my gedraai. Dit het skuins gedraai en hier waar ek in die straat gestaan/....

gestaan het ken ek sien hy neem kiekies van ons en eek van die omgewing". — Ja, dit was reg gewees. Dit is die vliegtuig wat ek nou genoem het wat so baie laag oor ons gedraai het daar.

By Sharpeville Polisiestasie? — Nee, ek praat van daar waar ons in die straat was, hier naby die skole; dit was nie by die Polisiestasie gewees nie.

Nou, hoe laat het u by die Polisiestasie aangekom? — Dit was na twaalf gewees; ek kan nie presies die tyd sê nie.

Nou, kan u met die nommer van beskuldigde nr. 4 se huis herhaal? — Beskuldigde nr. 4?

Thomas More? — Dit is nr. S.905.

Nou, u het hom gevra of dit sy huis is, en wat was sy antwoord? — Hy het ja gesê.

En u het gesê dat u na panflette gekyk het? — Ja.

En het u enigiets op daardie besondere dag in beslag geneem? — Ja, ek het gesê op die tafel dink ek was drie panflette, wat ek eers saamgeneem het. Ek het alreeds gevat, en ek is weer terug en toe het ek die notuleboek wat op die tafel gelê het ook geneem.

En was daar enige les papiere of seiets by daardie notuleboek toe u dit geneem het daar? — Ja, daar was les dokumente binne in die notuleboek.

Wel, ek wil u na die volgende bewysstuk verwys, d.i. bewysstuk nr. 15. Dit is 'n notuleboek? — Ja, dit lyk so.

Nou, waar het u daardie boek gekry? — Op die tafel in Thomas More se huis.

En dan het ek self uit die boek gehaal 'n klein les papiere wat ek gemerk het bewysstukke 16 tot 35. Ek sal net stadig een vir een aan u wys. Bewysstuk 16 is getitel "Manifeste"....

"Manifesto of the Africanist Movement". Ek sal almal na u aanges mnr. Labuschagne. Bewysstuk 17 is 'n stukkie blou skryfpapier met name daarop, ensakere hoeveelhede geld. Bewysstuk 18 is 'n stukkie wit papier....

BY MR. UNTERHALTER:

Your Worship, I am not raising any objection. It is quite clear this is new matter, it was not raised in evidence-in-chief, and I am quite sure that Your Worship will permit further cross-examination if it should be necessary.

BY THE COURT:

Yes whhh, I have seen it, although accused No. 4 brought this out in cross-examination. It is not new matter, it is new matter which accused No. 4 raised in his cross-examination and the Prosecutor is just going into details.

BY MR. UNTERHALTER:

But I am sure Your Worship will permit cross-examination on this if necessary?

BY THE COURT:

I am not committing myself Mr. Unterhalter.

HERVERHOOR DEUR DIE PUBLIEKE AANKLAER VERVOLG:

Bewysstuk 18 is 'n stukkie wit papier gemerk nr. 1. Bewysstuk 19 is 'n stukkie papier gemerk 1 tot 132. Bewysstuk 20 is notapapier, bladsy 39. Bewysstuk 21 'n blou notulepapier gedateer die 1ste September 1959. Bewysstuk 22 is green notulepapier. Bewysstuk 23 is 'n omsendbrief gedateer die 20ste Mei 1959, gerig aan alle Pan Africanist Congress Taksekretaresse in die Witwatersrand Afdeling. Bewysstuk 24 is 'n algemene vergadering, die notules daarvan gedateer die 21ste April 1959. Bewysstuk 25 "Draft Constitution of the Africanist Liberation Congress". Bewysstuk 26 is weer 'n omsendbrief uitgegik deur die Pan

Africanist

Africanist Congress gedateer 1 Mei 1959 aan Taksekretaris.
Bewysstuk 27 is 'n notule, bladsy 31. Bewysstuk 28 is 'n
notule van 'n vergadering gedateer 9.9.1959 en 10.9.1959.
Bewysstuk 29 is 'n skryfblokkie met notas daarop. Bewysstuk
30 is 'n boek wat begin by bladsy 4 to by 23. Bewysstuk 31
is 'n lys met name, adresse en gelde. Bewysstuk 32 is 'n
brief gedateer die 16.2.1959. Bewysstuk 33 is die notule
van 'n vergadering op die 24ste November 1959. Bewysstuk 34
is "The Africanist", official organ of the Pan Africanist
Congress, the November 1959 issue. Bewysstuk 35 is ook
"The Africanist", die Desemberuitreiking.

Nou, was daardie bewysstukke wat u in beslag
geneem het saam met die notuleboek, of was dit in die notule-
boek? --- Ja, ek het die boek geneem van die tafel en daar was
'n klomp dokumente in dit. Ek het hulle nie deurgegaan nie.

DEUR DIE HOF:

Jy kan net sê daar was dokumente in die boek? ---
Daar was dokumente in die boek Edelaagbare.

HERVERHOOR DEUR DIE PUBLIEKE AANKLAER VERVOLG:

Jy kan net sê daar was dokumente in die boek? --- Ja.
En dit het u aan Speurdersersant Wessels oorhandig?

--- Ja.

Nou, u het gesê dat u die groep saam eers gespreek
het by u kantoor. Waaroor het u die groepie saam gespreek
by u kantoor?---Ek wê eers vasstel of hulle inwoners is
van die lokasies, en ek het hulle gevra vir hulle bewysboekies.

Dan het u gesê u het die pamflette met
beskuldigde nr. 4 bespreek. In watter opsig het u die
pamflette met hom bespreek? --- Ek het hom gevra of dit sy
pamflette was.

En wat was sy antwoord? ---Hy het gesê ja.

Was die erkenning vrywilliglik gemaak? ---Heeltemal.

Hy/....

Hy was glad nie bang of skaam om te erken nie.

Nou, wanneer u na pamflette verwys sluit dit in die notuleboek of al die bewysstukke wat nou ingehandig is, of net die pamflette? — Ek het die drie pamflette op die notuleboek gehad, en ek het vir hom gesê „Hierdie“. Ons het dit bespreek en hy het gesê dit is syne.

Nou, toe u vir nr. 4 gesê het as hy nie gelukkig voel nie moet hy sy goed pak en trap, wat was sy reaksie? — Nee, hy het niks gemaak nie.

Na watter bedrywighede het u verwys in verband met beskuldigde nr. 4, toe u met hom gesels het en gesê het hy moet sy bedrywighede staak? — Ek het toe gepraat as gevolg van die klagtes wat ek gehoor het.

En die klagtes, was dit oorgedra aan hom deur u? Het u hom vertel wat die aard van die klagtes was? — Ja, ek het vir hom gesê dat ons klagtes het teen die P.A.G.-beweging, dat mense bedreig word.

En was dit op daardie stadium wat hy gesê het hy sal nog 'n lid van die P.A.C. bly? — Ja.

Nou, in u hoofgetuienis het u gesê dat u 'n rapport ontvang het van 'n klomp Bantoevrouens, en daarna het u en Kaptein Cawood se eenheid in 'n sekere rigting gegaan? — Ja.

Nou.... — Die rapport was eintlik aan Kaptein Cawood gemaak en ons is toe saam weg.

En was dit in die rigting van die sportgrense wat julle gegaan het? — Ja, ons het in Seeisestraat tot by die grens gegaan en Kaptein Cawood het beveel. Ons het teruggedraai en teruggery na die sportgrense toe.

Het die eenheid teruggedraai as gevolg van die rapport wat ontvang is? — Ja.

En wie was die eerste groepie wat julle daar gekry het nadat julle omgedraai het? — Dit was die groep waar

Thomas/....

Thomas More was.

Nou, toe beskuldigde nr. 8 u onder kruisverhoor gehad het, het u gesê dat u baie rapporte ontvang het in verband met persone wat gedreig is en soos. Nou, watter datum was dit? --- Dit was op die 18de van Maart 1960.

Toe het u gesê op 'n verdere vraag van hom dat u was tevrede dat die P.A.C. moeilikheid in die pad van die onderwysers geplaas het? Kan u dit onthou? --- Ja.

Nou, wat was die datum toe die onderwysers die rapport aan u oorgedra het in verband met die klagtes van die P.A.C.? --- Nee, ek kan dit nie onthou nie, maar dit was 'n rukkie net voor dit.

Ja maar kan u die maand gee? --- Dit was in dieselfde maand.

Dieselfde maand as die Sharpeville onluste? --- Dit was in Maartmaand ja.

Nou, u het gesê dat die skare was toe weggejaag maar by die hestel met 'n stormloop. Hulle het klippe gegee en een van die Polisiebeamptes het toe op die grond geval? --- Ja, die Polisiebeampte het verder weg geval; nie by die hestels nie. Dit is reg Edelagbare.

En 'n klemp Bantoes het na hom gehardloop? --- Ja.

Nou, wat was die houding van die groep Bantoes wat na die vallende of lêende Polisiebeampte gegaan het, toe hulle na hom aangehardloop kom? --- Ek kan nie sê juis hulle houding nie, maar dit het vir my gelyk of hulle na verder gaan aanrand.

Kan u onthou of die lid van die Polisie enige beserings opgedoen het? Het u enige tekens gesien wat u kan onthou? --- Daar is selfs Konstabel?

Ja? --- Ja Edelagbare, by het 'n oop wond gesien. Hier was bloed op sy gesig.

U/...

U het gesê - terwyl u onder kruisverhoer was deur beskuldigde nr. 8 - dat u was bekommerde oor die houding van die skare daar? --- Is dit by die Polisiestansie?

Nee, ek neem aan dit is nog daar by die hostel? ---

Ja.

Nou, wat was die gedrag van die Bantoes? Hoekom het dit bekommernis by u gewek? --- Nadat die traangas gegoel was en ek gesien het dat die traangas geen uitwerking het nie,...

En waareer was u bekommerd oor Labuschagne? ---

En toe ek gesien het dat Majoor van Zyl gaan hulle sterm het ek verwag daar gaan iets gebeur; of hulle gaan die Polisie aanval, want die Polisie was baie min in vergelyking met die Bantoes.

Kan u die gebare wat beskuldigde nr. 8 gemaak het teenoor Majoor van Zyl beskryf? --- Ja, hy het sy vinger na hom gewys.

Die indruk wat u gekry het, was dit 'n vriendelike gebaar of nie? --- Nee, dit het nie so gelyk nie.

Na wat het dit vir u gelyk? --- Dit het gelyk of hy kwaad was, en of hy die Majoor uitdaag.

En toe hy sy vinger wys vir Majoor van Zyl het hy op dieselfde tyd gepraat, d.i. beskuldigde nr. 8? --- Beskuldigde nr. 8 het gepraat.

En wat het hy gesê? --- Ek ken nie heer nie. Hy het iets gepraat van die Polisiestansie, maar ek ken nie heer wat hy sê nie.

Wanneer het hy die woorde "Come, come!" gebruik?

--- Nadat Majoor van Zyl ongedraai het na die Polisiemann toe het die beskuldigde ongedraai en vir die skare gesê: "Come, come, let us march to the Police Station!"

Nou beskuldigde nr. 8 het in sy kruisverhoer gesê: "Wanneer het ek die woorde 'Come, come!' gebruik?"

.../...

seuns daar afgesien van die Polisie-beamptes? --- Nee, daar was niemand, d.i. ander privaat persone nie. Hy mag miskien na die Polisie verwys; daar was jong manne.

Ek neem aan dat al die lede van die Mag daar buitekant die hostel en die kantore, asook Majoer van Zyl, was toe in Polisie-uniform gekleed? --- Hy was Edelagbare.

En daar kon geen twyfel wees dat hulle Polisie-beamptes was nie? --- Nee, daar kon geen twyfel bestaan het nie.

Nou, op bladsy 392 van die ondersoeknotule, toe u die skare beskryf het. "Iemand het aan my gesê dat ek op 'n vragmotor se dak moes klim en kyk in die rigting van die gemeenskapssaal. Ek het opgeklim en hier tussen die skole en die Bantoes het een blok vas gestaan van die skool tot by die gemeenskapssaal, die hele straat vol". Is dit reg? --- Ja, daar was baie mense.

Nou, hoe wyd is Seesirostraat as u die sypaadjies insluit? --- Ek sal skat dat die straat is ongeveer 30 voet en die twee sypaadjies miskien tien-tien; miskien 50 voet Edelagbare.

DEUR DIE HOF:

Is daar nie 'n eiland in die middel nie? --- Daar is.

Nou hoe wyd is die pad aan elke kant van die eiland?

--- Ek skat ongeveer 15 voet; dit is maar 'n skatting.

HERVERHOOR VERVOLG:

En die eiland is omtrent vier na ses voet breed? ---

Ja, en die sypaadjies mag miskien tien voet, tien voet wees. Ek skat so 50, 60 voet Edelagbare.

U het toe verder 'n nommer gegee, vermoedelik van beskuldigde nr. 38. U het melding gemaak van 'n nommer, 284030. Is dit die verpleegster van beskuldigde nr. 8 volgens die bewysstuk? --- Nee, dit was die bewysstuk van

die/....

die vorige beskuldigde, Stefaans Lopus.

Nr. 38? --- Nr. 38?

Ja? --- Ekruus Edelagbare. Dit is ja.

Nou, is dit reg dat die enigste beweging wat tot u aandag gebring is in Sharpeville is die P.A.C.? --- Ja.

Het u ooit klagtes ontvang in verband met die A.N.C.? --- Nee, ek het nie klagtes in verband met hulle in Sharpeville ontvang nie.

Nou, gebeur dit ooit dat u 'n rottang of 'n stok saam met u dra as u rondloop in die Sharpeville natuurelledorp? --- Nee Edelagbare, dit mag by uitsondering wees maar ek dra nooit 'n stok saam met my nie.

Wanneer is vuurwapens aan u en u staf uitgereik?

--- Die vuurwapens wat ons dra is net na die onluste - ek dink die Maandagoggend, die Dinsdagoggend-aan ons uitgereik.

En watter tipe vuurwapens is dit? Is dit 'n pistool, 'n outomatiese pistool? --- 'n Outomatiese pistool.

En die kaliber? --- Ek dink dit is .32.

En kan u die fabriek van die vuurwapen aan die Hof gee? --- Uit my kop nie, maar ek het hom by my.

In die Hof? --- Nee, ek het hom in my sak.

Kan ons dit net sien asseblief. Is dit nie 'n .38 kaliber daardie nie? --- Nee, ek dink dit is 'n .32. Dit is kaliber 7.65 millimeter.

En wat is dit? --- Dit is 'n Meiner-Mar.

BY THE COURT : TO THE PUBLIC PROSECUTOR:

What is the point in this evidence Mr. Prosecutor?

--- Your Worship, cross-examination was directed by accused No. 39, that he was threatened with a fire-arm by this witness, and he described it as a Baby Browne.

BEHOORLIKHEIT VAN DIE OORHOOR:

Was rewoekers ook aan u uitgereik? --- Nee.

Nou/....

Nou, afgesien van die amptelike pistool wat aan u uitgereik is, het u u eie pistool of rewolwer? --- Ek het nie my eie pistool nie.

Kan u onthou wanneer die uitkenningsparade gehou is? --- Nee, die datum kan ek nie onthou nie, maar dit was 'n hele tyd na die onluste.

Te Boksburg? --- In die Boksburg tronk ja.

En waar was u ten tye van die opstel van die parade?

--- Ons was almal in 'n vertrek voor in die tronk gewees.

Kon u hoor of sien wat plaasgevind het ten tye van die opstel van die uitkenningsparade daar? --- Nee, ek dink ons is deur twee of drie deure na 'n volgende gebou.

En toe u uiteindelik na die parade gebring is, ontrent hoeveel persone was daar op die parade? --- Hulle was baie; ek sal skat 70 of in daardie omgewing.

En hoe het hulle gestaan? --- Hulle het in 'n lang ry gestaan.

En hoe het hulle vergelyk sover as ouderdom, hoogte en gelaatstrekke aanbetref het? --- Dit was ongeveer dieselfde groep. Hulle was amper almal senders, dieselfde ouderdom.

Het u toe enige persoon by daardie parade uitgewys?

--- Ek het.

Hoengeel persone het u uitgewys? --- Ek het beskuldiges 3 en 4 uitgewys.

Nou, voor die parade, voordat u na die parade gegaan het en nrs. 3 en 4 uitgewys het, wanneer was die laaste keer wat u nrs. 3 en 4 gesien het? --- Ek dink dit was die aand by die Polisiestansie, die aand van die 21ste.

Die 21ste Maart? --- Ja.

Nou, u het nie nr. 39 uitgewys nie. Kan u enige rede gee hoekom u hom nie uitgewys het nie? --- Ek was daar die baie seker nie.

Nou/

Nou aangesien u hom nie tussen daardie 70 persone op die parade kon uitwys nie, hoekom is u nou seker dat hy was daar by die Sharpeville Polisiestasie op die 21ste Maart? — Noudat ek hom saam met die beskuldiges sien kan ek hom / beter herken.

Nou, is daar enige waarheid in die voorstel dat nr. 39 se bewysboekie met sy foto daaraan spesifiek aan u oorhandig was net voor die uitkenningsparade, met die doel dat dit sou makliker wees om hom uit te ken? — Nee, daar was absoluut geen bewysboekie aan my getoon nie, en dit is 'n / enwaarheid; daar bestaan nie soiets nie.

Is dit reg mr. Labuschagne dat die enigste dag wat u na beskuldigde nr. 39 se bewysboekie verwys het, was op die 21ste van die tweede maand? — Ja.

Dit is die dag toe u die notuleboek in beslag geneem het? — Dit is korrek. Edelagbare nee, ekakuns, ek maag 'n fout daar. Beskuldigde nr. 39 se boekie het ek weer / gesien op die 18de Maart. Dit was die dag met dievergadering / gewees.

Nou, laat ons dit eers vasstel. Was dit dieselfde dag wat u hierdie notuleboek in beslag geneem het? — Ja, toe het ek sy bewysboekie gesien.

En ek dink dit is die 21ste van die tweede maand? — Ja, dit is reg.

Daarna het u nie die bewysboekie van beskuldigde / nr. 39 weer gesien nie? — Nee.

Nou, u het gesê dat u kan die nommer onthou van beskuldigde nr. 39 se bewysboekie. Kan u dit onthou? — / Nr. 39?

Dit is David Bamodibe? — Nee. Nee, ek het dit / nie gesê nie.

Nou presies waar by die Sharpeville Polisiestasie / het/....

het beschuldigde nr. 39 gestaan toe u hem waargeneem het? ---
Dit was aan die kant van Kaptein Coetzee, d.i. in Secisostraat
aan die oostekant se hoek wat ek beskuldigde nr. 39 gesien het.

DEUR DIE HOF:

Was dit by die Polisiestasie? --- Ja.

DEUR DIE PUBLIEKE AANKLAER:

Op die dag van die onluste.

DEUR DIE HOF:

Maar Secisostraat is nie by die Polisiestasie nie?

--- Ek is jammer Edlagbare, Zwanestraat; ek is jammer.

Dit was in Zwanestraat aan die oostekant.

Aan die oostekant van die Polisiestasie? --- Ja,

op die hoek; daar waar die Polisie gestaan het, reg voor die
Polisie.

DEUR DIE HOF : AAN DIE PUBLIEKE AANKLAER:

Mnr. die Aanklaer, nou raak ek 'n bietjie deurmekaar.

Die Polisie seker ek weet het aan die westekant van die
Polisiestasie gestaan en nie aan die oostekant nie.

DEUR DIE PUBLIEKE AANKLAER:

Nee Edlagbare, Zwanestraat is aan die suidekant
van die Polisiestasie, en Kaptein Coetzee se eenheid het daar
stilgehou aan die oostelike kant van die Polisiestasie in
Zwanestraat.

DEUR DIE GETUIE:

Dit is korrek Edlagbare.

HERVERHOOR DEUR DIE PUBLIEKE AANKLAER VERVOLG:

En dit is daar waar u oor die oostelike draad van
die Polisiestasie geklim het? --- Ja.

Nou, wanneer het u beskuldigde nr. 39 gesien, voor
of na u oor die draad van die Polisiestasie geklim het?

--- Voordat ek oor die draad is.
En ontrent hoe lank het u hem waargeneem gesien?

En ontrent hoe lank het u hem waargeneem gesien?

Nou/

u oorgeklim het? — Nee, ek is by hom verby na die Polisie-
stasie toe; dit was net in die verbygaan gewees.

Nou, hoe verwas hy van u toe u by hom verbygegaan
het? — As ek reg onthou seker so 10 of 15 tree van my af.

Kan u miskien beskryf hoe hy aangetrek was of
wat se kiere hy aangehad het? — Ek dink hy het 'n grys
baadjie gehad; ek kan nie sê die broek nie, maar 'n amper
blou-grys baadjie.

En kan u sy gedrag beskryf terwyl u hom waargeneem
het? — Ek kan nie onthou dat hy juis iets besonder gedoen
het nie.

Maar wat was dit wat u aandag op die man gevestig
het? — Hulle het lawaai toe ek verbygaan.

Nou, hoe het hy 'n lawaai gemaak? — Hy het hard
geraas.

Kon u uitmaak wat hy gesê het of wat hy geskree
het? — Nee, ek kan nie.

Nou, op die 19de en 20ste Maart 1960 het die
pamflet "Calling the Nation", bewysstuk 5, uitgeken? Dit
is wat u gekry het orals in die lokasie, in hierdie natuurlike-
dorp, nie waar nie? — Ja, ons het hulle die meeste die Sondag-
aand gekry, op die 30ste.

En daar was vier aanklagtes gemaak: "We demand
that the Pass Laws be totally abolished, and we demand a
minimum wage", en dit was die £35 per maand? — Ja, dit is
korrek.

En bewysstuk 5 gee voor dat dit uitgereik is deur
die Nasionale President van die Pan Africanist Congress
(M.R. Sebukwe)? — Ja Melagbare, ek onthou dit.

Nou, u het aan die gelyke Advokaat gesê dat party
van die skare het uit onskuldigheid gegaan en party van hulle
was mislei toe hulle daar by die Polisie-stasie vergader het.

Nou/

Nou, wat was die aard van die misleiding? --- Ek het gedink dat as gevolg van die pamflet, waar hulle 'n salaris moet eis van £35, het hulle miskien gedink dat hulle dit sal kry, en ook die gerug dat hulle daar sou toegesprek word, daar was hulle dalk mislei.

Hierdie pamflet, bewysstuk 4, sê in paragraaf 4 ?
"Under the local leadership of the Pan Africanist Congress the men will move to the chosen Police Station and there surrender themselves for arrest". Is dit waarna u verwys as die misleiding? --- Ja, dit is korrek.

Nou, in verband met die vreesdes wat die getal laat swel het daar by die Polisiestasië, weet u eerstens hoeveel persone gedood is te Sharpeville tydens die onluste? ---Ja, daar was vir die twee begrafnisse gereël vir 71 begrafnisse.

En hoeveel is gewond? --- Dit is moeilik om te sê. Ek dink ongeveer 180.

Nou, van die dooies, het u vasgestel hoeveel of watter persentasie vandá die dooies was toe nie inwoners van Sharpeville natuureldorp nie? --- Daar was vier persone wat nie hier begrawe is nie, wat nie inwoners was nie.

Alleenlik vier? --- Daar was nog name wat nie op die lëers voorkom nie, maar die is hier begrawe.

Kan u dan sê hoeveel was positief vasgestel as Sharpeville-inwoners, d.i. wat gedood is? --- Ek kan nou nie meer uit my kop uit onthou nie, maar ek dink ek het dit voor die Kommissie gesê. Ek dink daar was 19 uit die 71 wat nie Sharpeville-inwoners was nie, wat ons nie kon vasstel nie.

En van die gewondes, het u vasgestel hoeveel was nie Sharpeville-inwoners nie? --- Ja, die name wat nie op die rekords voorkom nie - ek kan ook nie onthou nie. Melagbare, maar ek skat ongeveer 40 of so; ek is nou gladnie seker/....

seker van die gewondes nie.

Volgens daardie syfers kan u miskien vir die Hof vertel, of is u bereid om te sê hoeveel vreemde persone tussen die Sharpeville-inwoners was tydens die onluste? --- Ek kan nie sê hoeveel nie, maar ek skat baie.

En waar is die ander naaste natuurellegebiede of dorpe, vanwaar mense kon gekom het? --- Die Vanderbijlpark-lokasie is ongeveer 'n myl en 'n half van Sharpeville natuurelledorp.

Watter een is dit? --- Dit is die Tserella-lokasie, en Evaton is ongeveer twaalf myl weg van Sharpeville natuurelledorp. Hier is ook baie kampongs in die dorp; daar is ongeveer 7,000 Bantoesmans in kampongs gehuisves in die dorp.

Nou, wanneer het u agtergekom dat die inwoners nie vertrou in die Adviesraad koester nie? --- Dit was omtrent twee maande of sê ongeveer 'n maand voor die moeilikheid in Sharpeville natuurelledorp.

En wat was die rede vir hierdie toedrag van sake? --- Nee, ek kan nie eintlik 'n rede sê nie, maar dit het net gelyk of hulle nie meer baie vertrou in die Bantoe Adviesraad het nie.

U het gesê onder kruisverhoor dat die P.A.C. se invloed op daardie tydperk was baie min, en dit was so tot 'n paar dae voor die 21ste Maart 1960. Nou, op watter manier het die P.A.C. 'n indruk gemaak op die inwoners? --- Dit is moeilik om te sê op watter manier, maar daar was absoluut niks eintlik om van te praat voor die Vrydag voor die onluste nie, want alles was redelik stil.

Nou, baie staat is gemaak deur die Verdediging op u as 'n ervare, eerlike en waardevolle getuie. Nou, is dit reeds gesê dat u ook toe in diens van die Suid-Afrikaanse Polisie as 'n speurder vir omtrent agt jaar? --- JA.

Sal/....

Sal dit reg wees as ek dit aan u stel dat een van die eerste pligte van 'n polisie-beampte is om misdad te verhoed? Sal u saamstem daarmee? ---Dit is korrek.

En wat sou u sê is die eerste plig van 'n inwoner van die land, sover as die Wet en die Polisie aanbetref? --- Dit is om te sien dat die wette uitgevoer word.

Om wetsgehoorsaam te wees? --- Om wetsgehoorsaam te wees ja.

Nou, op die aand van die 20ste Maart hierdiejaar, d.w.s. die Sondag, was u teenwoordig toe Polisie-eenhede verskillende grepe Bantoes met stormlope uitmekaar gejaag het? ---Ja.

Nou, voor elke stormloop was enige besoek aan die besondere groep of grepies gerig deur die Polisie? --- Ja, ek het reeds so gesê, behalwe by die gejal by die skole, het hulle Kaptein Cawood nie kans gegee om te praat eers nie.

Maar watter versoek of bevel het die Polisie aan die skare of die grepies Bantoes gegee voor 'n stormloop uitgevoer is? ---Deur die nag het Kaptein Cawood hulle elke keer gesê dat hy gee hulle vyf minute tyd om uitmekaar uit te gaan.

En hoekom is stormlope toe uitgevoer? --- Omdat hulle gewaer het om uitmekaar uit te gaan.

En was dieselfde prosedure gevolg by Seeisestraat voor die hostel? ---Ja.

Hoekom mees die Polisie gebruik maak van traangas? ---Omdat die skare wou nie terugval nie.

Nou, hoe ver is die munisipale kantoor en die hostel vanaf die Vereniging dorp self? ---Ongeveer twee myl.

En in watter rigting in verhoud met die dorp van Vereniging het die skare beweging toe pogings aangewend is om hulle uitmekaar te jaag? --- In die rigting van die dorp.

En/....

En hoekom moes die Polisie eers wag vir traangas?

Wat is die rede waarom hulle nie dadelik 'n stormloop kon uitveer nie? — Ek kan nie 'n rede sê nie, maar die Majoor het seker gedink hy sal eers traangas probeer voordat hy nigiets anders probeer.

Nou, tot u wete was daar enige Polisieversterking te Vereeniging op daardie stadium wat kon met enige onluste handel of hanteer? — Nee, ek glo nie daar was nie, want daar was 'n greep na Vanderbijl en 'n greep na Evaton.

So was Majoor van Zyl se eenheid die enigste buffer tussen die dorp en die naturelledorp? — Ja, dit was die enigste totdat die Johannesburg mense opgedaag het.

Nou, by die Sharpeville Polisie-stasie self, ek dink u het gesê nr. 3 en nr. 4 was toe besig om die skare aan te hits? — Ja, dit het so gelyk.

Nou, voordat Kolonels Prinsloo, Spengler en Pienaar opgedaag het, omtrent hoeveel Polisiebeamptes was daar by Sharpeville? Polisie-stasie? — Dit is moeilik om te sê. Ek kan regtig nie sê nie, maar ek sal skat 30 of so, 40 manskien.

En was die twee "Saracens" daar voor die drie kolonelle arriveer het? — Ja, ek dink een "Saracene" het weer uitgegaan om hulle geleide te doen. Ek is nie seker nie, maar hulle was daar.

En het enige versterkings met die drie kolonelle gekom? — Daar het een vragmotor ingekom.

En omtrent hoeveel Polisielede het met daardie vragmotor ingekom? — Nee, ek kan nie sê nie, maar daar was Polisieversterkings gewees.

Nou, van die indruk wat u van die skare gekry het en nrs. 3 en 4 se houding, wat sou nr. 3 en 4 aangehou doen het as Kolonel Spengler hulle nie ingesien het nie? — Hulle sou die mense seker teen oë gesien het.

Enige onreëlmatighede of onbehoorlike dede gesien het nie.

Nou, u weet dit is moeilik om te sê wat u sou doen

Kan ek dit aan u stel dat Kolonel Spengler het twee probleme gehad. Hy kon hulle los of hy kon hulle inneem? ---Ja.

Nou, voordat Kolonel Spengler daar gekom het was daar enige luidsprekers daar by die Polisiestasie? --- Iemand het een gehad. Ek dink dit was 'n Polisiekaptein - ek ken hom nie, maar hy het 'n luidspreker in sy hand gehad, een van die draagbares.

Was dit een wat met elektrisiteit werk, of was dit maar net....? ---Nee, ek dink hy werk met 'n battery.

En was gebruik gemaak deur die Polisiekaptein van hierdie luidspreker? ---Ja.

Kon jy hoor wat hy oor die luidspreker gesê het? ---Nee.

Hee ver was u van hom af? ---Dit was toe ek binne was.

Binne in die gebou? ---Ja.

Hooveel keer is die luidspreker gebruik? --- Ek kan nie sê nie.

Maar binne in die gebou kon u hoor dat hulle gebruik maak van 'n luidspreker om die skare buitekant toe te spreek?

--- Ek kon hoor dat iemand harder praat as gewoonlik, en daarna het ek iemand gesien met die luidspreker, maar ek weet nie wat hy gesê het nie of wat daar gebeur het nie.

En nadat Kolonel Spengler opgedaag het was gebruik gemaak van die luidspreker of nie? --- Nee, ek kan nie enthou nie.

Nou, as 'n Polisiebeampte wat sy pligte uitvoer het ter voorkoming van enige misdade, het Kolonel Spengler enige onreëlmatigheid of onbehoorlike dade gesien? --- Nie wat ek gesien het nie.

Nou, u weet dit is moeilik om te sê wat u sou doen

onder omstandighede wanneer alles weer veilig is, maar neem nou aan dat u is toe 'n Kolonel in die Polisiemag, u is in bevel van Sharpeville Polisiestatie, daar is duisende Bantoes wat 'n dreigende houding inneem, en twee vermoedelike leiers is besig om die skare verder aan te hits en die veiligheid van die Polisielede en die Polisiestatie op u skouers rus. Hoe sou u opgetree het in verband met beskuldiges nrs. 3 en 4? ---Ja, soos die aanklaer sê dit is baie moeilik nou om te sê wat ek sou doen. Baie mense sal nou dit en dat sê, maar ek glo dat as Kolonel Spengler van die oggend daar gewees het, en alles gesien het wat gebeur het, sou hy miskien anders opgetree het, maar as 'n persoon wat op daardie stadium op die toneel gekom het, en hy sien die twee beskuldiges daar optree, het hy miskien gedink dit sal die beste wees om hulle te verwyder, en as ek ook daar op daardie stadium gekom het sou ek miskien dieselfde gedoen het.

Nou, u het gesê dat daar was twee groepe by die hostel, m.a.w. daar was die groep wat onder leiding van beskuldige nr. 1 was, sonder wapens, wat daar uitgekom het? Is dit reg? --- Ja, by die eerste hek was beskuldige nr. 1 met 'n groep Bantoes.

En dan het u melding gemaak van 'n ander groep, met wapens, wat ook vanuit die hostel gekom het? --- Ja, die ander groep het by die tweede hek uitgegaan en aangesluit by die groep in die straat.

Nou, wanneer het hulle uitgekom in vergelyking met beskuldige nr. 1 se groep? Voor of na sy groep? ---Nee, na beskuldige nr. 1.

En die groep, watter soort wapens het hulle gedra? --- Daar was party wat kieres gehad het.

Ontrent hoe groot was die groep? --- Dit is baie moeilik; Ek sal sê ongeveer 150; 200; dit is moeilik om

te/....

Nou/....

te sê.

En wat was hulle gedrag en houding teenoor die Polisie? ---Hulle het geraas en hulle was kwaad gewees.

Nou, by die ondersoek het u melding gemaak op bladsy 384 van 'n groep. Ek wil dit net op rekord plaas, sedat die Hef alles in ag kan neem. „Verhoor hervat: Dit is nou dieper in die lokasie in? --- Nee, dit is aan die buitekant.” Laat ons dit eers probeer vasstel op hierdie manier. By die Kommissie na watter groep het u verwys? --- Nee, ek kan nie onthou nie.

Maar van een ding is ons seker; u het net melding gemaak van een groep tydens u getuigenis by die Kommissie? --- Ja, dit is korrek.

Nou, u het gesê dat die Bantoes was toe gehoorsaam toe u aan die kant van die straat met hulle gepraat het, en hulle het toe weggestap, maar Majeor van Zyl en sy Polisielede het nie daardie selfde sukses gehad nie? ---Ja, dit het so gelyk.

U sal seker saamstem dat dit is 'n tragiese stand van sake as natuurlik in die algemeen alleenlik geheer gee aan iemand wie hulle persoonlik ken of wie bekend is aan hulle? --- Ja.

Toe Luitenant Visser met beskuldigde nr. 3 gepraat het, hoe ver was u van hulle af? --- Nee, ek was ver weg; nader by die ingang van die Polisieostasie.

En kan u miskien beskryf u indruk van die houding van die twee teenoor mekaar toe hulle gesels het? --- Dit het nie gelyk of daar gelye was nie. Hulle was nie kwaad nie.

Luitenant Visser het met hom gepraat en hy het terug gepraat.

U het gesê dat u dink die hek by die Polisieostasie in Zwanestraat was gesluit? --- Nee, ek het gesê by die hek daar ek kan nie sê dat hy gesluit was nie.

Nou/....

Nou, normaalweg staan daardie hek oop of toe? ---
Hy staan toe. Dit is 'n gewone klein hekkie.

So daar is niks besonder in die feit dat hy toe-
gestaan het nie? ---Nee.

Nou, u het gesê onder kruisverhoor dat u sou
probeer het om die Bantoes weg van die Polisiestasie te kry.
Op watter manier sou u dit probeer doen het? Dit is nou alles
as u terugdink. --- Dit was op 'n vraag wat deur die Advokaat
aan my gestel was, en ek het maar net gedink as ek probeer het
om die Bantoes weg te kry sou dit miskien beter gegaan het,
maar ek het op daardie stadium en nou ook nie gedink hoe ek
dit sal doen nie.

En as hulle geweier het om weg te gaan en nog 'n
verdere uittartende en dreigende houding teenoor u en u
manskappe ingeneem het, wat dan? --- Dan sou ek maar nees optree.)
Ek het nie 'n keuse gehad nie.

Nou, as u net terugdink aan die omstandighede,
As u skielik onder klippe gesteek is, en vermoedelik is 'n
gemene poging toe aangewend om by diehek in te storm, hoe
sou u opgetree het onder daardie omstandighede, as die lewe
van die hele Polisiestasie in gevaar was? --- Edelhagare,
as ek 'n Polisie-offisier daar was en hulle het so opgetree
dat dit gelyk het asof hulle die Polisiestasie wou aanval,
sou ek ook gevuur het.

Kan u net beskryf wat die persone by die westelike
diehek gedoen het toe dit vir u geblyk het dat hulle wil nou
inkom? --- Hulle het baie teen die hek gedruk, en dit het
gelyk of diehek enige oomblik gaan oopgaan, en die persone wat
Kolonel Spengler geneem het het by die opening tussen die twee
hekke gestaan, en dit het vir my daar gelyk asof hulle enige
oomblik gaan deurbaar daar.

En wat is die kaliber van die rewolwers wat aan
die/....

Die Polisie uitgereik is? — Ek dink dit is .38 gewere.

En watter soort geluid maak daardie tipe rewolwers
as dit geskiet word? — Hy klap baie hard.

Kyk, is daar 'n verskil tussen die geklap van skote
wat miskien deur 'n .25 rewolwer afgevuur word en 'n polisie-
rewolwer? — Ja, 'n kleiner tipe klap nie so hard as die groot
tipe rewolwers nie. Die Kleintjies maak meer 'n dowwer
slag.

Nou, kan u die klap van die twee skote wat u vanaf
Zwanestraat gehoor het beskryf? — Soos ek reeds gesê het
het dit vir my gegaan dit is nie so hard soos die skote wat
hier van die Polisie gevuur was nie.

Was daar enige onmiddellike gevaar vir die lewens
en veiligheid van die Polisie en die Polisiestasie toe klippe
gegooi is? en 'n poging aangewend is om by die hek in te storm?
— Ja, as die mense ingekom het sou daar seker moeilikheid
gewees het.

En die skietery het die nodige uitwerking gehad,
die mense het toe almal teruggegaan of weggehardloop? — Ja.

Het enige gevaar bestaan nadat die Polisie gevuur
het? — Na die Polisie gevuur het?

Ja? — Nee, gladnie.

Het enige skare weer by die Polisie saamgedrom
nadat die Polisie geskiet het op die 21ste? — Nee, toe ons
terugkom met die ambulansie het amper geen persoon gestaan nie.
Hulle het wel lateraan in groepies-groepies opgedaag.

Dit was seker uit namskierigheid vir die verwondes
wat daar rondgelê het? — Hulle het kom kyk na hulle mense ja.

Nou, hier is gepraat van parke te Sharpeville.

Hoeveel parke is daar? — Daar is twee grotes wat gesaeltelik
al bewerk is, en daar is grond dink ek vir ongeveer nog vier.

En wie is verantwoordelik vir die onderhoud van die
parke/....

parke en soos? ---Die munisipaliteit.

As 'n Superintendent van 'n naturelledorp wat 'n aanstelling het deur die Minister, is u 'n vredesbeampte en het dieselfde magte as enige vredesbeampte? ---Ja.

Dankie Edelagbare.

DEUR DIE HOP:

Die kare in Seelstrat wat beweeg het in 'n oostelike rigting, kon jy ooit vasstel waar hulle heen wou gaan, en wat hulle wou gaan doen? --- Was dit die vroeg in die oggend Edelagbare? Ons kon nie vasstel nie, maar dit het gelyk of hulle in die rigting van die dorp wou gaan.

Maar jy kon nie vasstel deur wat gesê was of hulle dorptoe wou gaan of waarheen nie? ---Nee.

Moontlik wou hulle net tot by die kantore gegaan het? ---Dit mag ook wees.

Hulle was nog op pad soentoe? ---Ja, hulle was nog nie by die kantoor nie.

As hulle by jou kantoor verby was dan was die volgende plek wat hulle heen sou kon gaan was net na daardie oop veld toe, of na die dorp Vereeniging? --- Ja.

En dan net een ander punt. U het gepraat van 'n gerug dat een of ander persoon iets by die Polisiestasie sou sê in verband met paste? ---Ja.

Wanneer het u daardie gerug die eerste keer gehoor? --- Dit was toe ons daar tussen die mense beweeg het wat gewond was, toe ons hulle bymekaar gedra het.

Was daar van die gewondes wat dit vir u vertel het? --- Nee, dit was terwyl ons die gewondes bymekaar gebring het.

Iemand het iets vir die Polisie daar gesê: „Julle reep ons na die Polisiestasie en julle skiet ons!”

Hou, jy was in aanraking met meeste van die gebeure.

Het/....

Het jy ooit gehoor dat die Polisie of iemand die skape na die Polisiestasie toe roep? --- Nooit het enigeen nie.

Of vir hulle vra om soontoe te kom? --- Nooit te enige tyd het enige van die Polisie in my teenwoordigheid hulle soontoe geroep nie.

Mr. Labuschagne, dankie, u kan maar afstaan.

BY MR. UNTERHALTER:

Your Worship, before this witness is released I have an application to make to the Court. As I said to the Court earlier these particular documents that have been introduced in re-examination, arising out of the cross-examination of accused No. 4, are papers that I have not had an opportunity of seeing. I should like Your Worship firstly a short adjournment in order to study them, and secondly, if it should be necessary, the right to question this witness.

BY THE COURT:

I don't know if a short adjournment is going to help you. There is bound to be certain adjournments somewhere in the future, and I would rather make the suggestion that you study these and then in due course tell me whether or not you want to put further questions to this witness.

BY MR. UNTERHALTER:

Yes, that would be acceptable Your Worship.

BY THE COURT:

Which will mean that you have not got to study these voluminous documents during a short adjournment, but you would take your time about it.

MR. UNTERHALTER:

Yes, as Your Worship pleases.

Johannes/....

JOHANNES LODEWIKUS GROBLER, betog verklaar:

VERHOOR DEUR DIE PUBLIEKE AANKLAER:

U is 'n Sersant in diens van die Suid-Afrikaanse Polisie, en is u nog by Sharpeville, Vereeniging, gestasieneer?

— Ja.

En tydens die onluste op die 21ste van Maart van hierdie jaar, was u die Stasiebevelvoerder van die Polisie-stasie te Sharpeville natuureldorp? — Dit is reg ja.

Nou, vir hoe lank was u daar as Stasiebevelvoerder voor die 21ste? — Ek is daar sedert die 23ste Oktober 1959 toe die stasie ge-open is.

Sersant, hoeveel jaar diens het u? — Ek het 15½ jaar diens.

En is dit alles hier op die Witwatersrand of by verskillende plekke? — Nee, dit is verskillende plekke versprei oor die Unie.

Kan u net 'n paar van hulle meld wat nie op die Witwatersrand is nie? — Ek was in die Transkei gewees, asook te Queenstown in die Oostelike Provinsie.

En is dit reg dat in daardie gedeelte, die Oostelike Kaap en die Transkei, is groot natuureldgebiede? — Ja.

Vir hoe lank was u daar in die Oostelike Kaap gewees? — Ek was in die Oostelike Kaap vir ongeveer 18 maande, en ook ongeveer 18 maande in die Transkei.

En tydens u tydperk van diens in die Transkei en te Queenstown en daar rond, het u enige ondervinding gehad van onluste tussen die natuureld en mense? — In die Transkei het ek ondervinding gehad van stamgevegte.

Het u gesê u was ooit in Oos-Londen? — Nee, ek was nie in Oos-Londen nie.

En praat u of verstaan u enige natuureldtale? — Nee, ek verstaan geen natuureldtale nie.

Nou/.....
.....

Nou, tot op die 21ste van Maart 1960, is dit korrek dat die Sharpeville Polisiestase was alleenlik met die buitewêreld per telefoon in aanraking? --- Dit is reg ja.

En dat na die dag na die skietery, d.w.s. op die 22ste van Maart, was 'n draadloos ingestel? --- Nee, dit was nie die dag daarna nie; dit is 'n paar weke daarna dat daar 'n draadloos geïnstalleer is.

Nou, op die 21ste van Maart, wat was die getalsterkte eerstens van die blankes by Sharpeville Polisiestase? --- Een blanke Sersant en twee blanke Konstabels.

En nie-blankes? --- Nie-blankes was agt Sersante en 29 Konstabels.

En watter soort wapens word normaalweg daar by Sharpeville Polisiestase aangehou? --- By Sharpeville Polisiestase word slegs assegaie en knopkieries aangehou.

En die blanke lede van die Polisiemag? --- Die blanke lede is elk uitgeriek met 'n .38 ^{geweer} rewolwer en twaalf patrone, 'n .303/en vyftig patrone elk.

Word die .303 gewere altyd daar by Sharpeville Polisiestase gebêre as dit nie gebruik word nie? --- Dit word daar gebêre ja.

Nou, hoe het u die inwoners van Sharpeville natuurle-derp gevind sover as wetsgehoorsaamheid in die geheel betref? --- In die geheel was hulle baie wetsgehoorsaam gewees, en ook goedgesind teenoor die Polisie.

En was daar ooit enige verandering in die verhouding van die natuurle-inwoners? --- Nee, daar was nie enige verandering nie.

Nou, wanneer het u enige tekens, indiens enige, van onrus agtergekom in die lokasie? --- Ongeveer 'n maand voor die onluste. Toe is daar gedurende die nagte pamflette versprei, waarin die inwoners aangewys was om na die Polisiestase te gaan/....

die busterminus in Sharpeville gegaan.

En daar wat het u gely? --- Daar by die busterminus het ek ongeveer 50 Bantoes bymekaar gekry. Daar het ook ander Bantoes in greupe rondgestaan.

Non, wie het u vergesel na die busterminus toe? --- Ek was alleen gewees na die busterminus toe.

En was u in Poliske-uniform geklee? --- Ek was toe in privaatkler.

In Privaatkler? --- Ja.

Nou, is u in staat om te se of u taanlik welbekend is aan die inwoners van die naturelledorp daar? --- Ja.

Van sien? --- Ja.

En hulle sou seker bewas geword het van die feit dat u is 'n lid van die Polisie? --- Ja, want ek was ook met die Polisie-vangwa daar gewees, 'n "Landrover" wat baie goed bekend is aan die hele lokasie.

En toe u stilgehou het, waar was die greupes Bantoes in vergelyking met die plek waar die bewysboeke gelê het of die stukkies bewysboekies? --- Waar ek stukkies bewysboekies opgetel het het die grootste greep Bantoes gestaan, en aan die oorkant van die straat hetop verskillende plekke grepe Bantoes gestaan, waarvan baie kinders was.

En was daar enige tekens en aan te toon op watter manier die stukkies bewysboekies vernietig was? --- Hulle was geskeur gewees.

Was daar enige tekens van vuur daar? --- Daar was geen tekens van vuur nie, maar nadat ek die stukkies bewysboekies by die Polisiestasie ondersoek het, het ek gevind dat van hulle gebrand was ook.

Het u aan hulle gebruik om niks te probeer vaststel of enige vlesistof oor hulle gegooi is? --- Ek het nie gebruik aan hulle nie, en ek het ook geen vlesistof gebruik aan hulle nie.

Nou/....

Nou, toe u daar stilgehou het by die bustermibus, wat was die houding van hierdie greppies Bantoes teenoor u?

— Die wat by die busstop gestaan het het opstandig geword en het lgwaaiërig geword, en ek het toe vertrek en na die Polisiestasië gegaan.

Nou, hoekom het u vertrek Sersant? — Ek het dit in my eie veiligheid gegag, aangesien ek alleen was, en onmiddellik te vertrek, as gevolg van hulle houding.

Het so 'n voerval ooit te vere in Sharpeville met u gebeur? — Nee.

Sal u enige van daardie Bantoes wat u daar gesien het, wat opstandig geword het, kan uitwys? — Nee, nie wat ek kan uitwys nie.

So het u hierdie bewysboekies teruggeneem na die kantoer toe? — Ja.

En vanaf die tyd wat u daar by die bustermibus stilgehou het en teruggegaan het na die Polisiestasië, het enige ander blankes of lede van die Polisie daar opgedaag? — Kaptein Cawood, Luitenant van Eden.....

Nee, by die bustermibus? — By die bustermibus het niemand opgedaag nie.

U het toe teruggegaan na die Polisiestasië en ek neem aan dat u die voerval gerapporteer het aan Kaptein Cawood? — Die voerval was toe alreeds deur iemand anders aan Kaptein Cawood rapporteer, want ek het hom by die Polisiestasië toe gekry.

Was dit die bren van die inligting, of die bren wat die rapport aan Kaptein Cawood gemaak het, was dit 'n blanke of 'n nie-blanke? — Dit is 'n blanke.

En daar by die Polisiestasië wat het gebeur met die stukkie bewysboekies? — By die Polisiestasië het ons van die bewysboekie aanneembaar gelas en ^{van} hulle is geïdentifiseer. Die/....

Nou, toe u daar stilgehou het by die busterminus, wat was die houding van hierdie greppies Bantoes teenoor u?

— Die wat by die busstop gestaan het het opstandig geword en het ligwaaiig geword, en ek het toe vertrek en na die Polisiestasië gegaan.

Nou, hoekom het u vertrek Sersant? — Ek het dit in my eie veiligheid geag, aangesien ek alleen was, en onmiddellik te vertrek, as gevolg van hulle houding.

Het so 'n voerval ooit te vore in Sharpeville met u gebeur? — Nee.

Sal u enige van daardie Bantoes wat u daar gesien het, wat opstandig geword het, kan uitwys? — Nee, nie wat ek kan uitwys nie.

So het u hierdie bewysboekies teruggeneem na die kantoer toe? — Ja.

En vanaf die tyd wat u daar by die busterminus stilgehou het en teruggesien het na die Polisiestasië, het enige ander blankes of lede van die Polisie daar opgedaag? — Kaptein Cawood, Luitenant van Eden.....

Nee, by die busterminus? — By die busterminus het niemand opgedaag nie.

U het toe teruggesien na die Polisiestasië en ek neem aan dat u die voerval gerapporteer het aan Kaptein Cawood? — Die voerval was toe alreeds deur iemand anders aan Kaptein Cawood rapporteer, want ek het hom by die Polisiestasië toe gekry.

Was dit die bron van die inligting, of die bron wat die rapport aan Kaptein Cawood gemaak het, was dit 'n blanke of 'n nie-blanke? — Dit is 'n blanke.

En daar by die Polisiestasië wat het gebeur met die stukkie bewysboekies? — By die Polisiestasië het ons van die bewysboekie saamgekom en dit is geïdentifiseer. Die/....

Wie is "ons" Sersant? — Kaptein Gweed het daar opgedaag, saam met Luitenant van Eeden, Speurdersersant Wessels en ook mr. Labuschagne, die Lokasiesuperintendent.

Nou, die natuurlike wat u by die busterminus gekry het, het hulle enige wapens by hulle gehad? — Ek het geen wapens by hulle gesien het.

Het hulle enige aanmerkings teenoor u gemaak? — Hulle het aanmerkings in Bantoeale gemaak, maar teenoor wie dit was en wat dit was kan ek nie sê nie.

Maar wat het hulle gedeel of hoe het hulle opgetree dat u hulle optrede as opstandig en gevaarlik beskou het, en toe teruggegaan het? — Hulle het lawaaiig begin raak en nadergekom na my toe ek besig was om die bewysbeuke op te tel, of die stukke bewysbeuke op te tel.

Ek wil u met bewysstukke 3 en 4 teen Sersant. Is dit bewysstuk 3 wat u daar nou het? Is bewysstuk 3 deel van die stukkie van die bewysbeuke wat u daar by die busterminus gekry het? — Ja, dit is.

En bewysstuk 4, is dit ook stukkie? — Ja, dit is.

Nou, na die stukkie bewysbeuke saamgekom is met die bedoeling om die identiteit van enige van die persone te probeer vasstel, wat het daarna gebeur? — Die stukkie bewysbeuke is in keverte geplaas en Speurdersersant Wessels het dit geneem.

En het u daar by die Polisieostasie gebly tot 'n sekere tyd, en toe weer huis toe gegaan? — Ja, ek het nag 'n stukkie by die Polisieostasie gebly, en ongeveer iets voor negen het ek huis toe gegaan.

En tot op die tydstip toe u huis toe gegaan het, was daar enige klagtes ingebring of enige tekens van onrus? — Nee, maar was nie.

En die volgende dag, d.w.s. die 19de Maart, was u dan/.... luitenant
van/....

aan diens te Sharpeville? — Ja.

En wat was die toestand van die natuurelledorp?

— Toe was alles stil en rustig.

En op die 20ste Maart was u toe aan diens? — Ja.

Tot hoe laat? — Edelagbare, ek was nie 'n saam-
teekenaar tydens diens nie; ek was aan en af gewees. Dit
was 'n Sondag, en ek was die oggend ongeveer tweeuur daar gewees
en ek was die middag weer van ongeveer half-drie tot vyf daar
gewees.

En na half-vyf het u huistoe gegaan? — Na half-vyf
het ek huistoe gegaan.

Was daar enige tekens van onrus in die natuurel-
ledorp? — Nee.

En het u enige boodskap of oproep ontvang by u
huis op die aand van die 20ste? — Ja, ek het ongeveer 11.20 n.m.
'n oproep ontvang dat Bantees....

Wel, van wie is die oproep ontvang? — Die oproep
ontvang van die aanklagkantoor van die Vereniging Polisie-
assie.

En as gevolg van daardie oproep wat het u gedoen?
— Ek het Kaptein Cawood en Luitenant Fourie en ander lede
van die Mag vergesel na Sharpeville.

Het u 'n uniform gedra Sersant of was u in privaat-
kleding? — Ek het uniform gedra.

En het u enige wapens met u geneem? — Ek het my
38 rewelwer met twee patroene saamgeneem.

En normaalweg dra u daardie .38 rewelwer of nie?
— Nee, normaalweg dra ek dit nie.

Onder watter omstandighede neem u u rewelwer saam?
— Ek vat 'n rewelwer saam wanneer ek buitendienste verrig,
wanneer daar rapporte van noodlikheid of onluste inkom.

En wie was toe saam met Kaptein Cawood? — Luitenant

Fourie/....

Fourie, Hoofkonstabel Hale en nog ander lede van die Mag.

En het u mnr. Labuschagne gesien daardie aand? —

Ek het mnr. Labuschagne eers later die nag gesien; dit was gedurende die vrees eggendure van die 21ste. Toe ek by Sharpeville gekom het was mnr. Labuschagne nog nie daar gewees nie.

En ek neem aan dat u en Kaptein Cawood se eenheid het toe direk na Sharpeville Polisiestasië gegaan? — Ja.

En was daar enige persone wie daar kom kán het, d.i. inwoners? — Ja, daar was heelwat persone wat kom kán het.

Ek wil nie die aard van die klagtes hê nie, maar hoe het hierdie persone — ons sal hulle noem die klaers — hoe het hulle vir u gelyk? — Hulle het almal verakrik en verwilderd gelyk.

En ontrent hoeveel van hulle was daar? — Voor die kantoor het ongeveer 10 na 15 gesit toe ons daar aangekom het.

Was hulle mans of gemeng? — Ek kan nie onthou nie.

Ek dink dit was gemeng.

En as gevolg van die rapporte wat hulle gemaak het, het Kaptein Cawood en u en die ander lede na enige plek gegaan?

— Ja, daar was 'n groot rumoer in 'n sekere rigting in die lokasie gewees, en as gevolg van hulle rapporte het ons ⁱⁿ die rigting van die lawaai beweeg.

Nou, vanwaar het die lawaai gekom? — Die lawaai het gekom vanaf die suidelike kant van die Polisiestasië.

Die suidelike kant van? — Van die Polisiestasië.

Nou, waar is dit in vergelyking met die sportgronde en die gemeenskapssaal en seaan? — Dit is links van die sportgronde.

Nou wanneer u sê links, u kyk nou in 'n westelike rigting nie waar nie? — Die sportgronde is van die Polisiestasië af inmeer of min 'n westelike rigting.

En/....

En die geraas, was dit vanaf daardie rigting of van 'n ander rigting af? — Dit was meer suid vanaf die sportgrende.

En toe die eenheid daar kom, presies waar was die plek? Het u die oerspreng van die rumoer en die geraas gekry? — Ja, ons het ongeveer 100 Bantemans in die straat gekry wat bymekaar was.

Neu, in watter gedeelte van Sharpeville was hulle? By die erf en diensskema, of waar? — Nee, dit was ook in Sharpeville self, maar dit was naby die erf en diensskema.

Kan u net na bewysstuk 2 kyk Sersant? Dit is 'n fotostatiese afskrif van 'n lugfoto van Sharpeville natuurlike-derp. — Ja.

Sal u die plek net uitwys waar u hulle gesien het? — Dit was ongeveer in hierdie omgewing. (Getuie teen aan op bewysstuk 2).

DEUR DIE HOF:

Die getuie wys suid-oos van die Polisiestasie.

VERHOOR DEUR DIE PUBLIEKE AANKLAER VERVOLG:

Ek sal u probeer oriënteer. Op bewysstuk 2 in Zwanestraat is daar 'n punt gemerk "X.1", en dan net oos van daardie punt "X.1" is daar 'n straat wat noord na suid vanaf Zwanestraat loop, nie waar nie? — Ja.

En u dui aan 'n plek heel onder op die donker gedeelte, waar die greepie van 'n 100 was? — Ja.

Daar was ontrent hoeveel Bantoes bymekaar gewees? — Ongeveer 100 bymekaar.

Was hulle mans of vrouens? — Hulle was mans gewees.

En was hulle gewapen? — Hulle was met kieres en stekke gewapen ja.

En wat was hulle gedrag, het hulle oopgetree daar, d.i. die Bantoes? — Hulle het geskree, fluitjies geblaas en /

baie/....

baie lawaai gemaak, en ook hulle wapens in die lug geswaai.

Hee laat was dit ontrent? --- Dit was kort na ons daar aangekom het; ditmeest wees ongeveer kwart voor twaalf, 11.45 n.n.

En hee het Kaptein Cawood opgetree toe hy by hierdie greep kom? --- Kaptein Cawood het van sy veertuig afgeklip en aan hulle gevra wie hulle leier was, maar hulle het hom geen antwoord gegee nie.

Wat was hulle houding teenoor Kaptein Cawood toe hy met hulle praat? --- Hulle het die Kaptein geïgnoreer en aangegaan met hulle lawaai.

Was die Kaptein in Polisie-uniform gewees? --- Hy was in uniform gewees.

En hoeveel veertuie was daar, d.i. Polisieveertuie? --- Ons was daar met drie veertuie.

En die ligte van die veertuie, was dit aangeskakel? --- Die ligte van die veertuie was aangeskakel en op die skare.

Op die skare? --- Op die skare ja.

En toe Kaptein Cawood met hulle praat waar het hy gestaan? In die lig van die veertuie of nie? --- In die lig van die veertuie.

En nadat die skare of die greepie hom ignoreer het, wat het gebeur? --- Kaptein Cawood het toe aan hulle gesê dat hy hulle vyf minute gee en hulle wapens meer te lê en uitneem te gaan, en ook Bantees wat hulle met geweld saam met hulle sou geneem het toe te laat en te gaan na hulle huise.

Het hulle enige geheer gegee aan sy versoek? --- Hulle het geen geheer gegee aan sy versoek nie.

En na die tyd verstreke ^{was} wat het gebeur? --- Kaptein Cawood het beveel dat ons hulle moet ontwapen.

En was enige teenstand aangebied? --- Hulle het teenstand gebied, en daarop het Kaptein Cawood ons beveel om hulle/....

hulle met 'n knuppelstermleop uitmekaar gejaag.

En hulle was toe uitmekaar gejaag? --- Hulle was toe uitmekaar gejaag.

En het enige wapens daar bly is toe hulle uitmekaar gejaag is? --- Ja, daar het kieres en knepkieres bly is.

Omtrent hoeveel? --- Nee, ek sal nie kan sê hoeveel nie.

Weet u wat van daardie kieres en stekke gewerd het?

--- Die kieres en stekke is bymekaar gemaak en in een van die veertale geplaas.

Wie het hulle bymekaar gemaak? Kan u die lid van die Polisie se naam onthou of nie? --- Nee, ek kan nie die name sê, maar dit is lede van die Polisie wat hulle bymekaar gemaak het.

'n Hele paar van die lede seker? --- 'n Hele paar van die lede.

Het enige persone daar bly staan nadat die greep uitmekaar gejaag is? --- Van hulle het net 'n enjle weggehardleop - nie ver nie - en weer bly staan, maar dit was nie veel nie, dit was net 'n paar.

Het hulle enige rapporte aan u gemaak, die wat daar bly staan het? --- Aan my persoonlik het hulle ^{nie} gemaak nie. Ek weet nie of hulle miskien aan ander lede van die Mag gemaak het nie.

En nadat hierdie greep uitmekaar gejaag is en die kieres bymekaar was, waarheen het julle gegaan? --- Ons is daarna na 'n oep stuk veld, net links van die sportgrens. Daar het ons ook 'n greep Banteemans gekry van ongeveer 300, en hulle het in die rigting van die huise beweeg, die behoude deel van die lokasie.

Was hulle gewapen? --- Hulle was almal met knepkieres en kieres gewapen.

En wat het daar by die sportgrens gebeur? --- By die sportgrens/....

En op watter manier het hulle hulself gedra? —
Hulle het sees die verige greep baie lawaai gemaak, geskree,
gesig en fluttjies geblaas, en hulle wapens in die lug geswaai.

Was dit miskien een van die danse wat natuurlike
lief is om uit te veer op Sondagtermiddae? — Nee, dit was
nie 'n dans gewees nie.

En hee het Kaptein Caweed opgetree? — Kaptein
Caweed het ons beveel om veer hulle op te gaan en hulle weg
ge keer dat hulle nie by die huise kom nie, en hulle van die
bebeude deel van die lekasie af weg te hou. Ons het toe veer
om gegaan. Kaptein Caweed het hulle weer beveel om uitmekaar
te gaan, en hulle gevra wie hulle leier is. Hulle het nie
geantwoord nie, maar wel 'n dreigende heuding aangeneem hulle
kieries in die lug geswaai, en toe neg baie meer lawaai as
voorheen.

Toe Kaptein Caweed gevra het wie hulle leier is,
het enige persoon verentee gekom? — Nee, nie een het verentee
gekom nie.

En wat het toe gebeur? — Hulle wou nie uitmekaar
gegaan het nie maar het steeds nadergekom en Kaptein Caweed
het toe 'n .303 geweer geneem en twee skote veer hom in die
grend afgevuur, met die deel om hulle af te skrik.

En wat se effek het dit gehad? — Hulle is daarep
uitemekaar en het in die rigting van die sportgrende beweeg en
deur die draad gekruip en op die sportgrende weer bymekaar gekom.

Het hulle enige wapens daar laat val toe hulle
weggehardleefhet? — Daar het ek nie gesien dat hulle enige
wapens laat val het nie.

En nadat hulle na die sportgrende gegaan het, het u
eenheid hulle gevolg seentoe? — Ons het hulle gevolg seentoe
ja.

En wat het daar by die sportgrende gebeur? — By die
sportgrende/....

spertgrende het Kaptein Caweed weer vir hulle gevra wie hulle leier is. Hulle het hom geen antwoord gegee nie, en hy het hulle weer vyf minute gegee en gesê hulle moet uitmekaar gaan, en hulle wapens neerlê. Hulle het in elk geval nie aan hierdie bevel gehoor gegee nie, en Kaptein Caweed het beveel dat ons hulle weer met 'n knuppelstermleep moet uitmekaar jaag, want ons gedeen het.

En toe hulle almal weggehardleep het, wat het julle eenheid gedeen? — Ons eenheid het toe verder voortgegaan met patrellie in die lekasie en het nog verskillende greepe op dieselfde manier uitmekaar gejaag op verskillende plekke in die lekasie.

Omtrent hoeveel greepe was toe uitmekaar gejaag? — Ons het ongeveer veertien, vyftien greepe gedurende die nag uitmekaar gejaag.

En wat was die gemiddelde grootte van elke greep? — Die greepe het gewissel van 50 na ongeveer 500 toe.

En het al die greepe wapens gedra? — Al die greepe het wapens gedra.

En wat was die houding van al die greepe toe die Polisie by hulle kom? — Al die greepe was baie lawaaierig, opstandig, gewees, en wou geen notisie neem van die Polisie as daar met hulle gepraat werd nie.

En nees elk van hierdie greepe uitmekaar gejaag werd met 'n stermleep, of het party van hulle vrywilliglik uiteen gegaan? — Al hierdie greepe was met 'n stermleep uitmekaar gejaag. Daar was verskeie kleiner greepe gewees, minder as 50, wat uitmekaar gegaan het sedra hulle die Polisie gesien het.

En tot hoe laat het u op patrellie gehly en greepies uitmekaar gejaag? — Ons het die laaste greep tussen twee en drie die oggend uitmekaar gejaag.

En/.../....

En toe is u terug na die Polisiestasië toe of huis-
toe? --- Nee, ons het met ons patrollies veertgegaan. Ek en
'n paar lede van die Mag het toe die suidelike gedeelte van die
lokasie, aseek die erf en diensskema, gepatrolleer.

Neu, tet op daardie stadium het u mnr. Labuschagne
gesien of nog nie? --- Ongeveer twee-uur die oggend het ons by
'n greep gekom, weer by die oep stuk veld naby die sportgronde.)
Die greep was ongeveer 500 sterk, en hulle was deur 'n Bantee-
man teegesprek. Op daardie stadium was mnr. Labuschagne by
ons gewees; hy het 'n rukkie veer dit by ons aangesluit.

En onder watter omstandighede het julle by hierdie
greepie gekom waar die Banteeman hulle teegesprek het? ---
Dieselfde as in die vorige gevalle. Ons het 'n lawaai gehoor
en gegaan in daardie rigting.

Sal u die Banteeman kan uitwys wie die greep tee-
gesprek het? --- Dit was beskuldigde nr. 4.

En ken u heer wat beskuldigde nr. 4 vir die greep
gesê het? --- Nee, hy het in Banteestaal gepraat en ek ken nie
heer wat hy gesê het nie.

En wat het Kaptein Cawood gesê toe hy ^{by} beskuldigde
nr. 4 en sy greep gekom het? --- Hy het weer gevra wie die leier
is. Beskuldigde nr. 4 het na vere gekom en hy het gesê dat hy
die leier is.

Het nr. 4 gesê wat hy maak of nie? --- Kaptein
Cawood het hem gevra wat wil hulle hê, wat hulle maak, en hy
het gesê dat hulle 'n vergadering hou.

Het hy miskien gesê watter seert vergadering hy hou
of nie? --- Hy het nie gesê watter seert vergadering nie.
Kaptein Cawood het toe aan hem gevra of hy toestemming het en
'n vergadering te hou, en hy het geantwoord dat hulle vir
toestemming gevra het maar nog nie gekry het nie.

Was mnr. Labuschagne by toe dit gebeur het? --- Mnr.

Labuschagne/....

Labuschagne was toe by gewees. Mnr. Labuschagne het toe ook gesê dat beskuldigde nr. 4 is welbekend aan hom en dat hulle nie toestemming het om 'n vergadering te hou nie. Kaptein Cawood het toe aan beskuldigde nr. 4 gesê dat hulle het nie toestemming om die vergadering te hou nie, en dat hulle hul wapens moet neerlê en uitmekaar gaan. Beskuldigde nr. 4 wou nie en het gesê dat hy eers met sy nense wil praat. Hy het toe na die greep gegaan en met hulle gepraat. Daarna het hy teruggekeer en met sy hande vir die greep gewink en ook nader te kom.

Wat was die reaksie van die greep toe beskuldigde nr. 4 met hulle praat? --- Hulle was stil gewees toe hy met hulle gepraat het.

En toe hulle naderkom? --- Toe het hulle weer begin lawaai.

En het hulle wapens gedra? --- Hulle het wapens gedra.

Wat was hulle houding met die wapens toe hulle naderkom? --- Hulle het die wapens in die lug geswaai.

En wie was hulle leier? --- Beskuldigde nr. 4 was hulle leier gewees.

En wat het toe gebeur toe hulle naderkom? --- Kaptein Cawood het ons toe weer gelas om hulle met 'n stermsloop uitmekaar te jaag.

Wat was u indruk Sersant toe hierdie greep met die kleries omhoog, gelei deur beskuldigde nr. 4, saken? --- My indruk was dat hulle besluit het dat hulle wel nie uitmekaar sal gaan nie, en dat hulle van voornemens is om met hulle vergadering voort te gaan.

Maar kyk, hier is 'n klomp gewapende nense wat die Polisie-eenhede nader, met stekke in hulle hande wat hulle swaai. Het u enige indrukke gekry toe hulle naderkom? --- Die indruk was dat hulle Polisie toe hulle naderkom het. Die indruk was dat hulle
het/....

het ook was dat hulle van voornemens was om wel met geweld veert te gaan en hulle nie uitmekaar te laat dryf nie; met geweld veert te gaan met hulle vergadering.

En u sê daarna is 'n knuppelleep beveel en hulle is toe uitmekaar gejaag? — Ja.

Was enige wapens van hierdie greep versamel? — Daar was ook kieries en stekke opgetel ja.

Het u beskuldigde nr. 4 veer hierdie datum geken? — Nee, ek het hom nie geken nie.

En hoe laat was dit nadat u hierdie greepie uitmekaar gejaag het? — Dit moes net na twee gewees het.

En daarna waarheen het u gegaan? — Daarna het ons met die patrellies veertgegaan, en toe is ek na die suidelike gedeelte en die erf en diensskema.

Met Luitenant Visser? — Nee, dit was ek en twee of drie ander lede van die Mag, blanke lede van die Mag, en 'n paar nie-blanke lede.

En Kaptein Cawood en mnr. Labuschagne, waarheen het hulle gegaan? — Hulle het die ander gedeelte van die lokasie gepatrolleer.

En se u het die erf en diensskema gaan patrolleer? — Ja.

Was daar enige onrus daar? — Nee, daar was nie.

En vir hoe lank het u patrolleer? — Ons het die heel nag, die heel oggend gepatrolleer, en seker as ons patrolleer het het ons greepies van twee en drie en selfs meer Bantevrouens en Bantemanns gekry wat op die hoeke van die strate of in die strate gestaan het, en aan ons rapporteer het dat hulle kan nie werk toe gaan nie, hulle word veergekeer en angerand, en hulle is bang om werk toe te gaan.

Tot hoe laat het u gepatrolleer? — Tot omstreeks 6.30 v.m.

Was hulle soos u eenheid gewapen of hulle alle gewere

En daarna is u terug na die Polisiestatie toe? —

Nee, ons is toe nie terug na die Polisiestatie toe nie. Die strate het toe baie vel geraak en dit het eksentlik geraak en die gebied te patroleer. Toe is ons almal af na die munisipale kantore toe.

Dit is in Secisestraat? — In Secisestraat.

Hee laat het u daar gageken by die munisipale kantore? — Ek het daar aangekom tussen half-sewe en sewe-uur die oggend.

En hoeveel lede van die Polisie was toe saam met u?

— Ons was neg ek en drie blankes en ongeveer vier of vyf nie-blankes.

En watter wapens het die drie blankes gehad? —

Hulle was almal net met hulle .38 rewelwers en twaalf patrone gewapen.

En die nie-blanke lede? — Die nie-blanke lede was party met knepkieries en sommige met assegaie gewapen.

Is bewysstuk 7 die tipe knepkierie wat uitgereik werd aan die nie-blanke lede van die Polisiemag? — Ja.

En hulle het dieselfde soort gehad as bewysstuk 5?

— Ja.

En die assegaie wat hulle gedra het, kan jy dit beskryf? — Die assegaipunt is ongeveer 18 duim lank, en die steel ongeveer 3 na 4 voet.

En toe u by die kantore kom was daar enige ander Polisie-eenheid daar? — Ons het Kaptein Cawood en al die ander lede van die Mag wat gedurende die nag saam met ons was daar gekry.

Ontrent hoe groot was Kaptein Cawood se eenheid?

— Kan u se of nie? — Die eenheid daar was ongeveer 20 blankes en 30 nie-blankes gewees.

Was hulle soos u eenheid gewapen of het hulle gewere

gedra? --- Daar was Sten-gewere en gewere ook, maar ek kan nie sê wie wat gehad het nie.

U weet nou nie hoeveel van watter tipe gehad het nie? --- En hoeveel en watter tipe wapens daar was nie.

Was daar enige Bantoes in die omgewing toe u daar opgedaag het? --- Die hele straat was vol Bantoes. Ek het geskat daar was ongeveer 6,000 Bantoes daar bymekaar gewees.

Nou, as u na bewysstuk 2 kyk Sersant, kan u met sê van watter punt tot by watter punt die skare gestrek het?

DEUR DIE HOF:

Kan u sien daar waar die woord "Kantore" staan Sersant? --- Die munisipale kantore. Vanaf die munisipale kantore tot waar die huise aan die linkerkant begin.

Herhaal dit met weer? --- Vanaf die munisipale kantore tot waar die huise aan die linkerkant van Seeisostraat begin.

VERHOOR DEUR DIE PUBLIEKE AANKLAER VERVOLG:

Dit is tot by die punt van die dan, tot by die eerste ry huise? --- Ja.

En hoe dik was hulle in die straat? --- Die hele straat was vol gewees. Daar het 'n paar voertuie deurgeken, maar dit was net baie gesukkel wat hulle deurgeken het.

En in watter rigting het die naturelly gewys? --- Hulle het almal in die rigting van die kantore en Vereniging gewys.

Het hulle stilgestaan of was hulle in beweging? --- Die voorstes het stilgestaan. Die was voorgekeer deur die Polisie, maar die agterstes het beweeg.

En was die massa bewapen, was daar enige wapens wat u kon sien? --- Ja, hulle was gewapen.

Met watter soort wapens? --- Hieries en Knapkories.

Hou, u was 'n sersant toe u daar was?

Ja, ja...

natuur, die Bantoe, bewapen? Hy dra 'n stok of 'n klerie by hom? --- Ja.

Nou, die skare wat u gesien het met die wapens, was dit buitengewoon, d.i. daardie wapens wat hulle gedra het, die getal wat u gesien het, of was dit normaalweg? --- Dit was buitengewoon gewees.

En wat was die houding van die skare? Hoe het hulle hulself gedra? --- Hulle was baie rumoerig, hulle het wapens op in die lug geswaai en die „Afrika!“ saluut gegee, en voor die skare het 'n aantal jong Bantoesmans op en af marsjeer.

En wat het hulle gedoen, die jong Bantoesmans wat op en af marsjeer het? --- Hulle het ook die „Afrika!“ saluut gegee.

En was daar enige handgebare gemaak deur die jong Bantoes wat op en af geleop het? --- Ja, hulle het.

So op daardie oomblik het Majeer van Zyl nog nie daar gekom nie? --- Nee, Majeer van Zyl het kort daarna daar aangekom.

En voor Majeer van Zyl daar aangekom het, was enige pogings aangewend om die skare uitmekaar te kry? --- Ja, daar was gestuur vir traangaskekke.

Nou, wie het vir die traangaskekke gestuur? --- Kaptein Cawood as ek nog onthou Edelagbare.

U vermoed dit maar u is nie heeltemal seker nie? --- Ek is nie heeltemal seker of dit nog in Kaptein Cawood se tyd was en miskien Majeer van Zyl se tyd, maar ek dink dit was in Kaptein Cawood se tyd gewees.

En was Majeer van Zyl daar toe die traangas gekom het uiteindelik van die dorp af? --- Ja, Majeer van Zyl was daar.

Het hy versterkings gebring? --- Majeer van Zyl het nie versterkings gebring nie, hy het alleen gekom.

En wat het Majoor van Zyl gedoen toe hy daar kom? —

Hy het eers gelas dat 'n aantal traangasbomme tussen die voorste linies van die skare gegooi werd. Daar is vier of vyf traangasbomme toe gegooi.

U gaan nou 'n bietjie vinnig vir my Sersant. Nou, voordat die traangas gegooi is, was enige pogings aangewend om met enige ander metode te probeer om die skare uitmekaar te kry? — Nee, nie voor die traangas nie.

Het enige beaampte of owerheid met hulle gepraat of probeer praat? — Nie wat ek gesien het nie.

Wat het u presies gedoen terwyl u daar was by die skare aangaande u posisie by die kantore? — Ons het veer in die straat gestaan om te verhoed dat hulle verder verentoe beweeg. Met ander woorde, ons het hulle veergekeer.

Waar het u gestaan? Het reger die kantore of nog 'n endjie verentoe? — Ons was omtrent halfpad tussen die kantore en die hestel gewees.

En u se dat Majoor van Zyl het gelas dat traangasbomme moet tussen die eerste rye gegooi werd? — Ja.

Was dit toe wel gedoen? — Dit was toe wel gedoen. Daar was vier of vyf traangasbomme gegooi.

En het dit enige uitwerking gehad, d.i. die traangas? — Die skare het ongeveer tien na vyftien ^{tree} toe terugbeweeg, en verder het die traangas geen uitwerking gehad nie, aangesien die wind baie swak was.

In watter rigting het die wind eintlik gewaai? — Die wind het effentjies suid gewaai.

Effentjies suid? — Ja.

En hoe het die skare reageer nadat die traangasbomme tussen hulle gegooi is en hulle het se 'n endjie teruggaan? Was was hulle houding toe? — Toe het hulle weer gaan staan en weer gevorm, hulle was in die lug gewaai, en ons gewink

Daar is 'n klein een van die skare in 'n gezig

So verandelik was hulle houding toe

en nader te kom.

En watter pogings is toe aangewend om verder met hulle te werk? — Majoer van Zyl het toe opgegaan na die skare. Ek het gesien dat hy met hulle praat en sy hand in die lug opsteek en vir hulle wys; hy het dit tweekeer gedoen. Wat hy aan hulle gesê het weet ek nie, maar ek vermoed dat hy hulle vyf minute gegee het om uitmekaar te gaan.

En daarna, nadat Majoer van Zyl sy hand, die vyf vingers, tweekeer gewys het, hoe lank het die Polisie gewag voordat enige verdere stappe geneem is? — Ons het ongeveer vyf minute gewag, en toe het Majoer van Zyl gelas dat ons hulle met 'n knuppelstermloop uitmekaar moet jaag.

En was dit toe wel gedoen? — Dit was gedoen.

En wat het van dienaturelle gewerd toe die Polisie hulle stermloup? — Hulle het gevlug in Seeisestraat op en die systrate in.

Hulle loop toe in die systrate, en wat het die Polisie gedoen toe die menne in die systrate in hardloop? — Die Polisie is toe eek agter hulle aan in Seeisestraat op.

En toe die Polisie by die huise verbygaan in die systrate wat het toe gebeur? — Toe het hulle weer uit die systrate uitgekom en oor heinings van die huise gespring en die Polisie omsingel.

En was daar enige tekens van geweld teenoor die Polisie? — Hulle het ook terselfertyd met klippe begin gooi. Klippe het uit alle rigtings op ons gereën.

Het enige klippe uself getref? — Klippe het my nie getref nie maar verskeie het my omper getref; ek was 'n paar maal koes en nie getref te raak nie.

En die klippe, was hulle groot of klein? — Groot klippe en klein klippe, verskillende grootte.

Maar as u niksien een van daardie klippe in u gesig so vermoedelik was niemand raakgesien.

Vermoedelik/...

gekry het, sou dit enige ernstige wond veroorsaak het? — Dit sou 'n ernstige, 'n baie ernstige, wond veroorsaak het.

En was enige ander Polisieledede beseer deur die klippe? — Ja, Konstabel Coetzee was op die kop getref deur 'n klip.

En wat het gebeur toe die klip hom op die kop tref? Wat het gan hom geword? — Hy het innemaal gesak half bewuste-loos, en hy is toe van die tensel af verwyder, vermoedelik na die hospitaal toe.

Toe Konstabel Coetzee op die grond val, was daar enige insident by hom, naby hom, in verband met die Bantoes? — Nee.

Was enige skote geskiet nadat Konstabel Coetzee geval het? — Ja, die Polisie het daar op die skare gevuur, en hulle het toe weer.....

Wanneer het die Polisie op die skare gevuur, voor of na Konstabel Coetzee deur die klip getref is? — Nadat hy deur die klip getref is.

Kan u die rede gee waarom die Polisie gevuur het? — Dit was noodsaaklik gewees om te vuur om die Polisie se lewende red, aangesien hulle omsingel was deur Bantoes en die klippe op hulle gereën het van alle kante, en daar geen ander metode was om die Bantoes uitmekaar te jaag nie. Die Polisie se lewende was daar in onmiddellike gevaar gewees.

Het u self geskiet Sersant? — Ek het nie geskiet nie.

Was daar enige beseerde naturelle wat daar rondgelê het na die skietery? — Nee, ek het niemand gesien wat daar lê het nie.

Het u enige bloed daar gesien na die skietery? —

So vermoedelik was niemand raakgeskiet nie? —

Vermoedelik/...

Vermeedelik was niemand raakgeskiet daar nie.

Nou, het Konstabel Coetzee enige wond opgedoen? ---

Hy het 'n wond aan sy kop opgedoen ja.

Het dit gebleei? --- Dit het baie kwaai gebleei ja.

En het die skietery van die Polisie die nodige uitwerking gehad op die Bantees? --- Die Bantees is uitmekaar, maar net na die skietery opgehou het, en toe het hulle maar weer nadergekom en ons weer omring.

En was daar enige insident met klippe of so nadat hulle die Polisie omring het? --- Solank as die Polisie stilgestaan het was hulle ook stil, maar sedra as die Polisie in 'n rigting beweeg het het die klipgeciery weer van muut af begin.

En wou die Polisie beweeg? --- Ja, die Polisie wou beweeg. Hulle wou die skare terugdryf in die lokasie in, en probeer uitmekaar uit kry.

Hee het hierdie gebeurtenis op 'n end gekom daar?

--- Ek weet nie hee die gebeurtenis daar op 'n end gekom het nie. Ek is daar weg voordat die gebeurtenis daar tot 'n einde gekom het.

U het voor die tyd weggegaan? --- Ja.

Alleen of met die eenheid? --- Ons en die eenheid onder bevel van Hoefkonstabel Hale het weggegaan met een voertuig na die Polisiestasie op instruksies van Majoor van Zyl.

Nou, voordat u en Hoefkonstabel Hale weggegaan het, was enige persone daar in hegtenis geneem? --- Daar was twee persone in hegtenis geneem by die hestel.

By die hestel? --- By die hestel ja.

Kan u hulle uitken Sersant? --- Nee.

Het kert voor hulle arrestasie, wat het hulle gedeel? Wat was hulle optrede daar in verband met die ander Bantees? --- Dit was twee van die jong Bantees wat voor die ander op en af gemarsjeer het en met hulle gepraat het,

en/....

en ook aan hulle tekens gemaak het? -

Het die twee Bantees enigiets aan hulle klere gehad?

Ek bedoel..... -- Ee lagbare, ek sal nie kan sê of hulle twee enigiets aangehad het nie, maar daar was van die Bantees wat lappelle aan hulle handjies gehad het, waarop gestaan het "Weg met paste!" of "Geen paste!" of woorde tot daardie effek.

En weet u wie hulle gearresteer het of nie? -- Speurdersersant Wessels het een gearresteer, ek weet nie wie die tweede een was nie.

En u sê toe is u en Hoefkenstabel Hale terug na die Polisiestasie? -- Ja.

Hee laat het u toe by die Polisiestasie gekom? -- Ons het ongeveer 10 v.m. by die Polisiestasie aangekom.

HOF VERDAAG.

HOF HERVAT:

JOHANNES LODEWIKUS GROBLER, onder sy verige eed, vervoeg:

VERHOOR DEUR DIE PUBLIEKE AANKLAER VERVOLG:

Sersant, voordat u teruggaan na Sharpeville Polisiestasie toe. Daar in die omgewing van die munisipale kantore en die hostel, was daar enige klippe gewees daar in die straat? -- Toe ons die skare daar uitmaak gedryf het het daarerals in die straat hepe klippe gelê.

Het u gesien hee die hepe klippe daar gekom het? -- Nee.

En voor enige lid van die Polisiie skote gevuur het, was daar enige ander skote daardie dag? -- Daar was skote gevuur vanuit die rigting van die skare, twee skote.

Volgens die geklap van die skote is u bereid om te sê watter tipe wapen nees gebruik werd? -- Dit kan rawolwarskote

gewees/....

gewees het.

En daarna het u na die Polisie-kantoor gegaan met Hoefkonstabel Hale, en hoeveel lede van die Polisie was saam met u? --- Ek weet nie presies nie. Ons was

Het min of meer? --- Ongeveer vier blankes en vyf of ses nie-blankes.

En was daar enige Polisie wat daar agtergebly het om met die Bantees te werk indien hulle wil verder afgaan in 'n oostelike rigting Met Seeisestraat? --- Ja.

En met watter pad het julle Polisie-stasie toe gery? --- Ons het met 'n systraat gery.

Hee het julle uit Seeisestraat gekom en in die systraat te kom? --- Ons het deur die skare gery. Die skare was baie dig gewees en ons het stadig deur hulle beweeg, en soos ons beweeg het het hulle padgegee veer.

En was daar enige reaksie van die skare wat onmiddellik langs die veertuis was toe julle deur hulle ry? --- Hulle het net geskree en lawaai en te kere gegaan sover as wat ons gery het.

En ek dink u het gesê dit was omtrent 10 v.m. toe u by die Polisie-stasie kom? --- Dit is reg ja.

Neu, met watter straat het u die Polisie-stasie genader? --- Ons het met Zwanestraat gegaan.

En toe u naby die Polisie-stasie kom was daar enige Bantees daar in die engewing? --- Ek het gemerk dat daar ongeveer 5,000 Bantees veer en aan die kant van die Polisie-stasie saangedrom was, op die sypadjies en in die straat.

Neu, op watter kant is dit? --- Dit is tussen die Polisie-stasie en die kliniek.

Dit is daardie onbekende straat aan die westekant van die Polisie-stasie? --- Ja.

En was daar enige Bantees in Zwanestraat self? ---

In/....

In Zwanestraat self was ook Bantees gewees ja.

Ek wil u 'n bewysstuk teen, d.i. bewysstuk nr. 13, wat 'n lugfoto is van Sharpeville Polisiestasië. Nou, u het die skare geskat as omtrent 5,000, is dit reg, toe u daar by Sharpeville Polisiestasië kom? — Ja.

Nou, wat is u skatting van die skare in daardie lugfoto, bewysstuk 13? — Hier is ongeveer 4,000, 5000 naturelle bymekaar; tussen 4,000 en 5,000 ongeveer sal ek skat.

En was dit die grette van die skare min of meer, en die posisie van die skare, toe u daar aangekom het? — Toe ons daar arriveer het ja.

En by watter ingang het u ingegaan? — Ons het by die groot hek ingegaan aan die westekant.

En wie was in bevel van die Polisiestasië toe u daar aangekom het? — Op daardie oomblik was Heefkonstabel Hale in bevel van ons; hy was die senior lid van die Mag teenwoordig, voordat ons daar arriveer het.

Nou, wie was die senior offisier toe u daar arriveer het by die Polisiestasië? — Toe was daar nog nie 'n offisier gewees nie.

Maar van die blanke personeel, wat was die rang van die man daar toe julle arriveer het? — Daar was nie blankes nie; ons was die eerste blankes wat daar arriveer het, daar was gladnie blankes gewees nie.

Weet u van enige rede hekke Sharpeville Polisiestasië sender enige blanke lid van die Polisiemag geles is tydens die oggend vroeë en so aan? — Ja, al die blankes was beskikbaar ses maal van vroeë die vorige aand uit en was besig gewees om die greupe uitmekaar te jaag, met die gevolg daar was nie blanke lede by die Polisiestasië agtergelaat nie.

En wat was die houding van die Bantees om die Polisiestasië? — Terwyl ons deur hulle gery het het hulle geskree/....

geskree, hulle arms geswaai en ook die „Afrika!“ teken gegee.

Het u miskien geheer wat hulle geskree het? —

Hee, jy kon nie heer wat hulle skree nie.

En hee het hulle die „Afrika!“ teken gegee? Wat is die „Afrika!“ teken? — Hulle het hulle duime in die lug opgesteek en „Afrika!“ geskree.

Het dit enige besondere betekenis? — Dit is 'n teken van die Pan Africanist Congress en die African National Congress.

En was daar enige persone wat miskien as leiers voorgekom het toe u daar aangekom het? — Daar was 'n jong Banteeman wat in die middel.... ten minste aan die binnekant van die draad op die Polisiegronde op en af langs die draad geleop het en met dieskare gepraat het.

En elke keer as die Banteeman met die skare praat wat was hulle reaksie? — Terwyl hy met hulle gepraat het was hulle stil, en onmiddellik daarna het hulle weer baie geskree en lawaai.

Wat se indruk het u gekry van die man se bewegings en sy hele houding teenoor die skare? — Ek het 'n indruk gekry dat hy 'n leier van die skare was.

Kan u daardie persoon uitwys? — Ja, dit is beskuldigde nr. 3.

Beskuldigde nr. 3? — Ja.

En u sê hy was toe binne die Polisie draad, die heining? — Binne die draad ja.

Het hy enigiets aan sy baadjie gehad, enige kaartjies of seiets? — Ja, hy het ook 'n kaartjie aan sy lapel gehad van „Weg met paste!“ of woerde tot daardie effek.

En het enige Polisie lid met hom gepraat? — Luitenant Visser van die Speurdiens het 'n rukkie later daar opgedaag, en die het met hom gepraat.

Hee/....

Hee lank nadat u arriveer het het Luitenant Visser daar gekom? --- Ongeveer 'n halfuur sou ek sê.

Was daar enige rede hoekom u of Heefkenstabel Hale nie met beskuldigde nr. 3 tussenin gepraat het nie? --- Nee, daar was geen rede gewees nie.

Op daardie stadium het u gewest vir watter deel die skare daar vergader het? --- Ja, al wat ek gewest het is die kennis wat ek opgedoen het deur middel van die pamflette wat hulle versprei het, en ek het vermoed dat dit die deel van hulle vergadering is daar.

En toe Luitenant Visser daar kom en met beskuldigde nr. 3 gepraat het, was u naby of waar was u ten tye van die gesprek? --- Nee, ek was nie naby gewees nie; ek kon nie heer wat hulle gepraat het nie.

Het u enige indruk gekry van hulle houding teenoor mekaar, van die persone Luitenant Visser en beskuldigde nr. 3? --- Nee.

En wat het beskuldigde nr. 3 gedoen nadat Luitenant Visser met hom gesels het? --- Toe het hy maar weer teruggegaan na die skare en maar op en af aan die binnekant van die heining geleep en met die skare gesels.

Net sees tevers? --- Sees tevers.

Neu, al die tyd het die skare staties gebly in die getal wat u oerspronklik geneem het of nie? --- Nee, die skare het altyd aangegroei.

Het hulle van enige besonder rigting gekom, die skare wat aangegroei het, of waarvandaan? --- Nee, hulle het van alle rigtings gekom.

Neu, het u enige ander Banteeman daar gesien by die Polisiestatie wat u herken het? --- Lateraan het ek beskuldigde nr. 4 ook aan die binnekant van die draad gesien. Hy het ook langs die draad op en af geleep en met die skare gepraat.

En/....

Hee lank nadat u arriveer het het Luitenant Visser daar geken? --- Ongeveer 'n halfuur sou ek sê.

Was daar enige rede hoeken u of Heefkenstabel Hale nie met beskuldigde nr. 3 tussenin gepraat het nie? --- Nee, daar was geen rede gewees nie.

Op daardie stadium het u geweet vir watter deel die skare daar vergader het? --- Ja, al wat ek geweet het is die kennis wat ek opgedoen het deur middel van die pamflette wat hulle versprei het, en ek het vermoed dat dit die deel van hulle vergadering is daar.

En toe Luitenant Visser daar kom en met beskuldigde nr. 3 gepraat het, was u naby of waar was u ten tye van die gesprek? --- Nee, ek was nie naby gewees nie; ek ken nie hoer wat hulle gepraat het nie.

Het u enige indruk gekry van hulle houding teenoor mekaar, van die persone Luitenant Visser en beskuldigde nr. 3? --- Nee.

En wat het beskuldigde nr. 3 gedoen nadat Luitenant Visser met hem gesels het? --- Toe het hy maar weer teruggegaan na die skare en maar op en af aan die binnekant van die heining geleep en met die skare gesels.

Net sees tevere? --- Sees tevere.

Neu, al die tyd het die skare staties gebly in die getal wat u oorspronklik geseem het of nie? --- Nee, die skare het altyd aangegreep.

Het hulle van enige besonder rigting geken, die skare wat aangegreep het, of waarvandaan? --- Nee, hulle het van alle rigtings geken.

Neu, het u enige ander Banteeman daar gesien by die Polisiestasie wat u herken het? --- Lateraan het ek beskuldigde nr. 4 ook aan die binnekant van die draad gesien. Hy het ook langs die draad op en af geleep en met die skare gepraat.

En/....

En wat washy besig om met die skare te doen, deur op en af te loop en met hulle te gesels? — Ek kon nie hoor wat hy met hulle gesels nie, maar hy het op en af geleop en dan staan hy en dan gesels hy met hulle. Dan is hulle stil en dan net onmiddellik nadat hy met hulle gesels het dan steek hulle hul hande in die lug op, en dan het die skare vreeslik geskree. Dan het hy weer 'n endjie geleop en weer vasgesteek, en so het dit maar aangegaan.

En wat was oor die algemeen die humeur van die skare daar? — Hoe meer die beskuldides mrs. 3 en 4 met die skare gepraat het hoe luidrugtiger het hulle geraak.

Nou, die tyd toe luitenant Visser daar gekom het, wat was die sterkte van die persone daar op die stasie? — Ons was op daardie tydstip ongeveer seker nie meer as twaalf Polisie-beamptesop die stasie gewees nie.

En as die skare die Polisiestasie op daardie stadium aangeval het, wat sou die kans van die Polisie gewees het? — Die Polisie sou geen kans gehad het nie.

Het enige lid van die Polisie enige insident gemaak of nie? — Nee.

Gladnie? — Nee.

Het enige versterkings daar opgedaag? — Daar het 'n tydjie later 'n treepedraer met versterkings opgedaag, blankes.

En by watter ingang het dit ingekom? — Hulle het ook by die groot hek aan die westekant ingekom.

Hoe het hulle toegang gekry, of hoe het hulle dit reggekry om deur die skare te kom? — Hulle het stadig deur die skare beweeg, en seker as wat hulle beweeg het het die skare ook geskree en hulle hande in die lug opgesteek, en vir die bemanning daarvan vuiste gewys ensevoorts.

Nou, weet u wie die offisier was in bevel van hierdie

vragoeter/....

vragmeter? --- Nee.

Het u opgelet wat die registrasienommers was? ---

Dit was Johannesburg.

Wanneer het die voertuig opgedaag, voor of na die vliegtuie daar gekom het? --- Voor die vliegtuie.

Omtrent hoe lank voor die vliegtuie Sersant? ---

Omtrent of ongeveer tien en vyftien minute.

En hoe laat het die vliegtuie, die spulvliegtuie en die "Harvard" vliegtuie, oor die skare geduik? --- Die vliegtuie het ongeveer kwart voor elf na elfuur daar gekom,

En omtrent hoeveel manne was toe in hierdie transportdraer wat daar ingekom het? --- Hulle was ongeveer vyftien na twintig.

Het die feit dat die vliegtuie oor die skare geduik het enige uitwerking gehad op die skare daar? --- Die duikery van die vliegtuie het die skare net meer rumoerig gemaak; terwyl die vliegtuie geduik het het hulle vuiste vir die vliegtuie gewys, hoede en ander artikels in die lug opgegooi na die vliegtuie.

Nou, ek dink 'n rukkie daarna het drie Kolonelle aangekom? --- Ja, Kolonelle Spengler, Prinsloo en Pienaar.

Omtrent hoe laat het hulle daar gekom? --- Ek ken nie die tyd wat hulle daar aangekom het nie.

Wat is u skatting van die skare toe hulle daar arriveer het? --- Toe hulle daar arriveer het was die skare ongeveer 15,000 gewees.

En hoe het hulle toegang verkry tot die perseel van die Polisiestasie? --- Hulle het ook by die groot hek aangekom, met baie gesukkel om deur die skare te kom met hulle voertuig.

En toe die drie Kolonelle daar aangekom het, was daar enige "Saracens" ook daar op die perseel? --- Daar was

vier/....

of vyf "Saracens" gewees wat in die perseel was.

En hoe was die humeur van die skare in vergelyking met ontrent een-en-'n-half uur gelede? --- Die skare was toe baie meer luidruchtig en hulle het begin opstandig raak.

Het die skare alleenlik uit Bantoemans bestaan? --- Bantoemans, vrouens en kinders.

En het u miskien opgelet hoe die vrouens hulself gedra het? --- Die vrouens het net soos die mansmense baie lawaai gemaak. Party het hulle rekke opgetrek en vreeslik te kere gegaan en geskree.

Volgens naturellegewoente, is u bekend met die rek optel besigheid van naturellevrouens? --- Ja.

In watter lig beskou u dit? --- Dit is meer uit-tartery as enigiets anders.

Kon u enige woerde hoor wat vanaf die skare se kant gekom het? --- Nee, ek kon geen woerde hoor nie, die lawaai was te vreeslik.

Was enige pogings aangewend om met die skare te praat daardie oggend? --- Kaptein Brümmer het probeer ^{met} en/die skare oor 'n luidspreker te praat.

Op watter tydstip was dit? Voordat Kolonel Spengler daar gekom het of na dit? --- Ek is nie seker nie, maar ek dink dit was voordat Kolonel Spengler hulle daar gekom het.

En waar was u toe Kaptein Brümmer die luidspreker gebruik het? --- Ek was naby die greet ... die binnehek, die staalhek sal ek sê, aan die westekant van die Polisie-stasie.

Is dit die hek van die gebou self? --- Ja.

En Kaptein Brümmer, waar was hy? --- Hy was net links van die greet hek gewees, ontrent ek sal sê 5 na 7 tree links van die greet hek.

En in watter rigting het Kaptein Brümmer gewys toe hy die luidspreker gebruik het? --- Na die westelike rigting.

--- Ja, Kolonel Spengler het

Na/....

Het/....

Na die skare se kant? ---Ja.

En kon u hoor wat hy gesê het? ---Nee, ek kon niks hoor wat hy gesê het nie.

Hoekom was dit? ---Die lawaai deur die skare gemaak was te groot.

Nou, tydens die gebruik van die luidspreker was die lawaai groter of nie in vergelyking met die tyd toe die luidspreker nie gebruik was nie? --- Nee, die lawaai het dieselfde gebly.

Sou Kaptein Brümmer sigbaar wees vanaf die skare se kant as 'n persoon probeer deur 'n luidspreker praat? --- Ja.)

En terwyl Kaptein Brümmer gepraat het hoe het beskuldigdes mrs. 3 en 4 hulself gedra? --- Hulle het maar nog met hulle op en af loperij teendie draad voortgegaan en met die skare gepraat.

Nou, toe Kolonel Spengler daar gekom het en Kolonel Pienaar, wat het Kolonel Pienaar gedoen toe hy daar kom? --- Kolonel Pienaar het dadelik bevel oorgeneem toe hy daar gekom het.

En wat was die eerste ding wat u gesien gebeur het nadat Kolonel Pienaar daar oorgeneem het? ---Hy het die blanke lede van die Mag wat daar op diens was in enkel gelid laat inval aan die binnekant van die draad op die grasperk aan die westekant van die Polisiestasie.

En was hulle almal met vuurwapens gewapen? --- Almal was met vuurwapens gewapen.

DEUR DIE HOF:

Omtrent hoe ver van die westelike draad af? --- Ongeveer 5 na 7 tree van die draad af.

VERHOOR DEUR DIE PUBLIEKE AANKLAER VERVOLG:

En ek dink Kolonel Spengler het twee Bantoes ingebring? --- Ja, Kolonel Spengler het.

Het/....

Het u gesien toe hy die twee Bantoes ingebring het?

—Ja.

Wie was die eerste een wat hy ingebring het? —

Dit was beskuldigde nr. 3 of nr. 4; ek kan nie sê wie die eerste een was nie, maar dit was een van die twee gewees.

Nou, u kan die woord "arresteer" gebruik Sersant in verband met die prosedure. "Ingebring" is nie 'n wenslike woord nie. Waar was beskuldiges nr. 3 en 4 toe Kolonel Spengler hulle arresteer het? — Hulle was by die draad naby die groot hek gewees.

Binnekant? — Aan die binnekant van die draad.

En soos u die toneel beskou het daar wat het dit vir u gelyk, of Kolonel Spengler hulle arresteer of hoe? — Ek het die idee gekry dat Kolonel Spengler hulle slegs wou verwyder aangesien dit voorgekom het asof hulle die leiers was en moontlik daardie skare tot oordering wou bring, d.i. indien hy die leiers sou wegnaem.

Op daardie tydstip, as 'n Polisieman, het hulle enige misdaad gepleeg, d.i. sover dit u betref as 'n Polisielid?

—Dit is moeilik om te sê. Hulle het nie 'n spesifieke misdaad gepleeg sover ^{dit} my aanbetref nie sal ek sê.

Is u bekend met die bepalinge van Wet 8 van 1953? —

Ja.

En ken u Artikel 2 van daardie besondere Wet? —

Ek kan nie nou presies sê wat Artikel 2 sê nie. We

Wel, Artikel 2 maak dit 'n oortreding vir enige persoon om ander persone aan te hits om misdade te pleeg as 'n protest teen wette. Hoor u dit nou vir die eerste keer of is u bewys daarvan? — Nee, ek is bewys van dit.

En is u bewys van die gewone misdaad van aanhitsing om gewone misdade te pleeg? — Ja.

Nou, as 'n Polisie-beampte, wat was die houding van

beskuldigdes mrs. 3 en 4 seker as u aanbetref in verband met die wetlike posisie van die pleeg van misdade? --- Dit kon gewees het dat hulle die skare aangehits het om 'n misdaad te pleeg, maar dit kon ook gewees het dat hulle probeer het om die skare te kalmeer; dit is baie moeilik vir my om te sê want ek kon nie hoor wat hulle praat nie.

Maar aangesien die humeur van die skare daar soos u reeds gesê het versleg het, wat was mrs. 3 en 4 besig om te doen? --- Volgens die omstandighede daar het dit meer gelyk gelyk hulle besig was om die skare aan te hits, op te stook.

En kort nadat Kolonel Spengler daar gekom het het hy dadelik mrs. 3 en 4 gearresteer? --- Ja.

Van die toeval verwyder? --- Ja.

En was daar enige ander insident waarin Kolonel Spengler betrokke was daar nadat hy hierdie twee verwyderhet? --- Daar was nog 'n derde Bantoeman ook toe binnekant die draad.

Binnekant die draad? --- Ja, by die hek. Kolonel Spengler het toe ook na die Bantoeman gegaan en hom ook probeer inbring.

Wat was die man besig om te doen, die derde man? --- Het onmiddellik voordat Kolonel Spengler hom arresteer het of ingebring het? --- Nee, ek kan nie onthou wat hy gedoen het onmiddellik voor dit nie.

Wat het u aandag getrek op die feit dat daar was 'n insident by die hek met Kolonel Spengler? --- Ek het gesien dat daar 'n stoeiery ontstaan.

Is dit wat u aandag getrek het? --- Ja.

Voor dit het u Kolonel Spengler gesien opstap na die hek toe? --- Ek het gesien dat hy na die hek toe stap en toe het ek gesien dat daar 'n stoeiery ontstaan tussen hom en 'n paar Bantees.

En/....

En wat was die aard van die stoeiery? --- Kolonel Spengler het probeer om die Bantoes in te bring, en van die ander Bantoes het probeer om hom by die hek uit te vat weer tussen die skare in.

En wie het uiteindelik geslaag? --- Niemand het geslaag nie. Onmiddellik daarna het daar klippe geval. Die skare het onmiddellik vinnig vorentoe gebeur, en daar het ook klippe begin reën vanuit die skare op die Polisie op die grasperk.

Nou, van watter bron van die skare het die klippe gekom? Kyk, hier het nos skare nou aan die suidekant.....
--- Aan die westekant.

En waar het die klippe geval? --- Die klippe het tussen die Polisie-beamptes op die grasperk geval.

En hoe erg was die klipgooiery? --- Daar was baie klippe gegooi maar dit het 'n baie kort tydjie geduur.

Nou, daardie oggend toe u daar by die Polisiestanie aangekom het, was daar enige klippe wat daar op die gras rondgelê het? --- Daar was geen klippe op die gras nie.

U sê dat klippe gegooi is wat tussen die Polisie geval het, en wat het daar by die hek plaasgevind? --- Terwyl die stoeiery daar was het die skare ook vorentoe gebeur en die draadheining half onderstebo geleop.

En wat was die humeur van die skare op daardie stadium? --- Die skare het op daardie oomblik heeltemal ek sal sê mal geraak.

En hoe het u gevoel in verband met u eie veiligheid, die van die ander Polisielede, en die Polisiestanie? --- Ek het gevoel dat indien die skare toegelaat sou word om die draadheining plat te loop en hulle handgemeen raak met die Polisie, dan sou die Polisie geen kans gehad het nie, d.i. om hulself te verdedig nie.

Volgens/.....

En dit bevat

Volgens die indruk wat u gehad het op daardie tydstip toe die Polisie onder klippe gesteek is, en daar was 'n poging om by die hek in te kom, watter indruk het dit vir u gegee? ---Die indruk wat ek gekry het is dat die skare die Polisie wou aanval op daardie oomblik.

En nadat die klippe gegooi is wat het gebeur? --- Daar het toe 'n skietery begin.

Wie het geskiet? --- Die Polisie het geskiet.

Die Polisie het geskiet? --- Ja.

En met die skietery wat het van die skare geword?

--- Die skare het omgespring en gevlug. Party is platgeskiet, ander is deur hul makkers omgeloop, en andere het heeltemal weggehardloop.

Het daar enige gevaar vir die Polisiestasie bestaan na die Polisie geskiet het? --- Nee.

DEUR DIE HOF:

Sersant, ek ken jou getuigenis nie maklik volg nie. Was jy een van die wat in die ry gestaan het of nie? ---Nee, ek het ongeveer 4 tree agter die ry gestaan.

Jy was agter die ry? --- Ja.

VERHOOR DEUR DIE PUBLIEKE AANKLAER VERVOLG:

Omtrent hoeveel Polisielede was daar op die perseel tydens die skietery? ---Ongeveer 'n 100; tussen 100 en 150.

Teen 15,000 barbare? --- Ja, teen daardie tyd was daar tussen 15,000 en 20,000 Bantoes gewees.

Na die skietery Sersant, wat het van die klippe geword wat daar binn in die perseel gelê het? ---Die klippe is bynekaar gemaak onder my toesig deur lede van die Mag en in 'n blikkemer geplaas, en by die Polisiestasie ingehandig.

Nou, voor die Hof staan hier 'n drom. Is dit 'n vier-gelling drom? ---Dit is reg ja.

En dit bevat 'n hoeveelheid klippe?

Dit sal bewysstuk 36 wees Edelaagbare.

Nou, waar is hierdie klippe gekry? --- Die klippe is op die grasperk gekry of opgetel waar die Polisie gestaan het.

DEUR DIE HOF:

Is dit nou aan die westekant van die gebou? --- Dit is aan die westekant van die gebou.

VERHOOR DEUR DIE PUBLIEKE AANKLAER VERVOLG:

Hee het hulle daar gekom? --- Dit is die klippe wat deur die skare gegooi is net voor die skietery begin het.

Was daar enige stokke of wapens wat daar in die straat rondgelê het na die skietery? --- Daar het stokke en kieres in die straat rondgelê.

Het u enigiets te doen gehad met die versameling van daardie bewysstukke? --- Nee, ek het alleenlik klippe laat versamel.

Weet u wie in bevel was van daardie bewysstukke?

--- Nee, ek weet nie wie in bevel daarvan was nie.

Het Kolonel Spengler enigiets onbeheerlik of onteëlmatig gedoen toe hy net beskuldigdes nom 3 en 4 en die derde man gehandel het? --- Nee.

BY THE COURT: TO THE PUBLIC PROSECUTOR:

Mr. Prosecutor, I must judge whether Colonel Spengler did anything irregular or not.

BY THE PUBLIC PROSECUTOR:

I appreciate that Sir. That is just the wrong way to phrase my question; it is difficult to phrase it properly Sir.

BY MR. UNTERHALTER:

Your Worship, I wonder if the Court will permit me to cross-examine after the unrepresented accused. My reason for so asking Sir is that I had hoped to complete my reading

of/....

of the evidence given by this witness at the Inquiry, before this evidence had been completed. Unfortunately it has caught up with me, and I could commence it but I don't know that I could do full justice to it without having read it all. It would give me a chance to do so if the unrepresented accused questioned first.

BY THE COURT:

What about them if they want to read the evidence of the witness at the Judicial Inquiry?

BY MR. UNTERHALTER:

Your Worship, perhaps that might be ascertained. I don't know if they wish to.

BY THE COURT: TO THE ACCUSED:

Accused No. 1, have you any objection to cross-examining now before Mr. Unterhalter?

BY ACCUSED NO. 1:

Your Worship, I would like to cross-examine the witness after the Defence has done so.

BY THE COURT:

And accused No. 3? What is your position?

BY ACCUSED NO. 3:

It is the same.

BY THE COURT:

And accused No. 4?

BY ACCUSED NO. 4:

THE same applies to me.

BY THE COURT:

Accused No. 8?

BY ACCUSED NO. 8:

I have no questions to ask this witness.

BY THE COURT:

Accused No. 38?

By/....

BY ACCUSED NO. 38:

I have no questions.

BY THE COURT:

Accused No. 39?

BY ACCUSED No. 39:

I have no questions.

BY THE COURT:

Are you able to do some of your cross-examination now Mr. Unterhalter?

BY MR. UNTERHALTER:

Yes Your Wership, I shall do so.

CROSS-EXAMINED BY MR. UNTERHALTER:

Sergeant, I understand that in effect before the 20th March, with the exception of the burning of the passes at the bus terminus, there were really no serious incidents at the location? --- Dit is reg.

BY MR. UNTERHALTER:

Your Wership, I understand from my attorney that the Interpreter apparently did not convey my question correctly. Perhaps I might just put it again?

BY THE COURT:

Repeat it then.

CROSS-EXAMINATION BY MR. UNTERHALTER CONTINUED:

Can I understand that with the exceptions I am going to mention everything was "still" in the location until the 20th March? ---Ja.

The exceptions being your discovery of these burnt reference books on the 18th at the bus terminus? --- Ja.

On the 18th? ---Ja.

If there had been any marching of crowds, destruction of property, burning or assaults, before the 20th March, and after the 18th March, in the ordinary course you

must/....

must have heard of it as the person in charge at the station?

--- Ja.

As far as the Police station itself was concerned, the communication by telephone with the outside world remained until the early hours of the morning, or rather until late in the evening of the 20th March? --- Ja.

Had you any reason to believe that there was going to be a serious riot in the township on the 20th March, before the 21st March? --- Nee.

I take it that the information that came to you late at night on the 20th March was something of a surprise to you? --- Tot 'n mate was dit 'n verrassing gewees.

Do you say to a certain extent because you already knew of these pamphlets and therefore it was not altogether a surprise? --- Ja, die pamflette asook die verbranding of die skeur van die bewysboekies op die 18de as gevolg daarvan.

Your own personal relations with the population of Sharpeville, were they good? --- Ja.

Being a person entrusted with keeping law and order in the location, which is a place where Africans reside, had you ever shown any interest in their living conditions, or let me put it in another way, had you ever interested yourself in their living conditions and their attitudes? --- Nee.

Had you never had conversations for example with your African Constables about the way they live and the conditions that govern them? --- Nee.

Have you been unable to form any impression, from your service, regarding the general attitude of the people in Sharpeville to the Pass Laws? --- Ek het nooit enige klagtes van hulle gekry in verband met die Paswette nie, en het dus ook nie op die saak ingegaan nie.

Did you ever at any time gather the impression

that/....

must have heard of it as the person in charge at the station?

--- Ja.

As far as the Police station itself was concerned, the communication by telephone with the outside world remained until the early hours of the morning, or rather until late in the evening of the 20th March? --- Ja.

Had you any reason to believe that there was going to be a serious riot in the township on the 20th March, before the 21st March? --- Nee.

I take it that the information that came to you late at night on the 20th March was something of a surprise to you? --- Tot 'n mate was dit 'n verrassing gewees.

Do you say to a certain extent because you already knew of these pamphlets and therefore it was not altogether a surprise? --- Ja, die pamflette asook die verbranding of die skeur van die bewysboekies op die 18de as gevolg daarvan.

Your own personal relations with the population of Sharpeville, were they good? --- Ja.

Being a person entrusted with keeping law and order in the location, which is a place where Africans reside, had you ever shown any interest in their living conditions, or let me put it in another way, had you ever interested yourself in their living conditions and their attitudes? --- Nee.

Had you never had conversations for example with your African Constables about the way they live and the conditions that govern them? --- Nee.

Have you been unable to form any impression, from your service, regarding the general attitude of the people in Sharpeville to the Pass Laws? --- Ek het nooit enige klagtes van hulle gekry in verband met die Paswette nie, en het dus ook nie op die saak ingegaan nie.

Did you ever at any time gather the impression

that/....

that among some of the people they resented these Laws? ---
Nee.

It is part of the Law that a reference book must
be produced on demand? --- Ja.

Did you ever know of any occasions when the Police
might perhaps have acted rather arbitrary in asking for these
books? ---Nee, ek weet nie van sulke gevalle nie.

You see, it has often been suggested that when
a Policeman asks an African for his reference book and he
cannot produce it immediately, then he is arrested at once,
in stead of being given a chance to go and get it where it may
be a little distance away, and that this causes enormous
resentment on the part of people who could ordinarily produce
the book if given a chance? Now, have you never come across
complaints like that? ---Nee, ons beleid was daar om die Bantoe
wat gearresteer word vir nie-besit van 'n bewysboekie - dit is
die beleid in die instruksies ook - dat hulle moet hom na
die plek toe neem sodat hy 'n kans gegun word om die boekie
uit te haal en te wys, as hy sê dit is in 'n huis daar naby
of êrens.

Is it correct that there has been a recent general
instruction to the Police, to relax in regard to the admini-
stration of these Pass Laws? --- Ja.

Now, I take it that as a result of that there has
been considerably fewer arrests than in the past? ---Ja.

Now, this particular crowd that you met at the
bus terminus on the 18th March, they did not actually make any
move to attack you? --- Nee.

Did you just gather from their general attitude
that it would have been safer for you to move away? --- Ja.

Now, this particular evening of the 20th March that
you described to us, did you not see Mr. Labuschagne at all

before/....

before about two o'clock in the morning? --- Nee, ek het hom nie gesien nie. Dit kon vroeër gewees het as twee-uur, maar dit was definitief nie voor twaalfuur die nag nie.

BY THE COURT:

Is that now during the night of the 20th to the 21st?

BY MR. UNTERHALTER: CROSS-EXAMINATION CONTINUED:

Yes, from the 20th, the evening of the 20th and the early morning of the 21st? ---Ja.

Now, who was the man in charge on the occasion that No. 4 accused was found to be leading some crowd at the sports ground? When I say the person in charge, of course I mean the person in charge of the Police. --- Kaptein Cawood.

Was he in charge Sergeant throughout the period that you were dealing with that particular crowd, when No. 4 accused was leading them? --- Kaptein Cawood was vir 'n tydjie weg - ek weet nie hoe lank nie - en toe was Luitenant Fourie in bevel. Dit was voordat hulle die vergadering gehou het, voordat hy die skare toegesprek het.

Can you remember if when Lieutenant Fourie was in charge, Mr. Labuschagne was also there? --- Nee, ek kan nie onthou nie.

Do you know the inhabitants of the location fairly well yourself? --- Nie as perseen teen perseen nie.

If you saw a face you would not connect it with a name? ---Dit is reg.

And with the very large number of faces that you must have seen that night, it would be difficult to remember any particular person, unless there were exceptional circumstances? --- Ja.

Now, after this crowd was dispersed you continued to patrol throughout the location? --- Ja.

Before/....

Before that happened I understand from you that the "kieries" that were in the possession of this crowd at the sports ground had been picked up and taken back to the Police station? --- Dit is opgetel en in voertuie geplaas; waarheen dit geneem is weet ek nie.

I take it there were no special identification marks on these "kieries", or there was no special label attached to them? --- Ja. Nie onmiddellik nadat dit daar geneem was nie.

And unless a person accompanied that vehicle with those "kieries," he could not say that that particular set came from the sports ground at that time? --- Ja.

Now, in the early morning it became necessary for you apparently to go to the area of the hostels and the municipal offices? --- Ek het daarnatoe gegaan met die doel om die ander lede op patrollie te soek. Ek het vermoed dat hullein daardie omgewing sal wees.

By then you had been awake for how long? --- Wel, ek het Sondagmiddag omtrent 'n uur geslaap en toe nie weer nie.

Were you feeling any fatigue at all at that time?

---Ja.

You would have been happy if it were possible to have gone to bed rather than to continue on duty? --- Ja.

Now, I would like to get a little more details from you Sergeant of what happened, as far as the crowd is concerned, that were assembled near the hostel and the municipal offices. You said that this crowd was assembled there and that there was a group of people, some young people I think you said, marching up and down in front of the group? --- Ja.

Now, I think you said that two people were arrested there? --- Ja.

Did you pay any special attention to these people

at/....

at the time of their arrest? --- Nee.

Now, the people who were arrested - I am not asking you for a description of them, but I am not sure that I understood your evidence-in-chief correctly - did they fall into any particular group that you could mention? --- Hulle was voor tussen die jong Bantoemans gewees wat voor die skare op en af marsjeer het; hulle was tussen hulle gewees.

Now, are you sure that they were among that group that were marching up and down, or that they were among that group of people who were right in the front of the crowd, although they might not have been marching up and down? --- Hulle was tussen die wat gemarsjeer het.

Is it possible that one of them who was arrested was in fact not marching, but just happened to be at the front of the crowd? --- Dit is moontlik dat een nie kon gemarsjeer het nie, maar dat hy wel tussen die was wat gemarsjeer het.

In other words, among those right at the very front of the crowd? --- Ja.

Now, you went on to describe how the Police attempted to check this crowd? --- Ja.

And how teargas bombs were sent for and were used? --- Ja.

Now, I believe there was quite an interval was there not, between the sending for these teargas bombs and their arrival? --- Daar was ja.

During that time the crowd did not make any effort to overrun the Police? --- Nee.

If I understood your evidence correctly the baton charge took place after the teargas bombs were thrown? --- Ja.

And just before that baton charge is it correct that Major van Zyl lined his men up so that they should be in a position to charge? --- Die manne was nie deur Majoor van Zyl

daar in 'n lyn opgestel nie. Hulle was almal by hom en langs hom gewees, hulle was almal bymekaar op daardie tydstip gewees.

Before the teargas bombs arrived, were the Police just standing in a group with the Municipal Constables, or were they lined up? Can you describe how they were placed? --- Ja, hulle was nie in 'n lyn geplaas nie, hulle het in greepies op verskillende plekke in die straat gestaan; nie een groep nie, verskillendes.

And they certainly were not at that stage, when they were standing about in their groups, pointing fire-arms towards the crowd, were they? ---Nee.

Now, these teargas bombs were thrown, and I understood from you that they were not every effective? --- Dit is reg.

You said the wind was blowing rather lightly and to the south? --- Ja, dit wind was baie lig gewees.

Was that the only effect of these teargas bombs, to so to speak be wafted away to the south without really seriously affecting the crowd? --- Ja, die skare het net 'n paar tree agteruit beweeg om uit die gas uit te kom.

It did not affect the Police did it? ---Toe ons vorentoe gegaan het ons moes toe vorentoe gaan en toe moes ons deur die gas loop, en toe het dit ons affekteer.

But it did not have the effect in the sense of blowing back towards you and affecting you? --- Nee.

I am not sure that this evidence was given, but if evidence was given that the effect that the teargas bombs or that the gas came back towards the Police, that would not be correct? --- Nee Edelaagbare, ons het na die gas toe beweeg. Indien die gas na ons kant toe gekom het - dit is moontlik - kon ek dit nie agtergekom het nie, maar ons het na die gas se kant toe beweeg. Sover as dit my aanbetref het ons na die gas/....

gas toe gegaan en die gas het nie na ons toe gekom nie.

Now thereafter this crowd was dispersed by the baton charge? --- Ja.

And you people moved forward along Seciso Street? --- Ja.

Now, you have described that the group of Police were attacked along route by the throwing of stones? --- Ja.

But you eventually managed to make your way to the Police Station? ---Ja.

When you arrived there according to you there was a very large crowd? ---Ja, ongeveer 5,000 sal ek sê.

In the ordinary course Sergeant, with such a very large number of people there, would it have been easy to recognise anybody in that crowd? --- Nee, tensy jy hom goed ken.

Now, you told us that the station had in fact been manned only by African Constables until your arrival? --- Ja.

Were these African Constables to be seen in the open areas outside the building of the Police Station? --- Nee, hulle moes diens verrig in die aanklagkantoor, maar daar bestaan wel 'n moontlikheid dat hulle uitgaan en dan gesien kan word.

Would you say that it was at all obvious to the crowd that there was not a single European Policeman in control of that building before your arrival? --- Ja.

Now, despite that I take it you found the station in order? --- Ja.

And there was nobody inside the grounds with the exception of either these two or three people whom you have mentioned? --- Op die gronde was op daardie oomblikke beskuldigde nr. 3.

I take it that neither of the gates were locked or had chains on them or anything like that? --- Dit is reg ja.

Can/....

Can I also assume that at the time that you came there were no guards posted at these gates? ---Dit is reg.

Now, I take it your attention was drawn to the fact that accused No. 3 was marching up and down and addressing the crowd? You noticed it in other words? --- Ja.

Did it strike you as something that was out of the ordinary and that required attention by you? --- Ek het gedink dit is iets buitengewoons, maar ek het besluit om nie enigiets amarentrent op daardie stadium te doen nie.

What was the reason why you came to that decision Sergeant? --- Ons was slegs 'n paar Polisiemanne daar. Daar was 'n groot skare Bantees buitekant, en ek wou nie enigiets doen om hulle miskien opstandig te maak, want as hulle ons daar aanval dan sou ons nie 'n kans gehad het om ons te verset teen hulle nie.

In other words, it seemed to you that if you acted in connection with accused No. 3, you might perhaps have seriously provoked the crowd and created a dangerous situation? ---Ja.

At that stage I understood from you the crowd was considerably smaller than the crowd that was present around the Police Station after the arrival of the three Colonels? ---Ja.

Now, did you also notice No. 4 accused marching up and down a little later? ---Ja.

Was this also before the arrival of the officers and the reinforcements? --- Ja.

And did you similarly refrain from doing anything in regard to No. 4 accused for the same reasons? --- Ja.

Now, you told us that you assumed that this crowd had gathered there among other reasons because of the distribution of these pamphlets? --- Ja.

Apart/....

Apart from the pamphlets, did you perhaps, when you
this huge crowd round your station, ask anybody or the
stables for example as to why they had come? --- Ek het
and gevra nie maar Hoofkonstabel Hale het wel navraag
en, en as ek reg enthou het hy met beskuldigde nr. 3 oek
aat.

It did not come to your ears did it that there was
suggestion of the crowd being addressed by an official
connection with the Pass Laws? --- No.

You did nothing yourself I take it to try to get
crowd to disperse? --- Nee.

Did you not get any information a few days before
say the Security Branch Police that something like this
going to happen that morning? --- Nee.

Now, what in fact did you then do Sergeant, as the
in charge of that station and the first European to arrive
the scene? What steps did you take? --- Ons het niks gedoen
want Majoor van Zyl het ons gelas om na die Polisiestasie
te gaan en net te gaan kyk of dinge daar reg is, en dat
le sal lateraan ook smentee kom. Toe het ons daar gaan wag
hom.

And in fact you did remain there? --- Ja.

You and all the people who had arrived with you
the people when you had found there? --- Ja.

You did not send any messengers out of your station
convey information to Major van Zyl and other Police
officers? --- Ons het een uitgestuur.

Was this before Major van Zyl arrived? --- Ja,
er van Zyl het nie daar opgedaag nie. Hy het toe Luitenant
er lateraan gestuur, maar dit was nog voordat Luitenant
er daar opgedaag het.

Can I assume that from your judging of the situation

were not then in any immediate danger? --- Nee toe ons
ar arriveer het nie.

So that although the crowd was shouting and so on,
the whole it was a reasonably well behaved crowd? --- Ja.

Did you yourself witness the arrival of the Police
reinforcements? --- Ja.

And I take it that leaving aside the fact that
there was a closely packed crowd of people, there was not any
serious difficulty in the reinforcements and officers coming
through into the Police Station? --- Vir die eerste verster-
kings wat aangekom het was daar nie, d.i. die vragmotor wat
van Johannesburg af gekom het, maar toe die offisiere,
d.w. Kolonel Pienaar en die mense aangekom het, het hulle
sukkel om in te kom. Hulle voertuig het ontrent 'n tree
weg en dan moet hy eers weer stilhou en mense probeer uit
te pad uitkry; hulle het hulle baie laat sukkel om in te kom.

The reason for that I take it was that with the
first batch there was not as great a crowd as there was at the
time that the three Colonels came? --- Dit kan wees.

And did you see the arrival of the "Saracens" or
had they come before you? --- Ek het gesien toe hulle daar
aangekom het.

And they had a fairly easy passage into these
Police Station grounds too I suppose? --- Ja, hulle het ook -
ek sal nie sê redelik maklik nie, maar hulle het baie makliker
hulle pad in gekry as toe die offisiere daar aangekom het,
toe Kolonel Spengler en die mense daar aangekom het, want
hulle het al 'n hele tydjie voor daardie tyd arriveer. Toe
was daar ook nog nie so baie mense gewees nie.

Now, the first officer to come on the scene, was that
Lieutenant Visser? --- Ja.

I understood you to say that he had a conversation
was/....

were not then in any immediate danger? — Nêe toe ons
arriveer het nie.

So that although the crowd was shouting and so on,
the whole it was a reasonably well behaved crowd? — Ja.

Did you yourself witness the arrival of the Police
reinforcements? — Ja.

And I take it that leaving aside the fact that
there was a closely packed crowd of people, there was not any
serious difficulty in the reinforcements and officers coming
through into the Police Station? — Vir die eerste verster-
kings wat aangekom het was daar nie, d.i. die vragmotor wat
van Johannesburg af gekom het, maar toe die offisiere,
d.w. Kolonel Pienaar en die mense aangekom het, het hulle
sukkel om in te kom. Hulle voertuig het omtrent 'n tree
weg en dan meet hy eers weer stilhou en mense probeer uit
die pad uitkry; hulle het hulle baie laat sukkel om in te kom.

The reason for that I take it was that with the
first batch there was not as great a crowd as there was at the
time that the three Colonels came? — Dit kan wees.

And did you see the arrival of the "Saracens" or
did they come before you? — Ek het gesien toe hulle daar
aangekom het.

And they had a fairly easy passage into these
Police Station grounds too I suppose? — Ja, hulle het ook -
ek sal nie sê redelik maklik nie, maar hulle het baie makliker
hulle pad in gekry as toe die offisiere daar aangekom het,
toe Kolonel Spengler en die mense daar aangekom het, want
hulle het al 'n hele tydjie voor daardie tyd arriveer. Toe
was daar ook nog nie so baie mense gewees nie.

Now, the first officer to come on the scene, was that
Lieutenant Visser? — Ja.

I understood you to say that he had a conversation
was/....

was it with No. 3 or No. 4 accused? ---Nr. 3 beskuldigde.

Whatever that conversation was No. 3 accused still remained inside the grounds? --- Ja.

And nothing was done by any member of the Police Force to upset these two men inside the grounds? ---Nee.

Or to provoke the crowd? --- Nee.

And as a result of that I take it that until the arrival of the three Colonels the behaviour of the crowd continued to be reasonably good? --- Ja, hulle gedrag het goed gebly. Ek sal dit anders stel. Hulle gedrag het goed gebly tot tyd en wyl die vliegtuie daar gekom het; toe het hulle baie meer opstandig geraak en lawaai as voorheen.

Does that mean that in your opinion the low flying of these aircraft over the crowd merely served to provoke the crowd rather than to persuade them to disperse? --- Ja.

But even after that, i.e. after these aircraft had flown over the crowd, they were still reasonably good and they were not dangerous? --- Hulle gedrag was redelik goed. Hulle was nie gevaarlik nie, maar hulle sou gevaarlik geword het vir die minste dingetjie wat kon gebeur het, dan sou hulle definitief baie gevaarlik geraak het.

In other words, it now became even more important to be careful than it had been when you decided to leave No. 3 and No. 4 accused alone? --- Ja.

Sergeant, will you say that a reasonably intelligent and experienced Police officer, who came on the scene then, i.e. after these aircraft had affected the crowd, should have been able to judge that a spark might now set them alight?--- Dit is noodlik vir my om die vraag te antwoord, want elke perseen kyk natuurlik na die ding uit 'n verskillende hoek. 'n Perseon wat daar met onmiddellik arriveer het, hy weet nie wat die offisiere, twee Kapteins, saam wat/... hulle gewees. Toe het die Kolonelle arriveer.

wat die juiste posisie is nie; en 'n persoon wat daar was van die oggend af weet natuurlik meer wat die posisie daar is as 'n ander persoon.

But if someone had asked your opinion upon their arrival at the Police Station at the time when the three Colonels arrived, as to whether this was a situation that had to be handled carefully and without provoking the crowd, would you not have given advice to say "This is a situation that has got to be handled very carefully, and the crowd must not be provoked"? ---Ja.

Do you happen to know whether Lieutenant Visser shared your opinion? --- Nee, ek weet nie.

But at any rate he, as you said before, himself did nothing? --- Ja.

Now, I just want to get the sequence clear. Lieutenant Visser was of course your superior? ---Ja.

Did a person superior to Lieutenant Visser come on the scene before the arrival of the three Colonels? --- Daar het versterkings onder bevel van offisiere ook gekom van die Brand, Boksburg as ek reg enthou, en die plekke, en daar was offisiere by maar wie hulle was weet ek nie.

And Major van Zyl in due course came too? --- Nee, Major van Zyl het nie gekom nie.

Oh, I beg your pardon. So the order was then the following. You, as the person in charge, arrived first? ---Ja.

Lieutenant Visser arrived after you? ---Ja.

These strange officers when you did not know arrived after him? --- Ja.

And then the three Colonels came? --- Voordat die Kolonelle daar gekom het het die "Saracens" daar gekom, en daar was ook twee offisiere, twee Kapteins, saam met die artuie gewees. Toe het die Kolonelle arriveer.

Now, did any of these officers approach No. 3 and No. 4 accused? --- Nie wat ek gesien het nie.

They were clearly visible to these officers as men who were walking up and down addressing the crowd? ---Ja.

And after the arrival of these officers they continued to do what they had previously been doing? ---Ja.

And then the Colonels arrived? --- Ja.

Does Colonel Spengler know you? ---Ja.

Does he know that you were in fact in charge of that Police Station? --- Ek weet nie of hy bewus was daarvan daardie tyd nie.

Had he ever visited you at that Police Station previously to the 21st March? ---Nee.

Now, from the arrival of these three Colonels, which of the Colonels took charge did you say? ---Kolonel Pienaar het bevel geneem.

And you saw this by the instructions that he gave to the men? ---Ja.

He gave no instructions that you heard of in regard to the two accused who were still inside the fence? ---Nee.

Now, were you able to notice what Colonel Spengler did immediately upon his arrival? --- As ek reg onthou het hy onmiddellik na sy aankoms in die gebou ingegaan, maar wat hy presies gedoen het weet ek nie.

And he came out shortly afterwards? --- Toe ek sien toe is hy weer buitekant; ek weet nie wanneer hy uitgegaan het nie.

Now, when you caught sight of him outside, what was he doing? --- Dit is toe hy die beskuldigdes gaan inbring het.

Sergeant, did you actually see him going towards the accused? I think No. 3 accused was the first one, or

did/....

did you first catch sight of him when he was alongside No. 3 accused? --- Ek kan nie onthou watter een hy eerste gevat het nie.

DEUR DIE HOF:

Wel, dit is die getuienis seker. Het u hem gesien toe hy na die eerste man toe loop, of toe hy al by die eerste man was? --- Ek het gesien toe hy na hem toe loop Edelagbare.

CROSS-EXAMINATION BY MR. UNTERHALTER CONTINUED:

Now, do you remember what he did when he came up to him? --- Seer ek onthou het hy hom net gevat en saam met hom ingeneem in die Polisiestatie in.

Now, when you say he took him, do you mean by that that he seized him by the arm, or that he merely invited him to walk alongside him? --- Nee, hy het hom gevat, maar ek weet nie of dit aan sy arm of sy skouer was nie, maar hy het hom gevat.

I take it there was no straggle between the two, and that No. 3 accused went quietly?

BY THE COURT:

Well now, the Sergeant's difficulty is that he does not know it was No. 3. He talks about the first man and the second man and so on.

CROSS-EXAMINATION BY MR. UNTERHALTER CONTINUED:

Well, whoever it might be, the first man? --- Ja, hy het saamgegaan en daar was geen moeilikheid gewees nie.

And then did Colonel Spengler re-appear immediately? --- Ja.

And did you see him go from the building towards the next man when he subsequently removed? --- Ja.

While you saw him moving towards the second person, did you notice if there had been any effect on the crowd because of the arrest of the first person when he had removed?

Sever/....

--- Sever ekgesien het het dit geen effek gehad op die skare
nie.

Are you certain of that Sergeant? --- Ja.

Mr. Labuschagne gave evidence, and the effect of
that evidence was that the removal of this first man by
Colonel Spengler upset the crowd and made them very angry;
he noticed it. --- Ek het nie selets gemerk nie.

Let me put it to you in another way. Would you say
that if Mr. Labuschagne gave that evidence he was mistaken,
or is it possible that it was so and you were too busy really
to notice it? --- Dit ken miskien so gewees het dat ek dit
nie opgemerk het nie, maar sees ek sê ek het dit definitief
nie opgemerk nie.

At the time that the first man was removed, was he
alongside the western fence that faces towards the clinic? ---
Ja.

And was this first person on the southern portion
of the piece of ground, i.e. nearer Zwane Street, or was he
on the northern portion where the "Saracens" had been placed?
--- Hy was aan die noordelike kant. Nee skakus tog, aan die
westelike kant.

Now, I assume that they were both on the western
side, because the western side is the fence that faces the
clinic? --- Ja.

But the western fence is divided by that big gate
through which all the vehicles came? --- Ja.

So that you have a southern portion of the western
fence, i.e. the lefthand portion as you face towards the clinic,
and a northern portion of that fence, i.e. on your righthand
side as you face towards the clinic? --- Ja.

Are you positioned as I described it to you? --- Ek
verstaan ja.

Now/.../...

Now, what I want to know is this. The first man that was arrested, was he marching up and down on the southern side of the gate, or the northern side of the gate? --- Ek is nie baie seker nie, maar ek dink hy het aan die suidelike kant marsjeer.

Now, the second man who was arrested, was he marching in the same position as the first man, or would he have been on the other side of the gate? --- Ek kan nie presies sê waar hy gemarsjeer het net veer hy arresteer was nie. Ek het nie so opgelet nie, maar ek weet hy was by die hek gearresteer.

That is the second one was arrested at the gate. Would you say the first one was also arrested at the gate? --- Net regs van die hek as ek reg enthou.

And at the time of the arrest of both these people was that gate closed? --- Die hek was ten tye van die arrestasie oop geweest. Hy was oop, en hulle het hom oop en toe gemaak. Party het ingekom en dan het hulle weer die hek oopgemaak, en hulle het teruggetrek en die hek teegemaak en weer ingekom, so hy is partymak oop en toe gemaak.

Now, I will come back to that in one moment. Just let me clear up this point. When the second man was arrested was he also grasped by Colonel Spengler? --- Ja.

And he went willingly? --- Ja.

Did he go through the line of Police that was lined up there, or did he go round? --- Hy was tussen hulle deur oorgeleef het, want hy ken nie omgeleef het nie; hulle was ^{van} punt tot punt teen die draad.

And then apparently Colonel Spengler returned again and you saw him on the open ground in front of the Police station? --- Ek het hom toe weer gesien toe hy by die hek was, toe hy net die derde persoon besig was.

Now Sergeant, throughout all this time, was anybody guarding/....

guarding that gate, or was the only Police officer at that gate Colonel Spengler as he came and went on his journeys? ---

Daar was Polisiebeamptes by die hek, maar ek kan nie enthou of hulle nog daar was toe Kolonel Spengler die mense daar weggehoor het nie.

These people, were they White or African Police?

--- Ek het blanke Polisie daar gesien. Dit is meentlik dat daar nie-blanken ook kon gewees het, ek kan nie se enthou nie.

I know it is difficult for you Sergeant, and I am not going to press you on it if you cannot remember, but I would like you just to apply your mind to the matter for a moment, to see if you can remember whether at the time when Colonel Spengler was busy at the gate there were other people close by him, so to speak guarding the gate? --- Ek kan definitief nie enthou of daar ander was nie.

Let me try and assist you. You were describing to us a moment or two ago that this gate was opening and closing? --- Ja.

Now, before the arrival of Colonel Spengler was that gate also opening and closing? --- Ja.

Who was opening it? --- Lede van die skare het dit oopgemaak.

And who was closing it? --- Ook lede van die skare, want die ander wat ingaan.... hulle het die hek oopgemaak en dan gaan hulle in, en dan het die ander hulle agtervelg en hulle gevat en teruggetrek en dan weer die hek toegemaak.

So is it a fair description of what was then taking place, that let me say some bold adventurer was trying to get in, and the crowd was pulling him back and not letting him get in? --- Ja.

As a result of that nobody actually get into the grounds with the exception of these two people whom we have been/....

been mentioning? — Nee, die ander het ook ingekom, maar hulle
het net 'n entjie ingekom en dan was hulle teruggetrek, maar
hulle het ook in die gronde ingekom. Hulle het nie lank
daar gebly nie; onmiddellik as hulle ingegaan het was hulle
weer hul maats teruggetrek.

So the only two permanent inhabitants inside the
gate were the two who were removed by Colonel Spengler? —
Ja.

The others merely got a foot in across the fence
and were pulled back again? — Ja.

And I take it that this prevention of the others
coming in was the work only of the crowd, and not of any
policemen who were at the gate? — Ja.

COURT ADJOURNS UNTIL 26.10.1960.